

Karin Orgulas

*

TUUL ÖÖDE VAHEL ON LEEBE
 kuid unustab käia me tänaval on
 meri ammu läinud sest linnast
 JA PIMEDUS SUVITI ON TEINE
 põrandalauad vaikivad su kõikide
 sõnade vahel on kopsudesse jäänud
 TOLMUKIHT TEISEST AJAST
 naeratad ja tuled üha tagasi
 kaugesse kaugusesse jääb ainult
 ÜKS LÕPMATU NIMETU HIRM

*

usun kõike nagu pime lind usun
 jumala lapsekäsi ristiga kuradit usun
 iga sügis kolmnurgas lendavaid
 linde usun et on põhjapoolus usun
 keerdtreppe kolakambreid merevahtu
 ritsikate jalalööke seemneid apelsinis
 usun kaskede kullatud rüüd naeru
 mis pudeneb pilvilt usun südame-
 põhjas elamas miskit lõputut

*

igatsen ööd musta rohtu
niiskusest halli kahasse
hingatud hommikuid vara

*

ma enam ammu ööd ei karda ei karda
puitpõrandal pimeduse lohisevaid käsi
ega päevade kanget haaret ei karda
üleujutatud keldrit müürijuppide
rõhuvat rõskust auklikuks näritud
aedu ei karda teleka tühja surinat
nööpide kadumist piima lõppemist
pilgu pehmumist käe hellust ei
karda sind enam ammugi ma ei
karda sind ei karda hüppavaid koeri
ega mahasadanud liiva metsa
hävimist ei karda suuri rotte
konni herilasepesi ei karda voodi
alla kinni jäänud ööliblikaid tihaseid
aastasadu pikki unenägusid ei sind
ei sinu linnaosi tänavaid pinke parke
su kivisse kinni jäänud lohisevaid
samme talviti kadunud kindaid ei
karda ma sõlmi siduvat saatust lukkudes
keerlevaid võtmeid valutavat pead
kaasikuid kollaseid märjas oktoobris
su silmade salajast ja võõrast keelt
tõe raskust südamepõhjas ei karda ma
ma enam ammu ööd ei karda

*

olen käinud ükselt uksele
päkkades klirisend klaas
ujund läbi roheka liiva
katkistel põvedel rooman
üle laines soolavälja tean
su käed on hellad

*

inimesed puistavad taskutest
kive pikka ja pikergusse lompi
inimesed kinni jäävad mõnes
salakäigus ahtas või mineviku
kauges-kauges haardes uste
vahel katki läinud on inimeste
tiivad vahitud avatud silmil
on päikest inimestele antud on
vähe sirge joonena inimesed
istuvad inimesed südamest
puistavad saladusi suuri
ja raskeid

Annemarie Ní Churraáin

inglise keelest Hanneleele Kaldmaa

Karjumistuba

Castlepollardi ema ja lapse kodu, Westmeath (1935–1971)

Ma lükkan, õlg vastu kuuriust,
 kuni valgusest saab poolvalgus,
 ning leian eest sisse vajunud katuse,
 põldmarjavääte täis muldpõranda, tühi kummut
 kummuli vajunud kui laev ookeani kõhus.
 Siin lehkab maapinna saladuste järele.
 Kas need seinad varjasid endas seda häält,
 milleks laps muudab keha, liikudes välja
 piki pimedust sellesse ebapühasse veidrusse,
 mis on tema oma uus elu? Kas tüdrukutel kästi hingata,
 kui nad avanesid? Loeti nende hingetõmbeid
 sama täpselt kui muid rikkusi?
 Ja hiljem, kui sünnikisa paiskus puhtasse
 kloorilõhnalisse õhku, kas kuulutas keegi selle kauniks?
 Ma olen pärit naistest, kes leidsid end
 jamadest, pöörasid pilgud oma kahvatute peegelpiltide poole
 ja küsisid: „Mida ma teha saan? Mida ma teha saan?“
 Kogu see tuli, kogu see põlemine. Nende auks
 ei saa mina mitte ialgi vaiki olla.

„The Screaming Room“, „The Mare’s Eye“, „A Charm to Call a Cow into Your Dreams“ – from „The Poison Glen“ (2021), by kind permission of the author and The Gallery Press, Loughcrew, Oldcastle, County Meath, Ireland; „Wall“, „The Warning“ – from the collection „Bloodroot“ (Doire Press, 2017); „A Hymn to All Restless Girls“ – by kind permission of the author.

Müür

Kõik koos rajavad nad tükehaaval müüri, hoidmaks eemal seda, mis ootab vähimatki vaikuse mõra, et sisse imbuda. – Rosario Castellanos

Esiteks müür, mis pressib mind välja mu kokkukeerdunud olekust. Seejärel müür, mis eraldab mind mu omastest. Sellesama müüri peal ma istungi, kui üheksa-aastane Green viiakse koolihoovilt minema, sest ta hüüdis, et „tussud ja nokud teevadki lapsi“. „Ma arvasin, et oskan lennata,“ vastan ma, kui mult küsitakse, miks ma maha viskusin, käed laiali sirutatud ja silmad kinni pigistatud, et mitte maailma näha. On müüripoisid, kes tahavad oma külmi sõrmi su rinnahoidja alla ajada, ja müüritüdrukud, kes õpetavad, kuidas hambajälgi jätta. On üks müür, mis kerkib su sees, kui sind esimest korda „litsiks“ kutsutakse. On müürijagu irvitavaid ilase suuga põllumehi, kes kohalikul iludusvõistlusel teismeliste tüdrukute ümber kogunevad, kui sind su laenatud kleidis lavale aetakse. „Kirjanik“ – vale vastus, sa kaotad seersandi tütrele. „Sina oleksid pidanud võitma,“ ohkab baarmen ja pühib räpase kaltsuga õllekraane. Ma oleksingi võinud võita, aga seeasemel antakse mulle 10 punkti skaalal punkte ja kästakse tuleval aastal uuesti proovida. Olen kuueteistaastane, kui mu rinnas lööb lõkkele üks tuli, mis põleb seestpoolt väljapoole. Olen seitseteist, kui õpin end näljutama. Olen kaheksateist sel suvel, kui koos vendadega ehitajaks lähen, valan betooni, silun märga tumedat tsementi. Seisan ühel varahommikul ehitusplatsil, tuline päike silmis ja tellis käes, kui üks mees julgeb mult küsida: „Mida sina ka müüridest tead?“

Hümn kõigile rahututele tüdrukutele

Elizabeth Willise järgi

Sel Iiri Vabariigi aastapäeval
 tõstame parem au sisse rahutuid tüdrukuid.
 Rahutu tüdruk kõneleb kaskede keelt.
 Rahutu tüdruk võib hetkega määrada preestri nime.
 Rahutu tüdruk võtab enne lõunat söömu viskit.
 Rahutu tüdruku nahk lõhnab kui püssirohi ja hundid.
 Sageli küsib rahutu tüdruk: „Kui mitte nüüd, siis millal?“
 Palju rahutuid tüdrukuid uinub päikese käes.
 Üht rahutut tüdrukut pidi kuus meest maha suruma.
 Teine rahutu tüdruk rebis tükkideks paavsti pildi.
 Rahutu tüdruk võib end kiviks maskeerida.
 Mõnikord kannab rahutu tüdruku õhe tuhkur hobune.
 Rahutu tüdruku alusseelikut ei tohiks pesta,
 selle peaks põletama.
 Kui toast välja astud, vaata kõigepealt, ega rahutu tüdruku laip
 ole su selja taga surnust tõusnud.
 Kõige kindlam on rahutu tüdruk matta märjast märjemasse, mustast
 mustemasse mulda.

Räägitakse, et kunagi naasis üks rahutu tüdruk
 ja kummitas süütut meest.
 Üksainus rahutu tüdruk võib terve küla ära rikkuda.
 Aga vaata vaid, kuidas rahutu tüdruk küütleb
 männi nugavahedas valguses.
 Kuidas ta viirpuu kombel õhu magusalt lõhnama lööb.
 Rahutu tüdruk kuulub meile samavõrd kui rebane kuule.
 Tõtt-öelda on rahutu tüdruk olnud meile põhiseaduseks.
 Avalikel üritustel kanname kaelakeed,
 mida kaunistab tema ära lõigatud keel.
 Kui viimane rahutu tüdruk peaks uppuma
 või tuhaks pudenema või jääma lõksu
 hobusejõhvidega krohvitud müüri, mis siis?
Mis siis?

Mära silm

Pühakutemäel riputame vastu valgust kuivama
valgeid linu. Mina tõstan need üles ja ema
paneב pesulõksu kumbagi nurka. „Olla naine on olla
üsnaagi looma moodi,“ ütleb ta. Kui ta mu juukseid palmitseb,
nii et need voolavad nagu jõgi mööda mu pealuu
keskjoont alla: „Ühel päeval oled sa ilus.“
Me lüpsame kitsi. Lupjame seinu.
Toidame kõiki lapsesuid kõikides koikudes.
„Ühel päeval annavad jumalad sulle valida.“
Mu ema, kes vahetas oma isa põllu
minu isa põllu vastu, astub mõnikord välja
vihma kätte, seisatab sõnajalgade juures
ja vaatab märale silma. Pööningu
sügavustest kostab öösiti hääli.
Männipuust kapis on köis.
Aga mära silm on kui kristallkuul, mis särab
sama tervikliku ja häirimatuna kui ükskõik milline tulevik,
mis talle veel osaks võib saada. Võib-olla
näeb ta selles iirises paljukambrilise südame
muutunud varju.
„Ma õpetan sind maapinda tundma,“ ütleb ta.
„Vaata mu käsi, need ongi juba luu.“

Loits, millega kutsuda unenägudesse lehma

Ava värav ja seisata selle põllumaa serval,
mis kannab poegade poegade nime.

Siin ta mäletseb, sellel pealuid täis pinnal
sa leiad ta ootamas: jumala and,

planeetide ja tähtede matroon; tema, kes tunneb
kõiki luude tähtkujusid,

tema, kes on kannatanud omaenda vasika nuttu,
et leinataks kuningaid,

tema, kelle miljoni kõhu öisse tuksumisse on
surutud iga viimne kui kivike,

sellal kui meie võbeleme ööliblikatena, hetkeks vaid metsikud,
hetkeks vaid vaprad. Palu ja ta järgneb sulle:

„suk-suk-suk“. Tee oma peost kauss,
millest voolab kuldset vilja kui valgust. Vannu,

et ei vaata ühessegi majja ilma kutsumata.
Ütle välja: „Enam iial sind minult ei võeta.“

Hoiatus

„Anna meile oma laps,“ ütles harakas,
või sa lähed põrgusse.

„Anna mulle see, mida ma tahan,“ ütles laps,
või ma lammutan selle Kodu kõige täiega maha.

„Järgi kodukorda,“ ütles Kodu,
või see Kodu murrab su luud.

„Räägi mu lugu,“ ütles luu,
või me põleme kõik.

Üks klaas siidrit

Milvi Tint

Kõnnin kiirel sammul mööda Emajõe kaldaäärt ning tajun, et see puust linn on korraga nii tuttav kui ka võõras. Aeg on voolanud aeglaselt igavikku ning midagi kirjeldamatut on selle käigus kaotsi läinud. Ma ei ole enam üksnes selles hetkes – nostalgia laotab end mulle raske tekina peale ning vajun vaikselt möödaniku lummusesse. Tekib *déjà-vu* tunne, kõik on sama, ma olen seda juba kogunud. Minust mööduvad joviaalses meeolus noorte kambad ning kudrutavad paarikesed, kes peale romantilist öhtusööki kodu suunas jalutavad. Enam ei kohta iga nurga peal mõnda tuttavat nägu, kõik on mööda ilma laiali, kuigi vahel mõtlen küll, et mis on saanud neist, kellega kunagi sai tundide viisi aega põletatud. Baarid on tulnud ja läinud, tulnud ja läinud ning need, mis on jäänud, lõhnavad teistmoodi. Inimesed on võõrad, justkui kogu linn oleks uute nägude vastu välja vahetatud. Minu silmanurkadesse on vahepeal tekkinud kortsud, kuid kõrtsi ukse peal küsitakse minult sellegipoolest dokumenti. Ilmselt on see lihtsalt viisakas žest.

Lokaalis on mõnusalt elav õhkkond, mis argielu mured korraks summutab. Järjekordne reede, järjekordne nädal on mööda läinud, hiljem ei mäleta sellest midagi. Tellin klaasi siidrit ning sätin end kahe sõbra kõrvale baarileti taha istuma. Vestleme tühjast-tähjast, vaatan rohkem inimesi enda ümber. See on üks asi, mida mulle teha meeldib – inimesi salaja kõrvalt jälgida. Kuulata nende vestlusi, justkui võimaldaks see mul elada rohkem elusid.

Ootamatult astub mulle ligi tumedapäine noor daam ning pärib muuseas, et mida ma õpin. Tema avatus on paeluv, seal ei ole mingisugust hirmu, vaid sügav huvi ümbritseva maailma vastu. Läksin temavanusena samuti võhivõõraste juurde ja alustasin suvalistel teemadel vestlust. Kümme aastat hiljem olen muutunud kinnisemaks, kuigi võib-olla ma lihtsalt ei joo enam nii palju, ei taha enam saavutada seda joobeseisundit, kus maailm muutub su austriks. Soovin omada kontrolli, jälgida kõrvalt neid valjuhäälsid, üksteisest üle karjuvaid inimesi. „Ma ei õpi enam midagi,“ lausun ja mõtlen endamisi, et isegi oma vigadest mitte. Selle taga on muidugi väike kurbusenoot, mõistan hästi, et ma ei sobitu enam nende noorte keskele, olen sellest east välja kasvanud, kuid mingil põhjusel taker-

dunud ja kinni jäänud. Olen ikka siin baaris, nõjatun letile, täpselt nagu kümme aastat tagasi. Baarmenid on vahetunud, ma mäletan neid vanu veel hästi, üks töötas siin väga kaua. Huvitav, mida ta praegu teeb?

Tüdruk vaatab mind üllatunult, tundub, et ta ei osanud seda vastust oodata. See peab siiski tähendama, et näen noor välja. Nooruslik välimus muutub mingist vanusest kuidagi kummaliselt oluliseks. „Tegelikult ma alles hiljuti lõpetasin ülikooli,“ ning lisan muuseas: „Ma õppisin väga kaua.“ Kuid mul pole mõtet hakata esmakursuslasele selgitama, et ülikoolis võib tiksuda aastaid, isegi aastakümneid, kuigi kõrgharidusreformid on seda kummi venitamist tublisti raskendanud. Nüüd tuleb õppida kõrgkoolis efektiivselt, ei saa lihtsalt kulgeda, pealegi on elu muutunud nii kalliks, et õpingute kõrvalt tuleb kahel kohal töötada ning maksta läbimata ainepunktide eest *alma mater*'ile trahviraha. Ülikooli võib sattuda isegi tööle ja siis oledki sa sinna kinni jäänud. „Ma õpetan nüüd ise.“ Tüdruku näoilmes on märgata muutust, ta jõllitab mind kummalise pilguga ning ma ei suuda välja lugeda, kas selles on jälestus või imetus. „Aga üldse mitte siin, vaid Tallinnas,“ üritan olukorda pehmen-dada. Viin jutu oskuslikult tema peale ning saan teada, et ta õpib psühholoogiat, on pärit Valgast, kuid juba keskkooli ajal Tartusse kolinud. „Psühholoogia on ju väga põnev,“ ütlen vaimustunult, „olen kuulnud, et sinna on väga suur konkurents!“

Märkamatu olen jätnud vestlusest kõrvale kaks sõpra, kelle endaga täna õhtul välja olen kutsunud. Nad on nihkunud meist eemale ja räägivad omavahel midagi, samal ajal meid silmanurgast jälgides. Üks neist ei oska eesti keelt üldse, teine on soomlane, kes mõistab küll, kuid tunneb end ilmselt meie vestluses üleliigsena. Olin alles aasta alguses ühele neist paljastanud, et sooviksin leida endale sel aastal mõne uue sõbranna. Kõik vanad on kadunud pikaajalistesse suhetesse ja mitte ükski neist ei ole nõus minuga reede õhtul ilma oma kaaslaseta kõrtsi tulema, justkui oleks oht sel moel temast ilma jääda. Seetõttu käingi ma väljas põhiliselt poistega, juba omamoodi vanapoistega – ma ei tea, mis vanusest neid nii kutsuma võib hakata. Või olen ma juba ise vanatüdruk? Kassi mul veel ei ole, aga muidu võiks ju kvalifitseeruda küll.

Igal juhul tekitab see olukord minus äratundmisrõõmu. Silme ette kerkib mälpilt ühest kaugest ööst kuskil Tallinna lokaalis, kuhu olin sattunud sõbrannaga, kes oli hiljuti kutist lahku läinud. Tegelikult me vist sõbrannad polnudki, aga tema oli nüüd vallaline ja nii me kuidagi uuesti suhtlema hakkasime. Tutvusime seal ühe 28-aastase argentiinlannaga, kes reisis parajasti Euroopas ringi ning tundus mulle kuidagi aukartustäratav. Muidugi oli ta väga

ilus, kuid selle ilu taga oli mingisugune elukogemus, mingisugune enesekindlus, mida minul tollal sugugi ei olnud. Imetlesin tema julgust niimoodi üksinda mööda ilma ringi reisida. „See on ju ohtlik,“ üritasin talle selgitada, kuid ta naeris selle peale laialt, justkui ei teaks üldse, mida see sõna tähendab. Nüüd on aastad möödunud ning minust on saanud see vanem ja kogenenum naine selles vestluses. Ja muidugi hakkab ma eneselegi märkamatuult õpetussõnu jagama. Ütlen, et ei tohi endasse sulguda, tuleb teiste inimestega suhelda. Tutvused on elus vahest olulisemadki kui see paber, millega ühel päeval ülikoolist välja kõnnid.

Esmakursuslane vabandab ja ütleb, et peab minema oma sõbrannat otsima. Rүүpan läilat jooki ning pöördun tagasi oma meessõprade poole, kelle olin vahepeal tähelepanuta jätnud. „Kas soovid uut jooki?“ küsib Riku lahkelt. Ta ise on joonud juba palju, näen seda tema läikivatest silmadest. Tõstan oma klaasi ning näitan, et seal on küllaldaselt märjakest. Riku läheb alkoholi juurde hankima, jään Lucasega kahekesi. Ta uurib, kuidas mul läheb, ja ma ei oska talle midagi tarka vastata. Suurte muutusteta, kõik on samamoodi. Räägin, et mulle tehti akne tõttu laktoositaluvuse test, ning näitan nõeltest kätele tekkinud sinikaid. Talun laktoosi hästi, muuseas. Lucas ütleb, et mu näonahal ei ole midagi viga. Ma ei tea, kas võtta seda komplimendina või pigem enda probleemi pisendamisena, kuid tänan ja mainin, et selle paksu meigikihi all on mul siiski akne. Ta uurib, et ega ma oma nägu juhuslikult seebiga ei pese. Kõik meie vestluses on kuidagi sunnitud, soovin, et Riku tuleks tagasi ja ütleks midagi naljakat. Baaris mängitakse 00ndate retromuusikat ja ma märkan silmanurgast, et vahepeal on palju inimesi juurde tulnud. Olemine on muutunud kitsaks ja detsibellid talumatult valjuks, üksteisega rääkimiseks tuleb kõvasti häält tõsta. Tunnen end siin teiste keskel nii kummaliselt üksikuna, ma ei saa aru, mida ma otsin, kuigi tean, et kodus oleksin veel õnnatum. Siin melus on vähemalt võimalik oma mõtteid eemale juhtida, täita end mõttetü müraga, mis ei anna otseselt midagi muud kui üksnes vaheldust vastikule argipäevarutiinile, mis kõik päevad ühte sulatab. Siin on võimalik tekitada korraks mingisugune nihe, saada ekraanide tagant välja. Liiga palju on neid ekraane, teavitusi, e-kirju, kõnesid, kogu aeg on vaja asjalik olla ja samas on pidevalt tunne, et midagi tähtsat ununeb. Mütsid ununevad trammidesse, raamatud ununevad raamatukogudesse tagastada. Lugemiseks pole enam üldse jaksu, kõik sõnad virvendavad silme ees, mõtted trügivad vahele, loen üht ja sama lehekülge mitmendat korda, panen raamatu kõrvale ja unustan järjehoidja vahele panna. Pesen pesu, kuid riided ununevad masinasse, uus katse, uus päev, äratuskell, hambapesu,

väsinud näod ühistranspordis. Surmahirm, sest kui ma nüüd täna suren, siis kas ma olen üldse päriselt elanud?

Lõpuks surub Riku end teiste vahelt läbi, tal on kaks õlut näpus ja näos soomlase kohta ebaloomulikult lai naeratus, ta on purjus ja heas tujus. Ta asetab joogid letile ja ütleb, et pole kolm nädalat joonud, mistõttu on kummaline jälle purjus olla. Tunnen end süüdi, et teda välja kutsusin, tean, et ta tahab joomist maha jätta. See ei õnnestu, samas kui mul ei õnnestu kuidagi oma jooki alla suruda. Räägime alkoholismist, ütlen, et ma olin ka kunagi alkohoolik, aga enam ei ole. Ta korrutab väsimatult seda levinud mantrat, et kui sa oled kunagi olnud alkohoolik, oled sa igavesti alkohoolik. Rüüpan aeglaselt jooki ja vaidlen talle vastu. Ma tõesti ei ole alkoholist sõltuvuses – võin seda juua, kui tahan, samas võin olla ka joomata, eriti kui väljas ei käi. Baaris on kainenena imelik – tajun enda keha kuidagi eriti raskelt, olen kohmetu ja ebalev, eestlastele omaselt võõraste inimeste keskel häbelik ja ärev. Kuid see siider ei tekita eufooriat, ei pane silmi särama. Tunnen, et mul on igav. Kõik vestlused tunduvad mõttetud ja peale sunnitud. Haigutan, kuid samas ei taha koju minna. Ei taha jääda üksi oma mõtetega. Otsustan küsida baarmenilt vett, ta täidab lahkelt klaasi. Joon seda ahnelt ning tunnen end iga sõõmuga üha paremini, mu rakud täituvad uuesti veega, mõtlemine muutub selgemaks. „Mulle tundub, et olen pidutsemiseks liiga vana,“ tunnistan Rikule, kes on minust kümme aastat vanem. Alkohol ei lase mul magada, isegi kui joon öhtu jooksul ainult ühe joogi. Olen selle suhtes ebataavaliselt tundlikuks muutunud. Lucas jälgib meid kõrvalt, ta on täna kummaliselt vaikne, ilmselt seetõttu, et tal on varsti ees doktorikraadi kaitsmine ning ta ei tea, mis temast pärast saab. Pärin, et kas ta saadetakse peale seda riigist välja, ning ta nendib, et ilmselt küll. Peaksid eesti naisega abielluma, soovitan. Riku tunnistab, et ta oli kunagi ühe eestlannaga suhtes: „Kui me lõpuks lahku läksime, olin ma rõõmus, et saan viimaks arvutis oma faile organiseerima hakata.“

Riku on tore introvert. Mina ei tea, kes ma olen. Kas ma olen introvert või ekstravert, tunnen, et olen korraga mõlemad. Olen korraga purjus ja kaine, noor ja vana, tartlane ja tallinlane. Baar on muutunud väljakannatamatuks. Riku arvab, et võiksime liikuda kuskile mujale, kus me ei peaks teineteisest üle rөөkima. Minu poolest võib, kuigi kardan, et teises baaris on veel ebameeldivam õhkkond. Elu on mulle õpetanud, et alati saab minna hullemaks. Alati saab.

Pakime end talvejopedesse ja surume rahvamassi vahelt läbi. Õues on hirmsasti jahe, jaanuar on aasta kõige raskem kuu. Lõputu

pimedus, jääne õhk ja rutiin tekitavad ahastust. Sõbrad räägivad, kuidas tahavad minna soojamaareisile, mina tahaks lihtsalt magada ja raamatuid lugeda, ilma et oleks vaja tööl käia. Mõtlen, et varsti ei jaksa inimesed enam üldse väljas käia, inflatsioon hirmutab, tulevik hirmutab, sõge sõda, ületarbimine, teistest inimestest võõrandumine, üksilduse pandeemia – see kõik teeb mind nukraks. Meenub, et peaksin mediteerima. Suundume vaiksemasse baari, kus olen elus palju tunde mööda saatnud. Kõrts ei ole aastate jooksul eriti palju muutunud, ma ei tea, kas see on hea või halb.

Sõbrad võtavad veel ühed joogid, Riku ütleb, et see on tema viies õlu. Mina palun neil tuua klaasi vett, ei ole lihtsalt üldse viitsimist end purju juua, enam nagu ei oskagi purjus olla. See kõik on juba läbi tehtud, kordub, kõik kordub. Samad näod, samad jutud, sama muusika. Mina lihtsalt olen palju vanem ja kogenum, enam ei löö inimesed mind pahviks. Tunnen, et ei suuda enam siin baaris elu maha tiksuda. Võtan viimase sõõmu vett ja kaon öhe. Järgmisel päeval saadab Riku sõnumi, et ei joo enam kunagi. Akna taga langeb paksu kohevat lund.

Getter Dolgošev

*

Ah, midagi
Pea valutab tööpäeva lõpuks
alguseks, õhtuks. Öö –
kuum, lühike vari,
mis lasub mu peale,
väsimust ent ei vii.
Olen visanud kõrvale teatri,
luule viskab mind kividega.
Töö, kolimine, sund liikuda, kuhu?
Mõru maitse jääb keelele,
maasikad küpsemata,
meil on põud.
Mina jään seisma.
Päike kõrvetab mustreid
paljaste õlgade peale,
südamesse ei jõua.
Tahan lamada kodumurul
juunist septembrini,
nutta talve jagu pisaraid
nüüd, kui need enam ei jäätu,
viskuda jõkke, uskumata
suveseikluste piiritust,
ja ikka jõuda kaldale
kusagil mujal.

*

Täna, äikeseööl
jooksis mu akna taga tänaval
mees, karjudes kõvasti appi.
Pugesin teki alla peitu,
ootasin küünla kustumist,
et saaks magama jääda.
Mõtelda oli valus,
iseenda sünnipäeval olla
kõige igavam külaline,
kallistused kohusetundest,
„Aga mina käisin reisil“
vestlused viisakalt vähesed
„kolm päeva olin Soomes“
lahkumine võimalikult kiire
„jooksin, et rongile jõuda“
õnnelikud taaskohtumised
„saabusin enne külalisi peole“
säravad silmad, mida toitsin
„keegi ei tulnud õigeaks ajaks“
vaarikadžinni ja veiniga
„torti mul kahjuks ei ole“
astusid lavale esinema
„tahtsin lihtsalt sõpru külla“
väikese toa vaibale
„sain aasta võrra vanemaks“
pajatama oma säravast elust
„täna. mul on sünnipäev“
kui mina vaid kaunistasin tuba
„aitäh, et ma olemas olen“
oma rohelises kleidis.

*

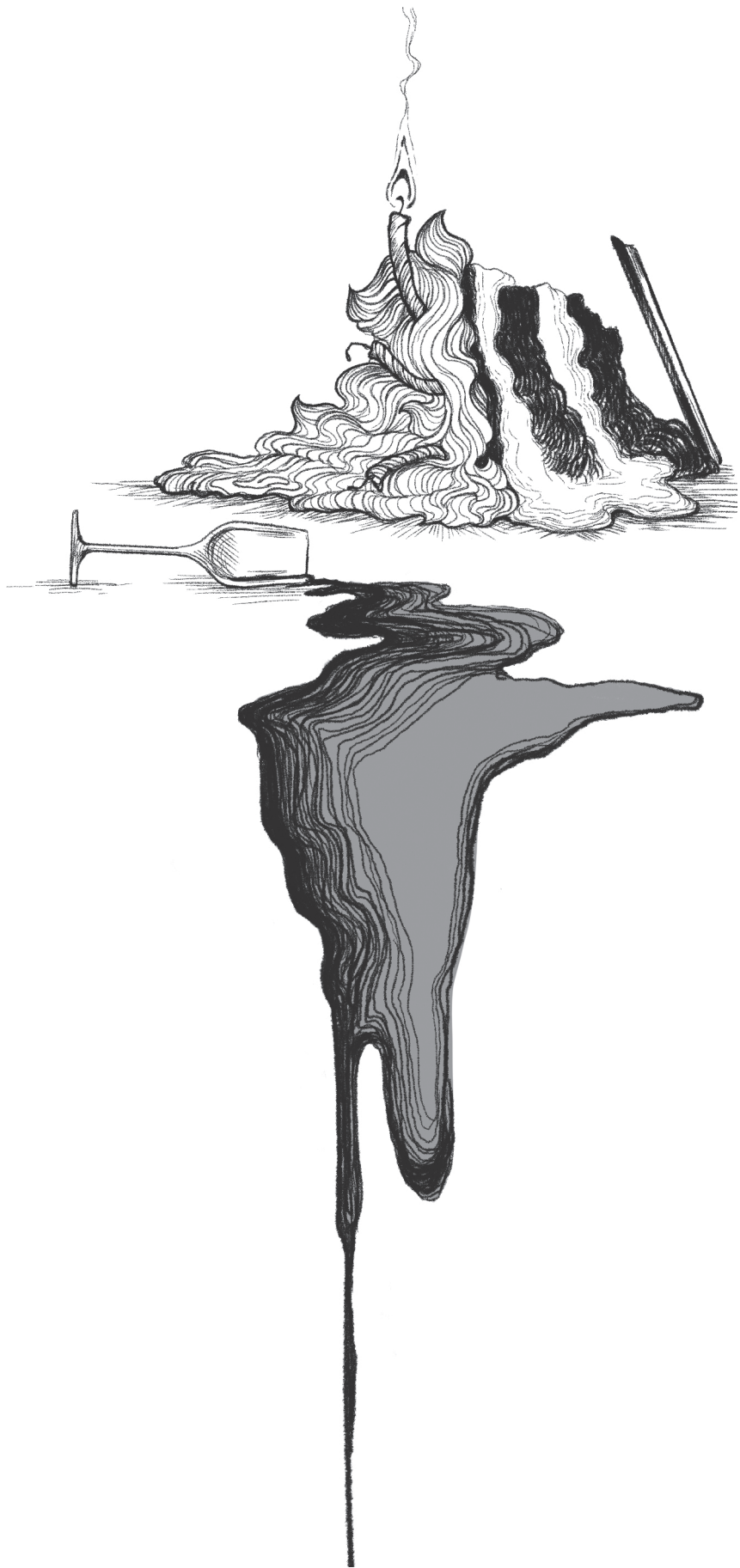
Tolm ja vahukoor
mu keha katusekambris
kompavad üksteise piire,
aga hing on piiritu,
spiritus aethylicus soontes
voolab, ka siis on ta vaba,
mul ei ole põhjust
lisada haavadele soola,
mu sõrm paraneb ikka veel
kuuma karamelli kastmisest.
Kõik, keda olen uskunud,
lootused kõrvus kohmitsemas,
oma igikestva tuuma osaks,
sulavad liiga tugevas vihmas.
Neid tuleb kividega loopida,
et jalutades lompi ei kukuks.
Räästa tilkumishelin
äratab magusast unest.
Ükski päästetud puding
kõige kangema kohviga
ei suuda mind tagasi tuua.
Ma tahan vajuda sügavale
võimaluste keerisesse,
võõraste käte vabadusse,
pea pehmete patjade meres,
täidiseks tolmune või.

Tutvumiskuulutus

Ma olen korralik tüdruk
 Protestin lambavillasokkide
 ja suvel korjatud kummeliteega
 külmetavate hüppeliigeste vastu,
 loen enne magama jäämist raamatut,
 tean rohte, et su selga masseerida,
 kasvatan juukseid ja müoopiat
 sulle armastuskirju kirjutades,
 püüan puuriitade sirguse rekordit,
 harjutan saunas vihtlemisloitse,
 kombineerin külmpaprikaose
 kolmekäiguliseks õhtusöögiks,
 kaktused kummardavad mind nähes,
 mul on kirves, käsikumikser,
 haamer, kummivasar, näpitsad,
 heegelnõel ja tolmuimeja,
 saan päranduseks lagunenu maakodu
 tükikese metsaga
 ja hakkan su lastelastele vanaemaks.
 Palun ole mees ja leia mind üles.

*

Mõtete kajavast kambrist
 astuda tänavale,
 märgata majade mustreid,
 aiateivaste teravust,
 asfaldi kulunud tooni.
 Sihitult mööda linna.
 Mitte peole või koju,
 vaid kuhugi.
 Filtreerida tundeid
 laterna valguses silmist
 igatsuse veeldunud vorm.
 Pime aeg rõhub.
 Ise ma tahtsin saada
 kõdulehiks su teel,
 nüüd kõhklen.
 Naljakas suund on ära.

PRAEGU ON PÄIKE TEISEL POOL MAAKERA JA MA LIHTSALT OOTAN, MILLAL TA TAGASI TULEB

Kadri Joala

Millest see on?

See on haakidest. See on kuulumisest. See on alustamiste vabadusest. See on horisontaalsete telgede ristumise võimalikkusest. See on tundmatutest. See on lootusest, et juhtub. See on soovist, et keegi muutub putukaks. See on siin.

See on – hakata minema.

Jõuda juhuslikku punkti, puhata. Puhata ja hakata minema ja puhata, et hakata minema, et mingis punktis puhata, kuniks hakata minema.

Proloog

Tahtsin elada maastikul enda arvates minimaalse pagasiga. Lennata suvalisesse riiki (Albaania), kus maandudes hakata suvalises suunas kõndima. Õhtuse hämaruse eel vaatasin ringi pilguga, kus oleks parim võimalik koht magamiseks.

Hakkasin oma suvalist trajektoori Balkanil kutsuma ekspeditsiooniks, et muuta see oma baka lõputööks, kuhu kirjutasin, et

Maastik aktiveerib kehas olendi, keda iseloomustavad eeskätt tundlik kohanemisevõime ja teravad meeled. Olendil puudub eneseteostus- ja kuuluvusvajadus, kohal on reaalne füüsiline ruum ühes häälte, lõhnade, vormi, atmosfääri ja Maslow' vajaduste hierarhia kõige laiemate astmetega: söögi, joogi ning turvalise peavarjuga. Olend peab tähtsaks seda, mis toimub praegu, mitte mis juhtub tunni aja pärast. Tema ja olemise vahel on reaalne suhe. See on loomulik tajuolukord.

NULLIS ÖÖ

KOORDINAADID:	41°14'38.1" N 19°56'10.3" E
EHAŠT KOIDUNI:	19.18—5.42
KÕRGUS MEREPIINAST (meetrites):	207
HIRMU AŠTE:	2/10
ASUKOHA TÜÜP:	lennujaamas, polštrita istmereal
VIIMATI NÄHTUD INIMENE:	reisija, 20 cm
SOOVITAN:	3/10

Ärkan lennujaama pingiunest. Paremal avatakse vahuvein, välja on otsitud kuus pokaali. Vasakul on kolm sõbrannat, kes hüppavad eriti rõõmsalt ükshaaval üle telefoni, taustaks airBalticute vankumatu rivi.

*

Alguses oli see tänavanurk, viie tee ristmik. See oli palju inimesi, puud ja päike. Tänavapühkija, lille müüja, mootorratas ja puuviljaturg. Lille müüja loeb raha, kohendab jope hõlmu. Maani seelikuga naine, kolm kotiga tütarlast. Lille müüja viskab plastpudeli puu alla. Lille müüjast möödub kahe suure kilekotiga poiss. Kilekotist kukub prügi välja. Lille müüjast möödub helendav poiss. Helendav poiss istub. Helendava poisi käed värisevad, ta tõmbab tikku. Linnud on valjud. Koer lõõtsutab. Lille müüjal on klient. Klient huvitub amplist. Jalgratta kummid vilisevad, kui herra pidurdades mäest alla sõidab. Koera peremehe äratuskell heliseb. Valjult muusikat mängiv auto sõidab mööda. Helendava poisi suits on poole peal. Helendav poiss tõmbab aeglaselt enda ette suure risti. Loomamustrilise kotiga pikk mees vaatab helendavat poissi. Helendav poiss lükkab lühikeste pükste sääred veel kõrgemale. Keegi annab signaali. Loomamustrilise kotiga pikk mees on tõsine. Helendav poiss vaatab päikesesse. Kõik vaatavad päikesesse. Puuviljamarketis müüakse pepsi. Kirikukellad löövad. Kõik on tõsised. Politseinik sörgib mööda jalgrattateed. Kaubaauto sõidab kohviku ette, hakatakse kaupa maha laadima. Kaubaauto mootorit ei lülitata välja. Helendav poiss on kadunud. Naine kastab kanistrist veega kuuma asfaldi. Kaks tüdrukut astuvad panka. Lille müüja võtab jope seljast. Lille müüjal on igav. Helendav poiss on tagasi. Helendav poiss võtab jope seljast. Helendav poiss lõhub neljanda seina. Helendav poiss vaatab

...

mind.

Tal on nüüd minu pastakas.

Ma oleksin pidanud teda valvama, et ta saaks magada.

Ta on Ameerikast.

Tal ei ole passi.

Ta on noorem kui mina.

ESIMENE ÖÖ

KOORDINAADID:	41°17'29.4" N 19°48'55.3" E
EHAŠT KOIDUNI:	17.56—05.36
KÕRGUS MEREPIINAST (meetrites):	336
HIRMU AŠTE:	2/10
ASUKOHA TÜÜP:	künka veerel, lagunevas majas, betoonpõrandal
VIIMATI NÄHTUD INIMENE:	mees binokliga, 25 m

Päike on juba madalal. Aeg on platsi võtta. Olen päevateel möödunud suurepäraſt varjualuſt, tunneliteſt ja majadeſt. Otsuſtan jääda ſiſse varisenuſ ſeinaga majja, kuſ olen ſamal ajal nii ſees kui väljaſ: katus, värſkuſ, tuulevaikuſ, vaade välja. Olen teiſel korrusel, kõrgemal (inim)loomadeſt. Teen aſeme, poen põhku. Õduſ on.

TEINE ÖÖ

KOORDINAADID:	41°15'14.8" N 19°50'24.2" E	41°15'13.5" N 19°50'22.6" E
EHAŠT KOIDUNI:	17.57—05.35;	17.57—05.35;
antud aſukohas	17.57—20.32	20.32—05.35
KÕRGUS MEREPIINAST (meetrites):	142	151
HIRMU AŠTE:	9/10	8/10
ASUKOHA TÜÜP:	jõeſängiſ, puu all, kuivanuſ ſavil	aaſal, teadmata otſtarbega oſmikuiſ, puupiingil
VIIMATI NÄHTUD INIMENE:	kitſekarjuſ, 40 m	pika koonuga ſiil, 1 m
LÕHN:	hirm	kodu

Karjuſ nägi, kuidas ma oja ääreſ kükitan ja kilekotilt viimast võid limpiſin. Jälgiſ, aga ei teinuſ juttu.

Jõgi ſummutab kõik helid, kaſa arvatud ettekujutuſe viljad.

Olen harjunuſ, et vihmagaga tuleb kiireſti reageerida. Taevaſt näheſ olen valmiſ teguſtſema, eeldan, et iga ſekund loeb, ja tormann valget majakeſt iſſpekteeerima. Enne vihmahirmi olin veenduſnuſ, et ſelleſse väikeſeſse päevinäinuſ oſmikuiſſe üle jõe, eramaa rohelisel aaſal, ma lihtſalt ei trügi. Oſtuſ on kiire ja intuiitiivne, oſtuſt peaaegu polegi, on ainuſt teguſtſemine. Kõik mu meeled on ärkſad, olen ſamal ajal halvatuſ ning maaniline. Miſ ſiis, kui tehnika märjaks ſaab, miſ ſiis, kui ma olen peagi üks porine krõnkuſ.

Praegu on päike teisel pool maakera ja ma lihtsalt ootan, millal ta tagasi tuleb.

Oli see vast öö. Välku löi ja väga palju. Sulgesin silmad, nägin jätkuvalt heledaid sähvatusi, müristamine. Hütikest ma enam ei pelga. Öö harjutas mind sellega ära. Koidik on läbi. Ootan rahulikult vihma möödumist, et päevaga alustada. Kardan, et uinun oodates ning ärkan uuesti keset päeva, ümbritsetud karjapoisist ja ajakirjanikest. Pelgan päikesepaiste raiskamist, mitte enda keha avastamist sellest inimlikust olukorrast, kus heade soovidega hulkur põõnab võõra katuse all, et mitte märjaks saada.

Hommik.

Tunnen meeleheidet. Niiske, suisa märg, väsinud, eesmärgitu, suvaline, porine – nii ma tatsan paljajalu mööda jõge, mis ulatub poole sääreni. Peatun teeristil, kus peale minu on kaks suurt prügikonteinerit, nagu siin kombeks. Muktud tädi peatab auto ja viskab kotid prügi sekka, küsin, kuhu ta läheb, teesklen, nagu mul oleks vahet. Pressin end kahe koolilapse vahele. Mind pannakse maha marketi ees. Mul on raske olla ja ma mõtlen, et Albaania ongi tuksis, mitte et kell pole kaheksa ja minu röömus meel pole veel välja sulanud.

KOLMAS ÖÖ

KOORDINAADID:	41°14'57.4" N 19°52'00.6" E
EHAŠT KOIDUNI:	17.58–05.33
KÕRGUS MEREPIINAST (meetrites):	476
HIRMU AŠTE:	4/10
ASUKOHA TÜÜP:	mäe veerel, lagedal, kivirünkade vahel, rohukamaral
VIIMATI KUULDUD INIMENE:	üle oru kostev laul

Kontidest käib läbi teadmine, et see liikumatu ja pime magamiskotis vorst või nukkuv liblikas, teisisõnu mina, on valla kõigele ja kõigile.

See ei olnud torm nagu eile – aga midagi ta oli, ei saa öelda, et teda polnud. Oli ka totaalne kangestus, kõiki meeli haarav (kahtlus)moment, ning reaktsioon – madrats suurima kivi kõrvale, veekindel kott seinaks, punane ristkülik kivide vahele kinni ning kükitangi nagu tilluke muna. Aeg seisab, aga aeg ei seisa. Mina ei liiguta, aga vihm trummeldab. Pulss käib ühes vihmaga üles-alla.

Nokin une ja ilma piiril, mõlemad on segased ja kanged. Ja siis on see läbi. Julgen ennast maailmale avada. Päikeseratas on jälle siinpool horisonti. Kellelgi algas pime öö, aga siin on meil taas valgust.

NELJAS ÖÖ

KOORDINAADID:	41°18'03.2" N 19°50'49.7" E	41°18'05.7" N 19°50'41.0" E
EHAŠT KOIDUNI: antud asukohas	17.59–05.31; 22.00–01.15	17.59–05.31; 01.25–3.37
KÕRGUS MEREPIINAST (meetrites):	185	188
HIRMU ASTE:	9/10	2/10
ASUKOHA TÜÜP:	äärelinna südames, mänguväljakul, mängulaevas, pingil	äärelinna tänaval, ehitusjärgus eraomandis, teisel korrusel, betoonpõrandal
VIIMATI NÄHTUD INIMENE:	mänguväljakust mööduv autojuht, 10 m	

Esimene kord kesklinnas ööbida. See peabki hirmus tunduma. See ongi eneseületus. Võibolla juhtubki midagi. Võibolla aetaksegi ära. Võibolla varastataksegi kott ära. Aga siis ongi nii. Ja siis ma teangi, miks selliseid asju teha ei tohi. Viimane aeg, et midagi ootamatut juhtuks. Praegune plaan on võimalikult hilja koht sisse võtta. Mida minut edasi, seda tugevam tunne, et kõik kisub kiiva.

Järjekordse tormi tõttu polnud öö kerge. Laevatekk pargis ei hoidnud vihma kinni. Kõik, mis ma enda kohale konstrueerisin, sadas läbi. Märjalt ei saa magada.

Päike pole tõusnudki ja mina olen taas oma ristmikul kesklinnast kilomeeter lääne poole, siin tunnen ennast hästi. Ootan ja vaatan. Linnud juba laulavad, peagi ärkab ka teerist, varsti saabub lille müüja oma ebahariliku sõiduvahendiga ning hakkab kastist lillepotte välja tõstma, kohe kihutavad taksod igasse suunda, nendest kollane pargib puuviljamarketi ette ning poiss krepiputkast avab metallvärava.

Helendavat poissi pole näha. Ma tahaksin ta üles leida. Riputasin strateegilistesse punktidesse kuulutused. Esimese kinnitasin tutvumiskohta, lille müüjast mõned meetrid. Teiseks läksin tagasi ristmikule, kus minu ja tema teed lahku läksid, ning kleepisin kirja posti külge. Ma arvan, et helendav poiss satub siia uuesti, kuna ta ütles, et see tänav on osa tema rutiinist. Viimase teksti panin USA saatkonna juurde, kuna ta pidi sinna minema esmaspäeval uut passi taotlema. Esmaspäev on küll möödas, aga nagu ma administraatori jutust aru sain, läheb passiga vähemalt kolm nädalat. Umbkeelne politseinik oli alguses umbusklik, kuid lõpuks tõdes, et kiletatud paberitükk ühe lause ja telefoninumbriga on süütu, ja see võis jääda. Selgus, et kollase müüri, okastraadi ja relvas-

tatud valvuritega ümbritsetud saatkonna hoone kõrvalkvartalis asub roosat värvi, esmapilgul tühjana näiv koolimaja. Jälgisin maja eemalt ning käisin seeski, seal elavad inimesed, aga helendavat poissi pole nende seas. Ta ütles, et talle meeldib Tirana suurim park, see lohkava taimestikuga maa-ala on tohutult suur. Ta ütles, et võib mulle seal kõiki häid kohti näidata ning õpetada, milliste bussidega sõita tasuta. Uuris in pargivahilt, aga tema sõnutsi pole siin mitu kuud keegi maganud. Ma arvan, et pargivaht pole lihtsalt märganud. Otsustasin ühe öö pargis magada.

VIIES ÖÖ

KOORDINAADID:	41°20'08.1" N 19°48'03.2" E
EHAŠT KOIDUNI:	18.00–05.30
KÕRGUS MEREPIINAST (meetrites):	91
HIRMU AŠTE:	4/10
ASUKOHA TÜÜP:	pealinnas, erakrundil, autoistmel
VIIMATI NÄHTUD INIMENE:	autoomaniku vend, 1 m

Eilse pühendasin turismile ja tarbimisele. Olin jalgratturina osa Tirana liikluskultuurist. Osts in roosa kleidi ja värvis in huuli. Külastas in mahelettidega toidukauplusi. Nautisin seljakotivaba elu. Päike. Sain teada, et toidukoha tualetti palumiseks peab mul olema kas seljakott, punased huuled või jalad ristis ja hääl pinges, et tekitada vaimukas õhkkond.

Kui keegi uurib, kas mul on abi vaja, kas mul on kõik hästi, on harjumuspärane vastata, et saan hakkama, ära minu pärast muretse. Kuid tuleb välja, et probleemide jagamine on kasulik ega tee abipakkujale tüli, pigem on mõlemal lahku minnes meel rõõmsam. Näiteks võin politseinikule öelda, et tänavakoerad hirmutavad mind, ja kogeda, kuidas mu teed valvatakse, kuni silmapiiri taha kaon. Võin öelda, et ma ei tea, mis putukas mind hammustas, ja olla võõraga ühises teadmatuses. Kohalikule, kes uurib, kas mul on midagi vaja, võin öelda, et vesi on tõesti otsakorral, ning käia tema tares pudelit täitmas. Võin küll küsida, kus on jõgi, või öelda, et mul on külm, ja vaadata, kuidas probleemid lahenevad.

Ma julges in siseneda päikesepaistes roosasse majja ja piiluda kodutute eluruume, madratsihunnikuid ja väljaheidete tuba, aga ma ei julge neile süüa pakkuda ega neilt helendava poisi kohta küsida.

Miks

Ma kardan, et

Nad ei saa minust aru

Ma ehmatan neid
 Mis saab siis, kui oleme söömise lõpetanud
 Mis saab, kui mõni neist tahab minust midagi, millest ma aru ei saa või
 mida ma ei taha

KUUES ÖÖ

KOORDINAADID:	41°18'49.7" N 19°49'35.4" E
EHAŠT KOIDUNI:	18.01–05.28
KÕRGUS MEREPIINAST (meetrites):	131
HIRMU AŠTE:	3/10
ASUKOHA TÛÛP:	pargis, puude all, rohukamaral
VIIMATI NÄHTUD INIMENE:	tervisejooksja, 30 m

Kui kaugete ma saan endast (selle) struktuuri viia. Millise ööpäeva faasini saan ausalt olla vaba soovist teada, kus on minu turvaline, hea, soe paik magamiseks?

Pargis oli niiske. Heitsin maha laiema teeraja ja staadioni vahele, puude varju. Uinusin enne, kui viimased sportlased lahkusid, ärgates olin ise staadionil esimene.

Praegu on päike teisel pool maakera ja ma lihtsalt ootan, millal ta tagasi tuleb.

Täna sai ööst päev kiiremini kui tavaliselt. Nendevaheline piiriala, hommik, aeg uimerdamiseks, oli minu jaoks lühike.

Magamiskotist välja, elu seljakotti ja ülendav samm varjatud ruumist avalikku, ühiskondlikku ruumi, muru seest kivikillustikule.

See ei ole ainult magamine, see on kohaga koos elamine öhtul, öösel, hommikul, päeval. Avan silmad enne parki. Näen, kuidas puiestik ärkab minu järel, esimesed tervisesportlased, treener koos jõulise kergejõustiklasega, kaks vestides memme, pead pöetud, ringe sõrkimas, energiline koer laisa peremehega. Juba hakatakse putkasid lahti pakkima, albaania härrad kogunevad lõputuks doominoturniiriks. Inimesi ilmub muudkui juurde ja popkornimasin huugab.

Albaania härra on lühike, kaabuga, koomiliselt kitsaste, või vastupidi, koomiliselt laiade õlgadega, nahkmantlis ja triibuga pükstes.

Albaania härra riided pole talle kunagi liiga suured, need on täpselt parajad.

Albaania härra müüb pingi peal suitsu.
 Albaania härra jalutab kaalukate sammudega pargis.
 Albaania härra koputab tänaval igale tuttava aknale.
 Albaania härra kohtub teise albaania härraga.
 Albaania härra on värskete soni ja vestiga, viksitud kingades ja heledates pükstes.
 Albaania härral pole lapselapsi.
 Albaania härra tunneb ära värskete päikesepillide järgi.
 Albaania härral on käes fanta tropical.
 Albaania härra ei pese käsi.
 Albaania härra käsivarred on alati kaetud.
 Albaania härral on selgus.
 Albaania härral on kroon ja puusakett.
 Albaania härra pole ei moslem ega kristlane.
 Albaania härra on iseenda kuningas.
 Albaania härra on perepea.

Helendav poiss näeb teistsugune välja. Ta helendab. Keegi teine siin linnas ei ole selline, ta on äratuntav ja meeldejääv. Küsisin kerjustelt ja tänavamuusikutelt. Keegi ei tunne helendavat poissi. Edaspidi küsin kõikidelt politseinikelt kahte asja: kas nad teavad midagi helendavast poisist ning kas nad, palun, võiksid hulkuvad koerad minu kannult lahti raputada.

SEITSMES ÖÖ

KOORDINAADID:	41°18'16.6" N 19°46'09.4" E
EHAŠT KOIDUNI:	18.02–05.26
KÕRGUS MEREPIINAST (meetrites):	239
HIRMU ASTE:	1/10
ASUKOHA TÜÜP:	mäeveerel, haudade taga, seedermäni all, rohukamaral
VIIMATI NÄHTUD INIMENE:	ohtlik vanamees, 20 cm

Keegi oleks Orioni vöö justkui ära loodinud, see on minu horisonidiga täiesti paralleelne.

Uinudes vaatan lennukeid, kes minuga samal kõrgusel ühtlases tempos edasi-tagasi sõuavad.

Homniku saabumine siinpool Tiranat on vaearikas ettevõtmine. Päike peab igal hommikul roomama esmalt üle kõrge mäeaheliku.

KAHEKSAS ÖÖ

KOORDINAADID:	41°14'54.6" N 19°57'24.8" E
EHAŠT KOIDUNI:	18.04–6.25
KÕRGUS MEREPIINAST (meetrites):	404
HIRMU ASTE:	5/10
ASUKOHA TÜÜP:	mäeveerel, tunnel-koopas, liival
VIIMATI NÄHTUD INIMENE:	härta, kes peab restorani ning laenutab taskulampe, vahendab giide ja räägib koopast üldisemalt; 50 cm

Ütlen, et ei vaja abi, hakkan valitud suunas enesekindlalt pimedusse sammuma. Asjaajaja hõikab järele *info for free for free come*. Ta tahab, et tuleksin. Lähengi. Mees näitab koopakaarti, mees näitab, kuhupoole koobas jääb, mees pole ise koopas maganud. Jõuan küla viimase majani, valin raja ning lähen.

Pimedas magasin kauem kui tavaliselt. Kui minu keha koopast välja ronis, oli päikeseratas mägede tagant näha.

See oli tõsiselt tore elupaik. Ärgates nägin silmipimestavat tunnelisuud, kes hüüdis, et ma õue jookseksin. See on põhjus, miks otsustan ka järgneva öö samades koordinaatides veeta.

ÜHEKSAS ÖÖ

KOORDINAADID:	41°14'54.6" N 19°57'24.8" E
EHAŠT KOIDUNI:	19.05–6.23
KÕRGUS MEREPIINAST (meetrites):	404
HIRMU ASTE:	2/10
ASUKOHA TÜÜP:	mäeveerel, tunnel-koopas, liival
VIIMATI NÄHTUD INIMENE:	restorani omaniku noorim tütar Ester, 10 cm

Külakeskusest koju minnes eksin ära. Radu on äkitselt rohkem kui päeval. Kõnnin ühtepidi, jooksen tagasi ja edasi, kõnnin veel rohkem tagasi. Lõpuks liigun mööda ühte ja sama trajektoori, kuni näen pesu koopasuu ees kuivamas. Läks õnneks. Hea, et mul oli taskulamp. See oli hirmus. Hirmus, kuna olin lahkunud oma seljakotist.

Hommik.

Rahulik on olla.

Olemine on rahul.

On vahetuse aeg.

Keegi uinub, keegi ärkab.

Koopaloomad-paljujalgsed, nahkhiired ja ämblikud vajuvad unne, mina rooman koopast välja.

Kõik toimib. Lihtne on olla.

Enne päikese haripunkti

Lahkudes palusin baarmenil poistele ja väikesele Estrile edasi öelda, et ma ei tule täna palli mängima, et nad ei ootaks, ka homme mitte. Loputasin jalad ja katsin nad kinni. Üle mitme päeva varjasin oma kanna ja varbad. Ostsin laste lemmiku, 20-lekise maasika-vanillijäätise, ja läksin. Külaelanikud noogutavad juba kaugelt – see on tüdruk, kes elab koopas.

Võibolla oleks mul reisilooma vaja. Kas keegi julgeks rünnata neiut eesli!

KÜMNES ÖÖ

KOORDINAADID:	41°14'38.1" N 19°56'10.3" E	41°14'39.9" N 19°56'11.8" E
EHAŠT KOIDUNI: antud asukohas	19.06–6.21; 19.06–23.11	19.06–6.21; 23.11–6.21
KÕRGUS MEREPIINAST (meetrites):	207	209
HIRMU ASTE:	3/10	1/10
ASUKOHA TÜÜP:	jõest 40 meetrit, puu all, põõsa kõrval, rohu kamaral	jõest 40 meetrit, renoveeritava restorani katusega terrassil, maakivipõrandal

VIIMATI NÄHTUD INIMENE: *gender reveal party*
turvamees, 2 m

See öö on sürreaalne: öine leitsak, minu kuumusest pundunud käed, Suur Vanker, tiisel allapoole, korvpallisuurune keraloom rühbib läbi puhmaste mu pea juurest põõsasse.

Käis kõva pauk, heldeke, kuidas ma ehmusin. Sinised sädemed söötsid taevasse ning samas toonis toss värvis kaljuvaate.

Tuleb poisslaps.

ÜHETEISTKÜMNES ÖÖ

KOORDINAADID:	41°16'13.8" N 19°51'48.0" E
EHAŠT KOIDUNI:	19.07–6.20
KÕRGUS MEREPIINAST (meetrites):	225
HIRMU AŠTE:	2/10
ASUKOHA TÜÜP:	elamurajooni ääres, ehitusjärgus kolmekordne maja, esimene korrus, betoonpõrand
VIIMATI NÄHTUD INIMENE:	katusel naabrimees, 230 m

Kuna ma pole ööde jooksul mitte kellegagi kokku põrganud, muutun järjest julgemaks ja hooletumaks. Eelviimasel ööl ei tõstnud ma enam ID-kaartigi magamiskotti ümber, olen põõnanud kauem ja avalikumatel platsidel. Tahaksin teada, paljud on minust möödunud, oma semu müksanud ja näpuga osutanud, et siis hirmunult või itsitades (või neutraalselt) edasi marssida.

Huvitav, mis sellest majast küll saab. Mis toas ma olen. Nii suured aknad igas seinas, see ei ole tavapärase Albaania kodu, liiga palju kuumust tuleb sisse. Tegemist on kas uhke söögisaali või väga rikaste inimeste elutoaga, tulevikus kahtlemata korraliku jahutusüsteemiga.

KAHETEISTKÜMNES ÖÖ

KOORDINAADID:	41°19'37.2" N 19°45'40.0" E
EHAŠT KOIDUNI:	19.08–6.18
KÕRGUS MEREPIINAST (meetrites):	161
HIRMU AŠTE:	7/10
ASUKOHA TÜÜP:	mäeveerel, võsas, murukamara peal
VIIMATI NÄHTUD INIMENE:	mees, kes läks kanaaedikust harki võtma
VIIMATI NÄHTUD OLENDID:	kolm lahtist koera, kes mind pikalt jälgisid, ei haukunud ega tulnud mind nuusutama

Ja ma ei saanudki teada, mis juhtus pärast, rääkimata sellest, mida ta praegu teeb. Lihtsalt loodan, et helendav poiss saab hakkama. Kahju, et ma ei pakkunud piisavalt abi. Oleksin pidanud, sest ma oleksin saanud. Ma arvan, et ma kartsin.

Praegu on päike teisel pool maakera ja ma lihtsalt ootan, millal ta tagasi tuleb.

Igal pool kaevandatakse, igal pool on pakendiprügi. Kui järjekordne triibuline Mercedese segumasin või punane veok mööda tuhiseb, töttavad tibud kana ümber kobarasse.

Vana naine seob haokubu kokku; vana naine kõplab maad kartulikoti peal istudes. Ilmselt on tal olnud väga raske elu, aga ta näeb oma kortsude, karmide liigutuste ja valge pearätiga nii ilus välja.

Need koerad ei käitu nagu koerad. Kas julgen pikali heita või otsin uue koha? Koerad ei oska puu otsa ronida.

KOLMESTEISTKÜMNES ÖÖ

KOORDINAADID:	45°37'30.3" N 8°42'47.2" E
EHAIST KOIDUNI:	20.26–6.26
KÕRGUS MEREPIINAST (meetrites):	234
HIRMU ASTE:	3/10
ASUKOHA TÜÜP:	lennujaamas, Lufthansa lounge'is, kaarjal punasel kunstnahkdiivanil
VIIMATI NÄHTUD INIMENE:	reisija, 0 m

Ma kardan, et siin on palav, ja ma kardan oma pissihäda, kuna selle saabudes pean kogu oma tavaariga tualetti seiklema.

Ärkan kell 1.41, see numbrikombinatsioon vaatab mulle vastu kolmelt ekraanilt korraga.

Õhku ei ole, ruumi ei ole. Päike peaks varsti tõusma.

NELJATEISTKÜMNES ÖÖ

KOORDINAADID:	59°25'17.5"N 24°44'21.0"E
EHAIST KOIDUNI:	20.57–5.49
KÕRGUS MEREPIINAST (meetrites):	22
HIRMU ASTE:	0,5/10
ASUKOHA TÜÜP:	üürikorteris, oma toas, oma voodis
VIIMATI NÄHTUD INIMENE:	Liisamari Viik, 0 m

Ma maksan ühele naisele raha, et mul oleks risttahukas, kus ma saan alati üksi olla, kui ma tahan. Mul on seal sees üks pehme tahukas, millele ma üks kord päevas alati mitmeks tunniks puhkama lähen. Siin on väga palju selliseid suuremaid risttahukaid, kus sees on omakorda üks või mitu väiksemat risttahukat. Neid laotakse üksteise kõrvale ja üksteise peale. Ma olen tagasi ja minu eraldatud nelinurk kallistab mind tuttava turvatundega, kus näiliselt on midagi ka homme nii, nagu oli eile.

Praegu on päike teisel pool maakera ja ma lihtsalt ootan, millal ta tagasi tuleb.

Kokkuvõte

Manuaal

1. Saabu ja lahku pimedusse mähkunult ning keegi ei saa kunagi teada.
2. Ole valmis kasteniiskuseks.
3. Valges tasub teha eeltööd, kontrollida magamispaika.
4. Üks silm hoia alati taevas.
5. Ei ole hea teha midagi, mis tundub vale või pahatahtlik.
6. Ära ütle kellelegi oma nime, sünniriiki, liikumissuunda ega vanust, kui sa ei taha.
7. On lihtsam, kui inimesed ei mõista kohe, et sa ei maganud voodis.
8. Ära hoia energiat kokku enda eest hoolitsemise arvelt. Vaheta ja pese riideid, kasuta süües lusikat, kreemita nahka ja võimle.

Nora Raud

sa oled variinimene

sa oled variinimene, minu voodis
 äärele veidike ligemal
 ma tahan sügavalt hingata, sinu moodi
 sageduselt ja soojemalt
 su naha all on tume maastik
 õõnes õhust ja tüse tüvest
 mille vahel hiilib hirv
 keda ma ei kuule ega näe
 kuid kui näeksin
 laseksin maha

palavala

joome botaanikaaias kummeliteed
 jume kumab sõrmedel juhataid teed
 kummamõtted hõljumis ringi liigutame
 kumbki mõttes võsade varjus iivutame
 kasvuhooes seisab tiiktumm
 kumakummelkummakumm

**ööballaad kadunud eelsuve sisemaa rand [—] ööballaad kadunud eel
suvesise maarand**

neli olla vaid olla
kolm korda olla tolla
kaks silma võta ning olla
üks OLLA OLLA OLLA
nolla. välju! üksteist minutit sisemaal
kops vastu mulda:
tummine on pind
ja vaikne on kohin ja ummistund rind
siia randa enam ei tulda
eelsuvede õud oli see
ei saa siia kuidagi tulla, ei vii siia ükski –
teist kuud sisemaa sisemal,
kadunud nurmede vahel
ära eksind kehajälg kahel
kirjas lehekülg kahel

öö oli palav ja hommikupäike võigas, ja kuivand sambla
õrnalt puhud mu pealt, ja lilleustrilise naha tirid mu luudelt välja...
kääridega lõikad auke sealt (nagu lumehelbeid)
ja puutume otse kesäl langevat annet. ja pole sa valmis lahkuma:
savimullas sul kinnitund jalatald
sa tundes-otsides keha mõista annad. peame veel veidike olema:
sa mu väike isiklik vägivald.
ja sa tahad seda teha. siin olla. sa tahad siin olla olla. vaid veidike.
Palun. Olla. mu kehaga olla olla veel

rant üle kiviklibu ja rändrahnude ja mereääre
keset vahuvaid vetikaid ja vettivat vahtu otsime lainet
mis lõplikult kunagi ei lahku, püha integraalainet
keset ja peitund teisendust ja verd, mis ei jahtu.
kui tuleme välja, me ei vaata teineteisele silma
jalad märjad ja haakuv liiv ilma, me pilk üle öla
silmitseb lainet, kust ei leidnud su ainet
vaid su laine järelkõla, vahet pole, kust otsida,
toob uue sünguse valgvalge pilvekate me kohal
kõik maa on surnud, kõik mered on vaiksed
kuskilt lähistelt 'õ'õlinnu kutse vohab:ööö:ööö:ööö:ööö:ööö:
ööökodeem: olustik sisemaa rannas, nimisõna,
öööstrogeen: olem sisemaa rannas, nimisõna,

öösofaagne: olek sisemaa rannas, omadussõna,
ö-sõnad sõrm keeles mu kehal omassõnas
augud nahas ja sisetald vettinud sisikond
venib välja läbi topeltpilu, linasjuure ja samblamadratsi
läbi pilbaste jään sinna põrandale poolkeha
voogema su peod täis ollust ja paanikat
sisendad sisendat korda lainetab olmet
põlved kaevumas mu alusajuliiva
ma tunnen su sõrmede samme mööda
mu soolikaid kiivalt
sisendad mulle, ma tahan veel olla
siin olla, vaid veidike olla olla, mu kehas

öö kuis kolletund kardin langeb, kosmiklibu pole kunagi olnd nii raskend
ning painav, nii mustund aina, täiesti täidlastund, aimamatult aimand,
ja lame on tunne, nagu mälu mäluks mälu, aju aju, käsi kätt, ja ole olla,
siin veidike olla, nagu õhk õhkaks õhku ja

ümised ühteteist kuuvanust linnukutset
ma ei mäleta, mis päriselt ei juhtu,
ja sa ei ütle mulle pärast midagi,
see ei puutuvat minusse, lekkinud varju,
vaid ühte teisse, klaasikildu mererannas
õrn õnnistus su poolt, ma arvan
õnnis teadmatus nii õrn see on ja et

ja muruneb päiksehall kunagi
lamame üksteise lähedal ja
vahime lage ja päiksetolmu
püsime õrnalt täis elu, kus olla

Kevadkorin 2009

Läksid, nõukaaegne puumööbel ja
 radiaator, kandilised diivanid elutoast;
 ning vanavanaisa tööruumilaiuslaud,
 raamatukogu nagu ühte pressitud plastiliin,
 vanad kardinad, kolletust täis riidekapp,
 kineskoopteleviisor, pissipott ja voodi.
 Lein kui leitsak, ja kogu suvi.

naeratamas mustvalges fotokaameras
 kõrges murus suvekleidis
 märjas põlvis
 oli naine, keda ma polnud kunagi näinud
 naine enne sõda ja abielu ja kommunismi
 enne kolme last ja rinnavähki
 me võinuks olla sõbrannad
 kel sa olla võinuks muista

mis lombipõhjad olid sinu omad
 mis sorti sinu kased
 mis salamõisteid mulle ükspäev jagad
 raamatuuridade vahel

Ning siis ühes
 hommikus oksendan lapsepõlve kleidipõlle
 ja nopin aiaäärse leinandkase rippelt kevadkulla,
 lükkan variinimeste kulund kehad kirstuõlle
 ja pühin väsind tossudelt viimast korda mulla.

KOHVIKUPÄEVIK 2.0

Kaarel Aadli

29. oktoober 2022, Riia **Mazā Terapija (Magusateraapia)**

Mhh. Kuradi kurat. Kohv on *juba* magus... Miksss? Me oleme nüüd reisilt peaaegu tagasi ja omadega siin veganikohvikus, kuhu paari aastagi eest sattusime. Äärmiselt keskpärane on see, et nad on sisekujundust oluliselt lahjemaks muutnud. Kõledamaks. Soe puit on... on... vahetatud läikivate siniste pindade vastu. Helena väidab, et see on endiselt sama asutus, aga lubage kahelda. Väga imelik. Samas oli see hommikukost, millega just ühele poole saime, igati kosutav, ehk isegi tuttav mingist kaugest ajast.

Cappuccino pole aga liiga *cappuccino* – vaht on pelgalt dekoratiivne, ülahuul vajub sellest otse läbi ning seda ei tohiks juhtuda. Ai-ai. Ja siis see imalus, no ma ei tea. Kes teeb nii? Pigem on *juba* lahustuva kohvi *feels*, lahata pole siin suurt midagi. Meenutab veidi kakaojooki, mida mu vend teismelisena pruukis, saia sinna sisse kastes. Samas. Midagi nagu oleks...? Kui kogu läägusest mööda vaadata, siis võiks öelda, et oajoogi habras mekk on justkui siidkangana suulakke tõmmatud ja keelega saab seda (eestlippavat) efemeersust silitada, samas libiseb ta järgmisel hetkel jälle minema. Jääb napilt tabamatuks. Kui seda siidkangast kah poleks, oleks tegu lihtsalt sooja magusa joogiga. Järelmekis domineerib leige võdisev lehmapiim, mis on huvitav, kuna, tuletan meelde, see on veganikohvik, ja enda teada tellisin siia sisse kaerajooki. Aga kes teab, äkki teevad marti.

7. november 2022, Tartu **Werner**

Kõigepealt koogist. Täna on järg šokolaadi-küpsisetordi käes. Või mis tordi, ikka pigem koogi. Sõnas „tort“ on lihtsalt nii palju võid ja kreemi, et ma ei kannata seda silmaotsaski. Irdusin hetkeks jälle porgandist ja proovin midagi uut. Mulle üldiselt meeldib selline ohtlik elu.

Koogi mitu kihti moodustuvad vaheliti laotud vanilli- ja šokolaadi-küpsistest. Kuigi, kui ma nüüd mõtlema hakkam, siis ega seda vist Selga

küpsistest kokku ei kleebita. Jääb vaid üle oletada, et väga osavalt suudetakse nikkide (päris sünonüüm küpsisele, EKI 2023) maitset jäljendada, küpsisetorti teeselda. Hämmastav, mida nüüdisaja tehnoloogia võimaldab. Aga siiski on see varjeoperatsioon igati edukas ning maitse meenutab seda kõige õigemalt küpsisetorti, mis lapsepõlvest meeles. Seda, mille ma ise (ehk siis koos emaga) oma 12. sünnipäevaks valmistasin ning kus banaanikohupiima magusust tasakaalustasid värsked punased sõstrad. Praegune kook tasakaalustab end ilma marjadetagi ontlikult: must ja valge mekk laulavad teineteisele serenaadi. Ühe kindla olemisega mehed ütleksid, et asi on „parlantsis“. Aga ärme seda sõna enam kunagi kasuta, eks. Kogu biskviidikonstruktsiooni katab homogeenne šokolaadikiht, mis kipub hammaste ja keele külge lähedalt kinni jääma. Natuke nagu lakuks vinüülplaati. Koduselt rammusat, veidi umbset mekki tuulutab lehvikuga apelsinimaiguline kommpuru, mis loob põgusalt virvendava kerguse. Nagu iluvõimleja libiseks oma lindiga ekraanilt läbi. On peaaegu oht, et asi muutub röskeks, dopamiini vallandavaid aineid on siin ju külluses, aga ei. Ei muutu. Miski ei jää kauaks hammaste vahele ega keele alla, kõik mekid lahkuvad õigel ajal, nagu meeldivad külalised. Jõuab veel hambad ära pesta, puhaste linade vahele pageda ning prouaga ühe filmigi Jupiterist ära vaadata. Hästikasvatatud kook.

Võtsin oolongi teed. Ja teate, kuidas see maitseb? Nagu keegi oleks võtnud väiksena vanaema juures veedetud õhtud ja ööbimised, nendest teeled keeranud ja kuuma vee peale valanud. Ai-jah...

23. veebruar 2023, Pariis **BOËMIE**

Let's go. Jõudsingi kohale. Homme juba kaks. Aga praegu üksi. Olen St. Micheli bulvaril, sellel samal, millest laulis Peter Sarstedt oma igihaljas loos „Where Do You Go to (My Lovely)?“. Istun ühes tavalisemas ketikohas. See on täpselt samasugune ajastu vaimu kandev söökla nagu mõnel *sisesta Ameerika slaidimaalija nimi* pildil. Ühesõnaga, ehk on tulevikus lootust nendegi kohtade peale heldida. Uues linnas on kõik ikkagi natuke võlss, ei oska nagu olla. Tahaks, et inimesed ei näeks, et olen turist, et ma pole siit. Tahaks teha nagu roomlased, tahaks toimida toimimata. Aga see on ometi võimatu. Samas, peab mainima, et Pariis on üllatavalt normkoor. Pole Berliini *edgy*'sust või *spice*'i ega Lissaboni *chill*'i laialivalgust. On konkreetseid pused ja diskreetseid teksad. Vaatame, äkki mu arvamus veel muutub, ikkagi alles esimene päev (ei muutunud – toim.). Kõige olulisem asi ongi uues linnas kohviku kindluse leidmine. Et saaks korraks aduda, mis ümberringi üldse toimub. Tuleb võtta aega, sest lõpuks ei saa end

uue koha jaoks ju kuidagi vaimselt ette valmistada. Või noh, võibolla saab, kui guugeldada „how to behave in *linna nimi*“, aga see on sohitegemine. Oma nahk on kuningas!

Võtsin siin pruukostiks lõhe-vesikringli ja kõrvale *noisette*'i – Eestis mitte eriti levinud kohvi, mis kujutab espressot tilgakese piimaga. Ja. See. On. Tõrvane. Tummine. Turmane. Nagu oleks Tamme-Lauri koorest kokku keedetud ja Tõmmu komme sisse jahvatatud. Nagu keegi lõhustaks keelel aatomeid. Sillamäe uraanikaevandus mu suus! See kohv tahaks mind nagu ära tappa, aga lõbus on ka. Justkui lämmataks keegi kollase ujumisrõngaga või uputaks pallimerre. Ei oleks isegi kahju.

12. märts 2023, Tallinn

Ristikheina kohvik

Jõudsin pärast välismaad ka lõpuks Tallinna kuulsamatesse kohvikutesse. *Cappuccino* on raskesti määratletav, esialgsel mekutamisel pigem pealiskaudne. Võtsin mitu sõõmu, saamata aru, mis värk on. Kerge, nii kerge! Nagu puhkus Balil, lesimine rannal, tundmata mingitki süüd selle pärast, kui palju süsihappegaasi sai lennureisiga just õhku paisatud. Selline põhjendamatu õndsuse maitse. Algul, kui asi veel suus rahulikult ringleb, vannutaks nagu töötust millekski vägevaks. Nagu kohe-kohe paljastuksid maailma saladused! Nagu avaks aeglaselt „Pulp Fiction“ kohvrit. Juba paindub suu ütlema, mis juhtus Andres Lapeteusega, ja paljastama, kes mängis Mürsepa perset seriaalis „Vremja“. Mulle lubatakse rohkem, kui Ref, Kesk ja EKRE kokku on lubanud. Nagu CV90 kõrgtehnoloogiline jalaväe lahingumasin veereks Vabaduse väljakule... et rikke tõttu piinlikult seisma jääda. Peaaegu juhtuks nagu midagi elumuutvat! Midagi tõeliselt suurt! Aga ei juhtu. Lucky Day komistab enne finišit, kohver sulgub, koalitsiooni ei sünni. Maik mu suus hajub ning on peagi läinud kui tunamullune lumi. Sama hästi oleksin võinud seda kõike ette kujutada.

Kardemonisai oli aga faking retssssss.

23. märts 2023, Tallinn

Rohe kohvik

Lihtsalt nii hea on siin olla! Olen kümme minutit paigal istunud ja tunnetanud. 100% *feel-good only*. Võibolla on nüüd minul hea tuju, aga siin sobib lihtsalt kõik nii hästi kokku: mööbel, valgus, värvid, taimed, menüü, isegi teenindajad on (oma vaibiga) pundis. Vaimustav! Harukordne! Tahaks nutta, ööööh... nii-nii mõnus. Siin tõesti on parem kui Saaremaa heinamaal juunikuu ööl. Siin leidub see.

Sojuzmultfilm esitleb: seenepirukas. Meeldib nii suurtele kui väikestele seenesõpradele ja täpselt sama palju ka seenevihakajatele. Sest see on otseselt multikamaitsega: nii ühtlane, nõnda võrdse ja tasakaalus konsistentsiga. Lehttaina kuldkooriku hõrk kröbin ja pirukale raputatud seemnete toekus on raam pehmele seenepudrule, mille keetis just Hiiretips. Nagu kõigi pillide osad saanuks sümfoonia tarvis samal ajal valmis kirjutatud. Nagu isa oleks laupäeva hommikul pistnud elegantselt püstitatud kasehalgude vahele laisalt süttiva ajalehe ning aegamööda võtaks kõik ühtlaselt tuld. Ja miilaks.

Aga nüüd kohvi juurde, enne kui külmaks läheb. Tänapäev kohv on kaerapiimaga. On aeg vanade ja kuivanud liistude juurest edasi liikuda. Ausalt, nagu oleks kaerakotiga hobune, kõik peaaugud on ökva vilja täis. Nagu sõeluks terasid ja seisaks otse aganapuru tuules. Vaih! Maru! Ma ei tea küll, kuhu kohvi maik nii jäädavalt on kadunud, kaer on selle täielikult oma tahtmisele allutanud. Tõeline *domina*. Bountyl oli mäss ja kaerad, kaheksakandilised võtsid üle. Selle joogi toob naine Kaera-Jaanile hommikul voodisse. Ja Jaan on rahul. Härra Paulig aga on juba Pühale Helenale purjetamas. Siia pole tal enam asja. „Eesti võit, türa!“ nagu karjus purjusujumise meister Ott enam kui tosin aastat tagasi „Tujurikkuja“ sketšis.

23. jaanuar 2024, Tallinn **Karjase Sai**

Ühesõnaga, see on täiesti kindlalt ikkagi parim kohvik Eestimaal ja Liivimaal ja üldse maailmas tõenäoliselt. Lihtsalt mida perset.

Ükskõik millist saia, pirukat, küpsetist, jahutoodet ma ka ei proovi, ikka on ta nii faking hea, et mine perse. Lihtsalt see faking kröbedus!! Aah, mai tea, mitu pakki taluvõid nad nendesse lehttainastesse panevad, aga ikka faking mitu, mees. Puccis värk. Iga amps on selline orgasm, mida pole kunagi saadud. Võta parim orgasm, mis sul on olnud, korruta tuhandega ja sa pole lähedalgi. Perses värk.

Ja kohv üldse, mv. Üks aristokraadikass oma siidkinnastes käppadega nagu sõtkuks peenelt mu keelele ja suu limaskestale, roosa tekstiili õrnmahe puudutus erutamas kogu närvisüsteemi, algusega reptiiliajust. Gettt rekkktt.

Ja seda *cappuccino*-piima lastaks mulle lonksu lõpupoole nagu otse kitse udarast kurgunibu pihta, nagu kustutaks tuld. Nagu kuradima Ace Ventura filmist otse, püha armas Jeesus ja Joosep. Ma põlen maani maha selle kohviga. Ja pärast suitsen veel päevi, nii et monoksiidiandur lõugab ja äratub ülemised naabrid, kes selle peale Tulemaale kolivad. Sest *damn*, Duke Nukemi plahvatus päikesepillide peegeldusel, beibi. Arvo Pärdi „Tractus“ Pühal Käsigranaadil mängituna, nii volatiilne,

nii ebapüsiv aine, ometi ülimalt rahulik. Sedapolegivõimalikseletada, *bitch*.

You have to feel it.

30. jaanuar 2024, Berliin **Steel Vintage Bikes Café**

Kõik, kes on kunagi relvast tulistanud, tunnevad värskelt põlenud püssirohu lõhna kõhklemata ära. See on ootamatult magus ja mingil seletamatul moel ka värsked hõng, mis jääb kohapeale rippuma. Hetk pärast plahvatust selles väikses kõlakambris on vaikus pärast tormi. Lukku lahti tõmmates ja padrunipesa paljastades vindub hiirekarva suits kergelt võbeledes pikalt tühja toru kohal ja sees. Justkui kannatlikult oodates, mil sa ümmarguste huulte ja punnis põskedega selle sealt õrnalt ära puhud. See suits on kuidagi lapselik, küsides iga kord: „Kas mul läks hästi? Kas ma olin tubli?“ Tundsin end nii iga kord, kui teismelisena laskmistrennis käisin ja käe järgmise padruni järele sirutasin ning uut lasku rauda lükkama hakkasin. Magus, aga kirbe. Ehk veidi nagu vanaema vaip või iidne diivan. Peen, veetlev, lummas, leebe, hõbeõrn vine. See jääb aastateks sõõrmetesse lebama ja suigub seal Okasroosikese und. Nagu Põhja Konn magab ta, kuniks 10 000 meest on jälle koos, et vendluses relvad ühendada. Kuniks miski ta kord äratav. Taaskohtumise aimus? See kohv seda igatahes suutis.

2. veebruar 2024, Berliin **Kohvik KoRo**

Pigistasin endale kaks tõsist hapusaiavõikut sisse ja ägisen. Ilmselt oli Valdisel & Co-l sama tunne, kui nad kolm burksi kinni panid. Ja nüüd tuleb veel magusat arvustada, Jeesus.

Banaanileib on... vaadake, on see märg liiv rannas, mis losside ehitamiseks ääri-veeri kõlbas, see, mida sai vedelikuna tilgutada, aga mis kokkupuutel tahke objektiga ka ise järsku tahenes – selle söömise tunne on. Liivapagar *strikes again!* Aga mingis mõttes on ka vastupidi: taldrikul on see asi tahke, aga esimesel tutvumisel keelepiirkonnaga lahustub ja muutub vedelaks käkiks. Ja mingid mekid nagu on, aga... millised?? Et kaneel ja pähklid ja kõik on, jajah, aga see kuradi soodamaitse taob täiega vastu kuklit. Ma oletan, et plastiliini süües on sama tunne. Suulaest tuleb pärast mingi vana naelaga ära kraapida, sest pahtlilabidat pole käepärast. *MOISSTTTTTTTTTTTT*. Veits hakkab vastu. Panen vist roopi kohe. Vöeh!

Cappuccino'st kah. Kooreke-kooreke, midagi-mädagi-männak-... väga rasvane kraam. Ühes Simpsonite osas kaklesid Homer ja Bart šotlasest

Willyga, sest mõlemad tahtsid aastakümnete jooksul koolisöökklasse kogunenud vannitäisi vedelat rasva maha ärida ja rikastuda. Asi kulmineerus, kui nad mõlemad seal rasvas püherdasid, ja lõpuks ei saand kumbki jaole. Aga see kohv oleks sealt kusagilt nagu läbi käind. Tekitab samas sooja tunde, sellise embamise emotsiooni, nagu oleksin hoitud ja minust hoolitaks. Nagu karu kallistus!

(Persse, ma pean vahele seda kuradi banaanileiba sööma, sest ilma kohvita ei saa alla seda käkerdust, ja see segab kohvi maitsemist.)

Mõned maitsete lähedused suus kohe ühes kindlas suunas, see kohv läheb otse üles, kuhugi ninaneelu, ja natuke imbub ka ajju. Selline otsetee, ei ole vaja sooli(kaid) üldse kaasata. Kui minust muumia tehakse, siis tõmmatakse mul nina kaudu ka selle kohvi tunne välja ja talletatakse ilusasse šaakalipeaga purgikesse. Natuke maitsest läheb põskede tagumistesse otstesse ka, see tõmbab limaskestast õrnalt prunti ja tekitab hamstri tunde. Sellised kogemused mulle istuvad, ai. See käib kõik elu juurde, hea ja halb. Kokkuvõttes, väga väärtuslik kogemus. Lõbus!

5. veebruar 2024, Berliin

Café Blaumond II

How marvellous! Delighted! How do they make the pastry so crisp? Ma ei tea, mida perset nad siin teinud on, aga see lehttainas *IS PACKING!* Võile on natuke jahu ka sekka saanud. Selle asja sees on sidrunikreemi muideks ja see on vägivaldselt magus. Ainult suhkrut ja vägivalda on selle asja tarvis kasutatud, ütlen ma ja tunnen, kuidas mu otsaette tekivad higimullide asemele imalad glasuurinõred. Ma muutungi osaks Wonka maailmast. Varsti saan juustest suhkruvatti teha. Lahustage mu laip ühel päeval veega 1 : 4 ja müüge turul „koduse limonaadi“ pähe.

Ja ma ei oska kommenteerida, mis läks kohvirindel valesti, aga *flat white*'i asemel on mu laual pangetäis *caffè latte*'t. Võibolla neil on endal *flat white*'ist teistsugune arusaam kui ülejäänud planeedil. Aga maik on meeldiv ja tuletab meelde piimatilkasid, neid lutsukaid. Ühtlasi tundub, et värske vineer peaks samamoodi maitsema. Mõnus. 8/10, *would drink again*.

Viige mind nüüd haiglasse selle kuradi piruka pärast!

1. märts 2024, Tallinn

Fika

Plirts-plärts, käes on madafakin märts! Issand jumal, saada meile päikest ja päästa meid ära viljaikaldustest. Enne läheb issanda päike looja, kui meie siin Innocentius III bullaga õnnistatud Maarjamaal kunagi veel seda päikest näeme! Eni-veis!

Mulle ei meeldi Fika peamiselt ühel põhjusel: see on keset koridori. See on siin läbikäiguhoov, inimesed, kastesaatearu?!! Siin on kogu aeg faking külm, püha perse. Ja see ei lähe hubasusega mitte kokku, seda jahedust ei maskeeri mingi kogus tumekollast kulunud Skandi-naavia mööblit ega ka pörguleekidest tulisema valgusega lambid. Ei kompenseeri. Kuigi kui nüüd mööblit rääkida, siis kuidas on nii paljudes lambistes ja isegi vähem lambistes kohvikutes just minu unistuste metsarohelised, samblarohelised ja smaragdrohelised same-tist diivanid?? Kust nad neid saavad ja mis raha eest ja kuidas mul ei õnnestu oma küüsi sellise mammona taha ajada, et ühte ka enda pesakesse muretseda? hulksmash.jpg

Kofist ka. Vaht jälle uputab mu mingisse õdusasse barbimaaailma, kus kasvavad kutsikahännad ja maasikakonnad, seega *that's that. Cozy af*. Mind oleks nagu vahukommimerre visatud ja päästerõngaks Snöre nõörikummikommidest pärg kaasa antud: pääsemislootus – null. Samas juhatab see ülejäänud vatja kogemuse osavalt sisse, ei vaidle vastu. *Cappuccino* on ikkagi piimane, saame sellega ühele poole. Aga see kohvi enda maitse on selline kosmosevõidujooksus kuu peale jõudmine. Noh, et lõpuks siis see ka veel. Seal söömu viimases osas ilmutab end mõningane tupsutav virvendus, mis on samal ajal nii hell kui ka jõuline, nii subtiilne kui ka arrogantne, nii vaoshoitud kui ka ründevalmis. Nagu Seurat' pintslitõmbekesed kuuma argipäeva maalimisel! Õrn, aga sisendusvõimeline. Veidi nagu Kiir kogu „Suve“ vältel. Ütleme, et: kentsakas ja meeldejääv, aga lõpuks siiski kahtlemata sümpaatne.

23. mai 2024, Tallinn the brick.

Uuh, täna tuleb 26 kraadi sooja. Kogu aasta päikeselised päevad on eelneva kahe nädala ja tuleva kahe nädala peale ära jaotatud. Põud. Metsapõlengud. Suurepärase aeg kohvi juua.

Ma võtsin *cappuccino*'st (mis on siin „espresso + piim“ nime all) esimese lonksu. Ja kui kunagi kirjutasin, kuidas porgandikoogi peale nutma hakkasin, sest see oli nii meeliülendav kogemus, siis... noh, siis nüüd oli nii kohviga. Aga alustame algusest.

The brick. on mõnus pugerik keset Telliskivi. Ja tegelikult pole ta ametlikult isegi kohvik, vaid *coffee roastery* ehk tegelt saab siit ka parimat mantli kaasa osta, „tanzanian, ethiopian, brazilian, wachu need brotha?“. Jeaboi. Kui kohv lauda jõuab, siis muidugi seksikalt kogukal puust alusel, mis tõstab kohvi eraldi esile, printsess herneteral. Puhas veetlus, nagu ütleks „võta mind, daddy!“. Dam. Miami Vice tuleb meelde. Tassi asemel on kohv ka LOOMULIKULT (!) klaasikeses, mis on ainus mõistlik ja kohane anum selle vedeliku tarvis. Kõrvaga

tassidega, mille vastu on mul eriline viha, ei saa ma kunagi aru, mis kuradi pidi ma oma sõrmi kasutama peaks. Kõrvast sisse? Nagu kitsas on ja mul on niigi naiselikud sõrmed, krt. Kõrvast kinni? Füüsika teeb keeruliseks, jõuõlg on natuke liiga laialivoolav. Ja siis võtadki kogu sellest tassist ümbert kinni ja tunned end samal ajal nagu *naenderthalensis* või Johnny Depp Pariisi tänavakohvikus. *Three ooga-boogas for one cofe pleas*. Mingi matsliku matkimise mekk. (Kõik, kel proosas leiduva algriimi peale trussikud krussi lähevad, võivad nüüd oma elu üle järele mõelda. Musid!) Seega serveering on kokkuvõttes õige: ei võta end liiga tõsiselt, kekutatud ei ole, uks on lahti ja sisse hingab maikuuselt jahedat akende pesemise müra.

Ja nüüd kofist. Hõngu on tunda juba kilomeetri kauguselt, sellest jagab kvaliteedi matsu natuke. Tunnen end nagu need haid „Kalapoeg Nemost“, kes vandusid, et kalad on sõbrad, aga ühel hetkel jõudis ninna vere lõhn, mis kohe visuaalselt sõõrmetesse kadus. Kõige täiega. Ja siis oli perse majas. On, mida oodata! Kui kallutan klaasi suu poole, läheb aroom nii tugevaks, et teadvusekadu terendab nurga taga, silmad lähevad pahupidi juba. Viski? Konjak? Kastanijuur? 99% šokolaad?? Ja siis see veel hitib ka. *Oh mother*. Ma pean kõvasti järele mõtlema, mida ma tunnen, sest ma pole varem tundnud ei neid maitseid ega neid tundeid, seega läheb veidi aega. *buffering...* *** ? ..?? *** #a%/"@#”!! ????? !!!!! See kohv on juba külmaks läinud selle mõtlemise peale, aaaaaaaaaa!!! Samas pole hullu, sest see maitse istutabki ennast sulle pähe kinni, ta tätoveerib end kurku, aga ei, tätsimine ei olegi piisav metafoor, see tõesti ISTUTATAKSE limaskestast sisse. Ma pean pärast arstile minema. Aga seda see hea tooraine teebki. Ma tõesti justkui tunneks seda kohvipõõsaste lehtede kohinat ja tuule sahinat oma kõrvus, ma tunnen neid käsi, mis seda kohvi korjasid, kortsulisi ja päevinäinud, elukogenud ja osavaid, ma tunnen selle huumusekihi viljakust, seal sibavate putukajalgade rõhku. Ma tunnen seda päikest, mis paistab, nagu oleks *super-trooper*-projektoriga suhu valgustatud. Ma tunnen seda aega, mis on läinud transpordile ja röstimisele, seda aeglust. *Slowmaxxxxxin'*. Maitse ei lahene ega lahjene minema, vaid jääb. Ei väsi, ei purune, temast ei näe läbi, vaid ta vahib kullipilguga terve aja vastu. Samasugune sihikindlus nagu Jaan Tõnissonil Eesti asja ajades. Kui need oad kasvama pandi, siis kusagil kõrgustes kõlas „I have a dream...“. *I have a dream*, et ühel päeval on iga kohviuba selline. Tekitamas sellised maitseid ja selliseid tundeid. Aga ei ole. Sellised on vaid parimad. Aitäh.

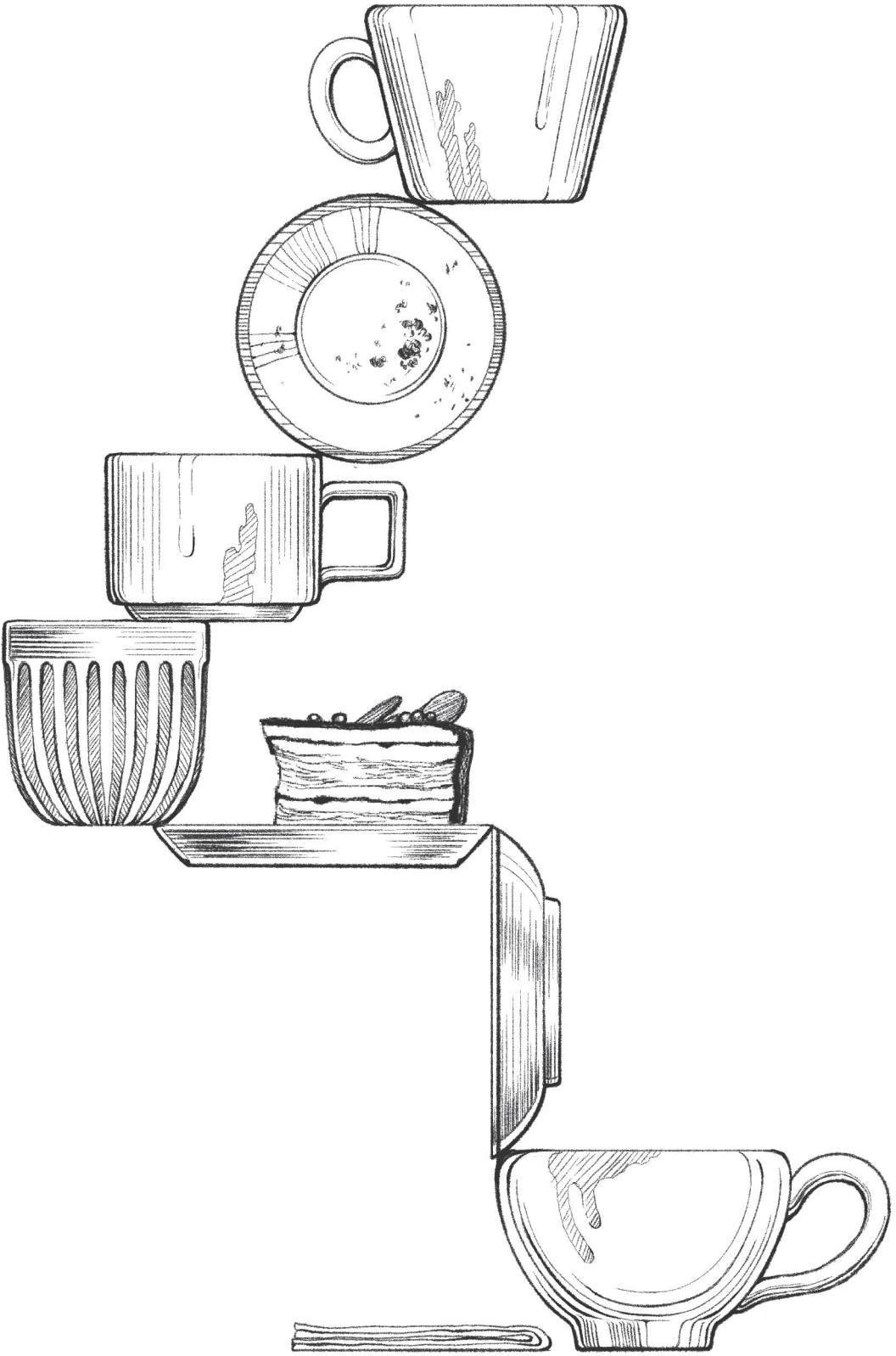
22. juuni 2024, Kalamáta Kalimera Artisan Coffee

Me oleme Kreekas. See kohvik on kõige lärmakam koht, kus ma kunagi käinud olen, Rammsteini kontsert *doesn't come close*. Ja *blast*’ib mingi *basic* raadiojaam väga kaheldava väärtusega kõlaritest. Ja kuna muidu ei kuule, siis tuleb üksteisele kõrva karjuda ja taguda asju hästi kõvasti vastu teisi asju (mai tea, mida nad seal leti taga teevad). Aga muidu, nagu nimigi ütleb, on tegu käsitöökohvikuga – sisustus on mittemidagiütlevalt moodne ehk beežist ja beežimast koosnev, kerge lakkpuit ja must metall käsikäes, sekka lusikaservaga klaaspindu ja rohelist kusagil kõrgustes. Ainsad mingitki tekstuuri andvad detailid on kunstmurust seinasektsioon, mille keskel ilutseb neontorudest „K“, ning lavendlikarva monoliitne laepaneel, millesse on nikerdatud pisemad plaadikesed. See viimane on tegelikult päris efektne ning paneb millegipärast mõtlema väljendile „inglid kesapõllul“.

Cappuccino maksis kaks eurot ehk sama raha, mille eest saab meil Löffbergs Lila pakki nuusutada. Mina olen igatahes sillas. Pudelivesi tuli pealekauba ning selliseid kombeid pole Maarjamaal ilmselt vähemalt Pätsu ajast nähtud. Kas meil saab üldse kunagi midagi pealekauba või niisama? Ma mõtlen midagi, mis pole seotud Keskerakonnaga? Maitset on kohv tume, aga kuidagi teistmoodi, tamme- ja tõrvametafooridega pole midagi teha. See maitse laskub suupõhja, nagu kohalik öö laskub silmapiirini ulatuvatele oliivisaludele. Või polegi enam tegu niivõrd laskumise kui mattumisega: see maitse matab mu suu, nagu tahaks seda saladuse hoidmiseks igaveseks sulgeda. Indiana Jones ja Lara Croft on avastanud kusagilt koopast midagi hirmsat, selle välja plähmerdanud ning nüüd tuleb tagantjärele selle joogiga meid vaikima sundida. Mitte „never forget“, vaid „always forget“. See märjake ongi kuskilt Minotauruse juurest toodud: valguse- ja jumalakartlik. Prometheus on varastanud vedeliku jumalatelt ning nüüd käivad kajakad talle iga päev kohviube silma toppimas. Et tegu ei ununeks, pandi Sisyphos vaeslapse käsikiviga sinna kõrvale kohvi jahvatama ja pilkavalt itsitama. *Sigma grindset* saab uue tähenduse. Aga ma kaldun veidi kõrvale.

Kui maitse on suu matnud, loksub ta korraks üles ninaneelu poole ning katab ka mandlid, nagu väike merelaine. Merekivisid tuleks kõrvale nosida, oleks maksimaalne Vahemere-kogemus. Piima mahedus ei jõuagi kunagi keelele ja jääb albiionahkhiire kombel suulakke rippuma. Aeg-ajalt poetab ta sealt alla tillukese guaano, tühipalja laktoosi mulje.

Istume akna all ja vaatame tänavale. Isegi kui tundus, et ma hakkam kohalike kohta halba rääkima, siis laske mul selgitada. Mulle

tegelikult meeldib siin. See elu käib siin lihtsalt täiesti teises taktis ning kolmandate reeglite järgi. Või pigem ei käigi reeglite järgi, liiklus on selleks hea näide. Seadus on pigem soovitus kui range ettekirjutus. Nagu „Piraatide koodeks“. Eestis on isand Teague'i, Kreekas Barbossa moodi. Ehk kõik on lubatud. Kui on vaja otse ristmikul, sebra peal ja parkimist keelava märgi all peatuda, siis on vaja. Kui on vaja ühesuunalisel tänaval teistpidi sõita, siis peab seda saama. Kui tahad jalakäijana üle tee saada, siis lihtsalt mine. Kui kiirusepiirang on 50, siis alla 70 põhimõtteliselt ei sõideta. Ja nagu keegi ütles: kui politsei teeks kõigile mootorratturitele ja rollerijuhtidele kiivrita sõitmise eest trahvi, siis poleks Kreeka majanduskriisi sattunudki. Ja mulle see suhtumine mingis mõttes täitsa imponeerib: süsteem tundub loomulik, liikumine on orgaaniline. Tekib teatav voolamise tunne. Kõik saavad aru, et sul on vaja, sest varsti on neil endal vaja. Kõik möödub. Või möödud sina neist, moka tollakil ja segaduses põhjamaa inimese pilk silmis.

24. juuni 2024, Meligala Cafe Stathmos

Võtsime esialgu *frappuccino*'d, aga vahepeal lõi elektriülepinge rubilniku seinast ning järsku oli *frappe*'dega krõška. Masin ei käivitunud enam. Aga *alfredo*'sid sai teha küll ja neist sai pädev aseaine. Isegi kui joome siinsamas, on see juba mitmes koht, kus kohv tuleb ühekordses plasttopsis. See on vaatepilt, mille peale Brüsseli ja Strasbourgi valgetes särkides mehed vastu kohvikuseina toetuks ning 12-eurose lõunapakku-mise jalapealt välja oksendaks. See siin on Kreeka, *bitches*. „You have no power here!“ ütlevad kohalikud euroregulatsioonide peale samamoodi nagu Sarumanist seestunud kuningas Theoden „Kahes kantsis“, kui Gandalf teda kurjast vaimust vabastada püüdis. Üldiselt on kogu Kreeka riigiga tunne, nagu Euroopa Liit oleks seda kanti taltsutada püüdnud samas, kui Kreeka oma vanas antiikaja marinaadis lihtsalt edasi supelda ihkas. Et lõpuks oli kohalike reaktsioon lihtsalt: „Õõõh, okei... mis meil peab olema? Seadused? Politsei? Demokraatia? Prügikäitlus? Okei-okei, *chill out*, me midagi paneme kokku, aga pärast ärge kobisege, liiga palju ei viici.“ Ja sellest sai tänapäevane Kreeka. Samas, oleme ausad, kas eestlased suudavad millegagi hakkama saada, kui kraadiklaas üle 25 läheb ja ühtegi pilve ka ei ole? Arbuusimahl mööda põske alla nirisemas, oleme me kõik oma maakodude tolmustel diivanitel sirakil ja mõtleme, millega me Vulcani viha sel moel ära oleme teeninud. Seega suu kinni! EL suhtub Kreekasse veits sedamoodi, nagu suhtutakse sellesse tüüpi igal töökohal, kes oma professionaalsuse on pärinud küll kährnikult, aga muidu nii palju nalja teeb, et keegi talt midagi väga ei oota. Et „ah tead, las ta...“.

Ühesõnaga, see kohv oli jälle suht kange, rsk. Ja tuletas meelde, et jääkohv on see ainus, mille sisse ikkagi võib natuke suhkrut panna. Muidu on tunne selline, nagu mul just viimast lürpi võttes oli: nagu jooks brokolimahla.

Leti ääres suitsetav mees näeb välja, nagu oleks Brežnevi ja mopsi DNA-d ristunud. Kolmese seltskonna kõrval istub väike koer, kelle keel on koomiliselt koonu küljelt väljas. Proua, teie koer on surnud! Väidetavalt on tal tegelikult ühelt suupoolelt hambad puudu, Saara koeral on samamoodi ja see paneb endiselt alati naerma. Milline huvitav defekt! Selle kuumaga ei imesta, temp on ikkagi 30 kandis, ka jahedaks köetud siseruumis. Kaks poissi me selja taga mängivad kaarte.

Suitsuhais pole kunagi nii veetlev tundunud (jah, siin suitsetatakse sees, ilmselt suht sama skeemi järgi, mida BurgerBoxx on kasutanud).

Juhtunud on see, et vaikse aleviku vana vaksalihoone on ära kasutatud ja kohvikuks muundatud. Väljas on lauad ja toolid otse perroonil. Tundub, nagu saaks pärast joomist kohe rongile astuda ja Elvasse sõita.

Peab ütleva, et liialt vahet ei ole, kas käia ringi suures linnas või väikses kohas, endiselt on mulje, nagu oleks kogu see Kreeka üks suur karjäär, kus saab ujumas käia. Vähemalt siis, kui ma ise kunagi karjääris ujumas käisin, kujutasin end Vahemere äärde. Karjäärivesi oli tunduvalt sinisem ja läbipaistvam kui misiganes metsajärves, meenu-tades juba siis Vahemere selgust. Lisaks võimaldas delfiinsinine vesi tunda ennast James Bondina, kellena ma tunnen end jätkuvalt iga kord, kui Vahemeres ujun. Õigemini tunnen ennast täpsemalt „Casino Royalis“ mänginud Daniel Craigina hetkel, mil ta Bahamas askeldas ning Arlington Beechi valenime all Atlandi ookeanist tumesinistes ujukates välja patseeris. *That's me! The Speedo King!*

5. august 2023, Tallinn

Kiosk №2

Käisin juuksuris ja tahtsin pärast seda lihtsalt head kohvi ja Google juhatas siia. On laupäeva hommik.

Muidugi on siin SEE roheline. Phtalo. Selle värvi kõige lemmikumaks tunnistamise järel on see mind viimastel päevadel lakkamatult jälitanud. Margot kinkis mulle Trip Cafés isegi seda värvi kivi. Järelikult õige koht.

Kohvist mai saa hetkel sittagi aru. Õigemini, ma saan aru, et see on väärt kraam, aga maitse lahtikangutamine nõuab pingutust. Ausalt öeldes meenutab see veits hiidlainet: on tunda, et üks veesein tuleb ja uhab täiega üle ja ma jään tilkuma, peaaegu saan surma, aga püüdes

nüüd kirjeldada, mis juhtus, jääb sõnadest puudu. Nõnda meeldiv ja nõnda kaduv. Järelmaitse on, aga totaalselt napp, nagu kullast niit: õhuke-õhuke, aga väga väärtuslik. Seda tuleb teadlikult hoida, nagu viimaseid süsi, kui ei taha, et lõke veel kustuks. Et vaid ei peaks külma magamiskotti pugema. Peamekk on nagu jõulud kolmekordse kiirendusega. Nagu esimene suudlus, mis tundub alati liiga lühike, isegi kui kestab tunde ja te lõpuks teineteise sülje sisse ära hakkate uppuma. Nagu inimesed vaataks Toompealt üle lahe ning mõtleks, mis asi see sealt teletorni kõrvalt paistab, mis kõrgub üle metsade ja tundub tohutu suur, aga sina nende selja taga tead, et see on Muuga viljaterminal. Ja sa ütled seda neile. Ja teist saavad sõbrad.

Selline tunne.

Mattias Veller

narratiivne lugu

vihmad meenutavad midagi
pitsitus vaevab
õhtul laskub jumalus kraanaga viru keskuse katusele
Vilenil jääb südamelöök vahele
konkistadoorid maabuvad
mõned jumalad on surematumad kui teised
häda toodi valu toodi võõrast leiba söödi
jne aga siis
vihmad kustutavad jumalad ja hispaanlaste laevad
ja Vileni ja viru keskuse ja Selle ja pitsituse
metsas kukkuv puu mida keegi ei kuule kustutab vihmad

*

Mõni mõirgav läbistus mõni üle-
kohus, need
veriste kätega napilt pääsenud
need ülestunnistanud;
need rebijad need rapsijad,
neile

Õiglus ja tõde. Need mõõtmatud
need tunnetatavad, sõiduteel leavad
mürskude ja süsteemišokkide,
valutajate ning jõhkardite vahel
ja seas. Neile õiglus ja tõde.

Mõni vähem avalik sõda.
Üks roppus kasvamas teiseks, mõni määratsev
maetud süüdimatus, need ülemöödunused
tahtlikult unustatud. Ma andestamatu ma
püüdjaja ei leia
kohta, kust enam.

Kust enam midagi, kuidagi

*

vastuoluline raamatukogu veeretab palli
fännid reageerivad palli liikumisele
noor sõnasepp kasutab rahvale peale minevaid
wabariigiaegseid uudissõnu
ruum aheneb nagu veresooned
seosed muutuvad sirgjooneliseks
ja tähendused
asjade olemine lõpetab hetkeks tudisemise
keha pargipingil lõpetab tudisemise

*

ütlen
 jooksed minu poole
 üles treppeist
 millisist treppeist küsid
 ma ei tea see on vaid
 kujund ütlen sulle
 rähmahtad mademel astme kohal
 aga ei võpata
 mina aga hoopistükkis
 Võpataja
 nihutun su juure pingil
 taburetile kolid
 käsid ümmer mõelda
 ei mõtle välja pomisen
 sitt lugu lajatad
 lahkun
 kaalutlen

*

maal seisis seinal
 ühtäkki kukkus maal seina ja diivani vahele
 komistasin ja vajusin klaaslaua otsa
 läbistasin kõõlused ja sooned ja lihased oma käsivarres
 tahtsin asju kuidagi kompaktsemalt kokku võtta
 palusid et paneksin selle sulle meili
 kõik valmistas kõigile kohutavalt pettumust
 langesin allaandnult põrandale
 su mõtted jooksid me silme ees verest tühjaks
 nad olid nii värsked ja julged
 ja võisid avada kõik ukсед
 su mõtted võtsid jalad alla ja jooksid
 lõputu ülevalgustatud öösse

*

Aju välgatab keset ohutussaart ja ma ei lase autol mööduda,
äng kehastub ümber tungiks ja ootab rahuldust, seda saamata,
adenosiin taandub hetkeks, aga asendub valuga,
valuga kaasnevad kõrvalised nähud.
Noored Loovhinged nõuavad vahendeid, aga takistan nende püüdlusi.
Proovin vastutust võtmata lausuda,
töötan Sina loomise kallal, et sokutada end kuhugi tema ja minu vahele.

*

Krapsakas vanaproua aiandab sisehoovis, korjab surnud taimi kokku.
Talv ei jõua kunagi kätte. Ta on vaid igavesti saabumas.
Kolmesillaline sõiduk tallab kõdu ja paindub üle tuiksoonte.
Nii et krapsakas vanaproua jõuab päevatoimetustelt tagasi,
ta teeb *tai-chi*'d. Ta ei mõtle, et on külm, on hilja, on mürane.
Nad ütlevad: „Kapitalismi struktuur, kuidas midagi sellist esitada?“
Sellest tulenevalt laguneb ühekordne toidukarp esmakordselt
orgaanilisteks toitaineteks tagasi. Ma ei saa aru, millest nad räägivad.
Suva ossi bemm jõuab minuni helilainena Ülemiste parklast, kolme
kilomeetri kauguselt.

Jaak Ammon

väike tüdruk

õbluke, ent sitke
inglinäoline ja vandlihambuline
langes taevast allapoole
kedagi tal polnud ümber
pikka aega

täitsa üksi

läbi une kergelt muisates
käis paljajalu ringi mõisates
võttis nukrad enda hoole alla

natukene võõras kamber
kus ta täna magab
aga unes suljudes ei sega miski
ja mitte midagi tal pole ümber ka

ja metsa kohalt õnnes
hõisates „ma lendan“
ta langes järsku maa peale

langes vägistaja ohvriks

täitsa otse

aga mitte unes

ja vägistaja tõusis lendu
aga mitte unes

vägistaja võttis lapselt lennuvõime ära

aga mitte ainult

ta muutis lapse soolasambaks
muutis piibli enda järgi ümber
mitu korda

vägistaja ei jää süüdi

tüdruk ei jää süütuks

mitte kumbki mitte mingis võtmes

Paraloog

Kohtun Tallinna bussijaama suitsunurgas 60-aastase iseendaga ja küsin tavapärasest vibutust käiku lastes tuld.

Ootan, kumb enne rääkima hakkab – kumb mina rääkima hakkab? Ja kumb mina ootab? Kumb mina ootan? Mõlemad... mõlemat.

Dialog on juba kuskil olemas, aga mul on tunne, et selles viibib ka keegi vahemees.

Sellepärast ei julgegi kumbki alustada – kes siis vestlust alustab?

Kolmandas isikus on muidugi kerge rääkida.

Alustab see, kes antud hetkel „rohkem mina“ on. Kelle antud hetkel?

Kes andis?

Ärgem jäägem kinni lihtminevikku! Ega imperatiivi!

Igatahes.

Kuhu me jäimegi? Meie-vormi ka ei soovitata. Ega impersonaali.

Kõik on kadunud.

Suitsunurgast ei jää midagi järele.

Maailma pole.

Ajanihe rõhub ikka edasi.

Ja tagasi.

Lõpuks jääb algus.

Monoloog

- Häirekeskus! Mis juhtus?
- Ma sain kuuli õlga. Olen Viljandis Koidu tänav viisteist või selle kandis, jalutan Koidu tänaval praegu, tulge ruttu.
- Pappaba-papap-paa. Õelge uuesti: mis juhtus?
- Palun tulge!
- Vabandust, ma ei saanud praegu aru. Kuidas-TUUT TUUT TUUT

Viljandis Koidu tänava nurga peal tulistati täna hommikul noort meest. Tulistaja ei ole teada ja politsei pressiesindaja juhtumit kommenteerida ei soovi.

Ei ole I

Ateist seisab taevavärvate taga
ja peab juba liftikõnet.
Aga ta ei tea, et ateiste keegi ei kuula.
Ta ei tea ka seda, et tuleb minna kitsast värvast.

Miks te arvate, et ta on mees?
Ta on naine.

„Ei ole maha lastud!
Ei ole lahti lastud!
Ei ole küüditatud!“ kõmab värvast.
„Ei ole, jah!
Kuidas ma siis surin?“
„Seda peate ise teadma.“

Värvast ilmub mitmejalgne kantsel
ja küsib:
„Kas teil on juba konfessioon?“
Ei ole... Tegelikult ei tea, mida see tähendab.
Niisiis ateist vaikib.

„Kas tahate meile üle tulla?
Näe – siin on kirjas, et olite kristlane.“
„Praegu ka olen.“

„Jah? Nii napi palvetamisega?
Ainult ristimisest ei piisa.“

„Ma tahan olla kristlane.“

„Kristlaste kohad on kahjuks täis.
Valida on sufism ja judaism.“

Ateist ei saa jälle aru.
„Kas ma pean valima?“

„Ei pea.“

„Astuge räästooli ja öelge, kas teil on konfessioon,“ kõlab värvast.

„Ei ole.“

Järjekord talitub tavapäraselt: kristlased ärkavad üles, patused ja muud saadetakse igavesse unne.

Ei ole II

Mis siis päriselt saab nendest,
kes jäid Paradiisist välja,
viivuks väravahe tõdisema
ja kaugenedes hõljusklema?

Alguses kaob keha.

Seda Jumal ju ei andnud.
Ateistidele.

Kuuendamal päeval Ta lõi ainult
vereleha.

Nautige!

Kaob inimese eeterkeha.

Kuni jääb alles südametunnistus.

See ongi see viimane vigur,
mis patustel ei kao.

See hüllib ilmaruumis ja kasvab.
Süämetunnistustest saavad süämepiinad.
Kõik heidavad kokku ja heietavad.
oleks-poleks
бы и не бы
olup olmadıǵı
skulle skulle inte
Taevalaotuses kõliseb hääletu süümehõljum.

See proovib elavaid hoiatada.

Südametunnistus karjub.

Aga elavad on liiga kaugel.

Enam pole vahet,

kas oled Kaljukits või kohitsetud jää.
Kui kauaks olid lits...

On alles troposfäär!
siin igavesti süümepiinal puudub ots ja äär.

Daam kallis tualetis

Riia bussijaamas, Prāgas iela 1,
kust saab Praha bussi peale minna igäüks,
(kel normaalne pass),
sää! terminaalisid on kolmkend kolm...

kuuleb iga sulpsatust
üks daam, kes valvab vetsumaja ust (ta ees on kohvitass).
Õigemini reisifirma ja joogiautomaadi (mis kunagi ei tööta) vahel
töötab karm, kuid kaunis daam, kes
kuulab iga sulpsatust

Taas külastajad otsivad seal niheledes
neljakümme senti, siin kaardiga ei saa...
„Nii puitsis kallis pask!“
Paljud lähevad ära, sest pole sente... või on kiire.

„Ma tean, et kallis... vägagi kallis.“

„Kabiinide vabanemist ootab ainult kolm inimest – neiu,
miks te lõpuni ei kusnud?“ Seda on näha. Ja kuulda. Ja tunda.

Inimesed mõtlevad, et ma kuulan neid, kui nad vetsus on...
Jaa, ma kuulangi. Muidugi ma kuulan.

Täna on käinud üks sohver, zoofiil ja sommeljee –
selline asi juhtub reedeti. Kas täna on reede? Kuulame...

Njaa... Kuidagi menstruatsiooni lõpu hääl.

Palju venkareid.

Agaga vähe alkoholi.

Ei... täna on neljapäev.

(Vaatan üle – ongi.)

Ma jätan kõik väga täpselt meelde – see naine käis aasta tagasi ka.

Seekord on õnneks ilma pojata,

kes keeldub vetsu minemast.

Seda ma ei luba – kes tuleb üle ukسلäve, peab siin ennast kergendama.

Kasvõi pigistama jämesoolest kleepuvat Cheetose-krõpsu-sitttta

Poiss tahtis järsku vetsu minna, aga ema ei jätnud raha –

üks mu lemmikolukordi!

Ema karjus kabiinist: „Laske poiss vetsu!“

Mulle meeldib ka karjuda.

Karjusin: „40 SENTIMH!“

Agaga tõsi – tualett on kuidagi kalliks saanud.

Tööpäev kestab 11 tundi – üheksasada sulpsatust – see on minu ajaühik.

Kalliks saanud ühik.

Jaak Ammon (28)

Mis mõtteid tekitab sinus luule ja mitmehäälsus – kas ja kuidas esimene teist võimaldab? Või vajub luuletekstis kõik paratamatult ühte ähmasesse ja ambivalentsesse kõnelejasse?

Pean selle huvitava küsimuse endale näidetega lahti seletama. Minu lemmikintervall on kvart ja lemmikvärsijalg daktül – kui hakata nimetatud meetrumiga luulet lugema, saan samal ajal oma peas kvarti kaasa ümiseda küll, saan isegi teksti kvardis lugeda. Kui soovida saadud laulu põnevamaks teha, on võimalik aeg-ajalt teisi noodikõrgusi ka sekka lasta. Nii et tegemist on vägagi võimaliku kombinatsiooniga! Lugejad kujutavad samuti luuleteksti ette, ainult et enda elukäigust lähtudes. Arvan, et osav luuletaja püüab oma tekstiga lugeja kinni ning juhatab ta järk-järgult lugeja enda sisse. Lugeja saab aru, kui luuletaja oma mõtteid ise ei usu.

Saan aru, et sul ilmub peagi luulekogu. Mida sooviksid selle koostamise kogemusest Värske Rõhu lugejate (ja noorte luuletajatega) jagada?

Jah, sel kevadel ilmub luulekogu „34. aprill“. Kogusin selleks enda kirjutatud luulevormis tekste ja ilmsiks tuli kolm kategooriat: rusuvad mõtted, erootilis-romantilised aated ja üks eklektiline liigitus tekkis veel. Kes loeb, saab teada kah! Valitud luule pärineb aastatest 2020–2025 – need on olnud nii minule kui ka maailmale klassikaliselt keerulised ning luulekogu žanrinimetus näib olevat parastav realism. Pidasin vajalikuks raamatuski kõik luuletused kolme kategooriasse jaotada – võimalik, et jätan tekstide värvid samaks, nagu nad mul käsikirjaski on. Tumesinised, punased ja rohelised.

Mõni kultuurisoovitust?

Alates veebruarist on võimalik vaatama minna Tartu Üliõpilasteatri absurdimuusikali „Doktor Valuson“, mis on lavastatud K. Tšukovski samanimelise poeemi põhjal – soovitan soojalt, aga mitte nõrganärvilistele! Lavastus käsitleb sõja mõttetust ja absurdseid võimuvõitlusi. Märtsi keskel toimub Viljandi baaris Konservatoorium ka luuleõhtu „Väljaelamisviis“: tule kohale ja lase luuletused endast välja. Võid publiku ette tuua kõik teemad, mis sind närvi ajavad, sulle muret teevad või mis on siiani igaks juhuks esitamata jäänud. Üritust toetab Euroopa Solidaarsuskorpus ning kohale tuleb ka üllatusesineja. Näksimist-joogipoolist pakutakse ka, vajaduse korral hüvitatakse ühistranspordipilet.

Pole arvustust – pole väärtust? Debüütteosed 2024

Lisanna Lajal

Alati on liiga vara kirjutama hakata. Möödunud aasta andis sellest tunnistust. Jaanuaris tuleb lugeda läbi kogu maailmakirjanduse paremik ja tutvuda eesti keele ortograafiaga. Veebruaris töötada läbi filosoofia varasalv. Märtsis keskenduda kodumaisele lüürikale ja aprillis algupärase proosakirjanduse äärealadele. Uurida ja puurida, tudeerida ja kalkuleerida. Kui juuni juba ukse ees, võib vaikselt mõelda esimeste sõnade paberile panemisele (aga mitte kiirustada, sest tark ei torma ning ÕIGE, PÄRIS ja HEA tekst settib ja laagerdub vähemalt ületalve lumevaiba all). Aga siiski kirjutada. Juunis üks lühijutt ja augustis kaks luulekogu. Septembris leida toimetaja ja kirjastaja ja kiiresti algkapitalgi teose trükiks. Ja siis sügisest talve, vaikselt ääri-veeri, ikka kõvemini väga valjult linnatänavatel ja sotsiaalmeedias toimetada ja askeldada, kärpida ja kohmitseda, karjuda ja kisada, kuni kirjatöö lõpuks sünnitusvaludega ilmavalgust näeb. Ühel hetkel on ring täis, sõnad paberil ja polegi enam liiga vara kirjutama hakata. Laps suundub iseseisvasse ellu.

2020. aastal ilmus Eestis 21 alla 35-aastase autori esikteost. 2021. aastal oli noori debütante 14, 2022. aastale kohaselt 22, 2023. debüteeris 12 noort kirjanikku ning 2024. aastal jõudis lugejate ette kõigest kuus alla 35-aastase autori debüütteost. KÕIGEST 6! K U U S! Need on Gregor Kulla „Peenar“, Päiv Dengo „Kilpkonn üheks päevaks“, Joonas Kollo „Tilk tõrva tulevikku“, Laura Karolina Gradickaite „64 ruutu elust“, Ivan Kleštšini „Poetess/Поэтецца“ ning Sigrid Salundo „Tramm“. Millest selline põud ja ikaldus, ei oska ka parima tahtmise juures ühe artikliga ja omapead aru saada.

Kuid rahunege, paanikaks pole veel põhjust. Sellest arvestusest jäid välja paar 2024. aastal debüteerinud autori teost, mille autori vanust ei õnnestunud tuvastada (Ita Srankk „Pettus ja vale“, Krista Logberg „Maagilise maailma vardjad“), samuti vanemate autorite debüütteosed. Võrdluseks võib tuua näiteks Betti Alveri preemia, mille arvestus ei liigu küll päris sama tsükli järgi (hinnatakse hingedepäevast hingedepäevani aasta jooksul ilmunud

debüüte), aga mille arvestusse võetakse sisse kõikide debütantide teosed, olenemata autori vanusest. Alveri preemiale kandideeris sel korral 35 teost, kusjuures nominatsiooni sai ka näiteks eelmises debüüdiülevaates kajastatud Triinu Kree luulekogu „Kajakalinnad“. Kuna Värske Rõhk on noorele lugejale suunatud kirjandusajakiri, on siinses ülevaates traditsiooniliselt kajastatud kaasautorite vanuses olevaid debütante. Tuleb vaid loota, et vanemad debütandid pääsevad Loomingu ülevaateartiklisse ega jää kirjandusloost täitsa välja.

Osalt ongi Värske Rõhu debüüdiülevaade omalaadne ajakapsel, mis pakub lugemisrõõmu alles aastate järel, siis, kui sel aastal debüteerinud noored autorid on avaldanud juba teise või kolmanda teose või kadunud hoopiski unustusse; siis, kui tulevik on teada. Selles, milliseks kujuneb debüteerinud autorite edasine käekäik kirjandusväljal, mängib suurt rolli retseptisioon. Mõnele teosele, mida kajastama hakkan, on see esimene avalik tagasiside, teisele aga järjekordne vastukaja mitme hulgast. Otsustasin kajastada ka kõiki vaatlusalustest teostest kirjutatud ilmunud arvustusi, et vältida mõttekordusi ja vaadata, mida teised on raamatu juures oluliselt pidanud, aga ka selleks, et tuua esile kriitiku olulisust. Ei ole üllatav, et noorte debüüte arvustavad enamasti ka just samas vanusegrupis inimesed, mistõttu pakub artikkel sissevaadet ka eesti noorte kriitikaväljale. Võibolla ongi ülevaade huvitav kriitikaväljal tegutsejale, võibolla debütantidele endile, aga võibolla mõnele tulevasele kirjandusloolasele. Võibolla on mu artiklit vaja hoopis neile, kes loevad Värsket Rõhku ja armastavad ilukirjandust, kuid mõtlevad, et ikka ja alati on veel liiga vara ise kirjutama hakata. Ega siis muud kui — läksime! Siin nad on — kuus julget, sihikindlat ja andekat.

1. Gregor Kulla, „Peenar“ (Värske Raamat)

Alveri laureaati ja pea igas kultuuriajakirjas kajastatu, millele ilmus arvustusi kui seeni pärast vihma. Kuulun ka ise nende hulka, kes teost esimeses augustituule tuhinas arvustama kiirustas. Nagu mainitud¹, mängis selles suurt osa tõik, et Kulla oli juba enne kultuuriväljal tuntud ja perioodikas avaldanud autor. Tundub, et nii Kulla kui ka Päiv Dengo olid enne esimese teose avaldamist kirjandusvälja ust pisut rohkem paotanud kui teised autorid.

Ja kriitikud ei üllatanud, vaid kiitsid. Emel-Elizabeth Tuulik tähtsustas teose juures argielu poeetilist paisutamist ja ausust: „Lugedes tekib tunne, et autor on lasknud oma sisemise filtriteta lapse valla ja sellega siis maailma üle mõtlema hakanud. Teadupärast lapsesuu ei valeta ja ammugi ei anna ta armu.“² Anne Vetik ütleb, et Kulla ei ole samal tasemel autofiktsiooni „lõpubossidega“, kuid jõuab siiski mõjusalt naha vahele pugeda: „Lugedes

1 Lisanna Lajal. „It's time for sisekaemus“ — Looming, nr 11, 2024, lk 1568–1570.

2 Emel-Elizabeth Tuulik. „Lapsesuu ei valeta ja ammugi ei anna ta armu“ — Eesti Päevaleht, 29.08.2024.

koged kullastumist peaaegu et füüsiliselt.⁴³ Teose eksperimentaalsus meeldis ka blogijale Suvehiidlane⁴ ning isegi kõige kriitilisem lugeja sedastab blogis Sulepuru, et „Peenar“ tõuseb mulluses kirjanduspildis esile.⁵

„Peenra“ retseptiooni rikastas ka videokanalil tY/ra ilmunud polüfooniline arvustus, kust jäi kõrvu Marge Pärnitsa lause: „Ma ei arva, et minus oleks nagu jaksu see 100% läbi lugeda. Ma olen liiga vana selle jaoks.“⁶ tY/ra vedur Morten Made nimetab ERRi kultuuriportaali kirjandusaasta ülevaates „Peenart“ üheks aasta parimaks teoseks, kõrvutades seda Peeter Sauteri debüüdiga: „See on minu põlvkonna „Indigo“. Aga „Peenras“ ei ole enam luusereid.“⁷ Tõesti ei suuda uskuda, kuidas see juhtus, et me kasvasime üles „Indigo“ vaimus, aga välja tuli hoopis „Peenar“. Paralleeli Sauteri debüüdiga toob välja ka Sveta Grigorjeva.⁸

Kuid kriitiku jõud ei raage ja mainimata on veel Müürilehe kirjandustoimetaja Maia Tammjärve arvustus, kus ta väärtustab generatsioonimase huumorimeele kõrval ka keelestilistikat: „Üks aspekt on siin niisiis stilistiline suulise keele voolavuse matkimine (mis võib vabalt ollagi autorile nii omane, et tegemist pole rangelt võttes mingi matkimisega), teine aga sellesama asjaolu tehniliselt kirjalikku teksti ülekandmine: (kergemal kujul) kirjavahemärgid ja suurtähed ning (raskemal kujul) kursiivid tekitaksid lugemisse hetkelise lünga või lausa takistuse – nõndasamuti nagu mõnes teises kontekstis mõjuks nende puudumine, mis siin öeldagi –, aga siia pole neid takistusi vaja, voolamine toimub võrdsel tasandil ja sujuvalt. Võte pole mõistagi esmakordne ja ainulaadne, aga siin tundub see absoluutselt kohase, võib-olla isegi paratamatusena.“⁹ Isikliku kogemuse kaudu sukelduvad teost tõlgendama ka Maara Parhomenko¹⁰ ning Kaisa Ling¹¹. ←11. Ü K S T E I S T arvustust ühest debüüdist. Appi, ma minestan!

2. Päiv Dengo, „Kilpkonn üheks päevaks“ (kirjastus Hunt)

Päiv Dengo „Kilpkonn üheks päevaks“, mis nomineeriti ka Betti Alveri preemia, on kolmeosaline terviklik luulekogu, mis jääb kaant avamatagi meelde Hanneleele Kaldmaa loodud kauni kaanekujundusega – mahlakas

3 Anne Vetik. „Raamat, mis annab võimaluse näppida inimhinge sisikonda“ – Eesti Ekspress, 21.09.2024.

4 Vt <https://suvehiidlane.blogspot.com/2024/09/peenar.html>.

5 Vt <https://sulepuru.wordpress.com/2024/09/08/gregor-kulla-peenar/>.

6 Vt <https://www.youtube.com/watch?v=XdNYaU-QkA&t=1326s>.

7 Vt <https://kultuur.err.ee/1609552558/ulevaade-kirjandusaasta-2024>.

8 Sveta Grigorjeva. „Peenrake-peenrake skeene peal, kes on kõige *woke*’im eesti kirjandusilma peal?“ – Sirp, 27.09.2024.

9 Maia Tammjärve. „Uussiiirus on *speed* ehk „mina“ ja maailm“ – Müürileht, nr 10, 2024.

10 Maara Parhomenko. „Viljakas kohatrauma“ – Värske Rõhk, nr 93, 2024, lk 103–110.

11 Kaisa-Maria Ling. „pee|nar|gel“ – Vikerkaar, nr 1–2, 2025, lk 188–191.

hurmaa päikesevihus. Või hoopis päikesevarjuks? Mul on tunne, et kui kaaned nii värvilised ei oleks, jääksid kogust kõlama hoopis kurvemad toonid. Aga raamat sõnab mõõdukalt: „siin on lahet laulu ja kurja keelt / kumbagi tunnen ja tarvitan kui vaja“ (lk 5). Kuna Dengo on teinud nime slämmilavadel ja mitmed kogumiku tekstidestki on varem lavalaudadel kõlanud, mainitakse mõlemas ilmunud arvustuses just teksti kõlalisust. Saara Liis Jõerand kirjutab: „„Kilpkonn üheks päevaks“ pole küll puhtakujuline lavaluulekogumik, mida oleks võimalik ka üheainsa kuulamisega haarata – suur osa tekste nõuab lahtiharutamiseks siiski korduvat ja süvenenud lugemist –, kuid mõtte liikumise loogika koha pealt on suulisus siiski kindel märksõna.“¹² Emma Lotta Lõhmus väidab Loomingu novembrinumbris ilmunud arvustuses, et luulekogu juuris „välja igivana arusaama, et üksnes kõne on vahetu ja elav ning kiri seevastu staatiline ja kivistunud. [---] Päiv Dengo tekstid on suurepäraseks näiteks just helilisuse ja elujõu säilimisest kirjapandud keeles.“¹³ Mõlemad toovad välja paralleele luulekogu ja pärimustekstide vahel. Mäletan, et kui teose suvesoojas lõpuks kätte sain, olin hästi kurb ja rõõmus ühel ajal – sest oli suvi, Tartu oli kaugel ja olin jällegi unustanud turult maasikaid ning kohvi osta.

3. Joonas Kollo, „Tilk tõrva tulevikku“ (Eesti Raamat)

Möödunud aastal ilmus ka kvaliteetset, žanriliselt üheseltmõistetavat proosakirjandust. Joonas Kollo tegi tugeva debüüdi ulmeväljal, kiigates romaanis „Tilk tõrva tulevikku“ aastasse 2100. Teose teeb samastutavaks tõik, et selle tegevus toimub äratuntavalt Eestis, täpsemalt Tartus: „Meie 60-korruselisest elumajast avanes imeline, vapustav vaade. Ma elasin viimasel, 60. korrusel ning nii kaua kui ma siin olen elanud, olen alati seda vaadet nautinud. Ausalt öeldes ei tüdin ma sellest ka mitte kümne aasta pärast. Räägitakse, et kunagi olevat sellesamas kohas olnud mingi pisike elumaja, mis kandis nime Tigutorn, aga see oli väga ammu. Siis kui maailm polnud veel stabiilne, inimesed sõdisid ja toimus kõik see, millest me praegu loeme vaid ajalooramatutest.“ (lk 74)

Mõlemas seni ilmunud arvustuses kiidetakse sündmuskoha valikut. Jaan Martinson võrdleb teost lausa Andrei Tarkovski kultusfilmiga „Stalker“¹⁴, kuid jätab kriitikanoodina õhku kerge torke autori keelekasutuse kohta. Ka Agur Tänav kirjutab ulmeajakirjas Reaktor: „Keelega ta väga ei kenitle. Üldse ei kenitle. Aga võiks. Täitsa tasuta sõna- ja lauseilusse veidi rohkem aega ja tähelepanu investeerida. Laused on kahjuks üsna primitiivsed ja ka toimetaja

¹² Saara Liis Jõerand. „Üheks päevaks, üheks ööks“ – Sirp, 20.12.2024.

¹³ Emma Lotta Lõhmus. „Elu(olu)lus“ – Looming, nr 11, 2024, lk 1566.

¹⁴ Jaan Martinson. „Vaade tulevikku, mis on kui Stalkeri maailm“ – Eesti Päevaleht, 16.08.2024.

ei ole väga palju suutnud teksti paremaks siluda.¹⁵ Ta skepsis küündib lausa nii kaugemale, et kahtlustab hetkeks tehisintellekti kasutamist loomisprotsessis, kuid soovib autoril siiski kirjutamist jätkata. Ka mina soovitan.

4. Laura Karolina Gradickaite, „64 ruutu elust“ (ise kirjastatud)

Selles romaanis pole mitte miski mustvalge. Paarisajal leheküljel kangastub lugeja ette lugu kooliealisest Clarast, keda hakkavad kolmapäeviti röövima saatuslikud mustades kuubedes mehed, kes viivad teda ohtlikku malemängu mängima. Tõelus seguneb unenäolisusega ja vale tõega. Pärast röövretki tüdruk toimunud ei mäleta ja hakkab kahtlustama, et lähikonnas toimunud mõrvad võivad olla tema sooritatud. Just mõrvade tõttu võiks Gradickaite debüütromaani määretleda ehk krimikirjandusena. Teemadering ulatub aga tapja välja selgitamisest kaugemale – tekstis põimuvad saatust ja surm, sõprus ja armastus, usk ja uskmatus, õnn ja õnnetus. Peamiseks nende seast võiks ikkagi pidada saatust, mille (*SPOILER ALERT!*) kangelane alistab, võites viimses mängus kuninga.

Teose teevad eksperimentaalseks vormimängud, näiteks kahe pühenduse ja kahe moto kasutamine. Korduv element on pühendus – „Kõigile, kes kardavad mõlemat: nii surra kui elada“ –, mis häälestab lugeja eksistentsiaalse lainele. Jutustajahääle teeb huvitavaks mingi omapärane temperament, millele on omased iroonia ja liialdused ning millele on raske eesti proosakirjandusest võrdset leida. Näiteks kirjeldab Gradickaite, kuidas kaubik „tõmbas mind nagu külmik Egiptuse suveniirimagnetit“ (lk 105), süda peksis „kiiremini, nagu oleksin ma Usain Bolt, kes jookseb oma rekordaega“ (samas) ja olukord oli „segane nagu McCallisteride maja enne jõule“ (lk 100).

5. Ivan Kleštšin, „Poetess/Поэтецца“ (kirjastus Clescine Editore)

Nagu pealkirjastki näha, on tegemist kakskeelse luulekoguga. Lisaks sellele, et autor on kõik tekstid vene keelest eesti keelde tõlkinud, on teoses olulisel kohal keeleregistrite vahetamine. Mitmekeelset maailmapilti ilmestab kõige paremini luuletus „See on minu maailm“ (lk 69), kus põimuvad eesti, vene, itaalia, rootsi ning saksa keel. Just itaalia keel tõuseb siin ja ka mujal luulekogu vältel teiste keelte seast esile. Seda võib tõlgendada luuletuste all asuvate koha- ja ajamääruste kaudu, kus tihti leiab Dorpati ja Veibri kõrval ka Rooma.

Teos on jaotatud neljaks osaks: „ažuurne öö“, „deliirium“, „häääl“ ning „olmeetüüdid“. Enamik luuletustest on nelikvärssides, vabavärsilised ning irdsete lõppriimidega. Vaheldust pakuvad piltkujundid, näiteks hingebasiilika sammaste langemise kujutamine läbi langevate tähtede:

15 Agur Tänav. „Raamatuarvustus: „Tilk tõrva tulevikku“ – veebiajakiri Stalker, mai, 2024.

„Ma hoian silmad lah ti
 Ja näen, et k
 u
 k
 u
 b tala
 Ma tunnen, pōrand k Ōi g uB
 Ja kardin on katnud
 jala“
 (lk 62)

Selle lehekülje lõpus ilutseb pisike must tolmuhest, keda tunneme juba luulekogu kaane pealt. Putukas ei ole sinna sattunud juhuslikult, kuna клецин tähendab eesti keelde tõlgituna just nimelt lesta ja sellest kujunenud juba luuletaja firmamärk (soovitan jälgida ka Instagrami kasutajat @ivan_yanovich_kleschin).

Temaatilisel on luulekogu sama sünge nagu selle kaas: peamised teemad on usk, surm, vananemine, aga ka armastus ja aus loomine: „Olla siiras, see ongi kreedo / Esmasulelisel poeedil / Tema mäletab tulist keeldu / „Halb värss on andestamatu“ (lk 57). Selle kreedo teostab ilusti armastusluuletus „Tahaksin koos temaga“: „Ma jälle istun ihuüksi / Ja mälyn haput mandariini // Seda tahaksin süüa koos temaga, / Kes soojendaks oma tulega // Netflixki pidevalt vaataksime / Ja hommikuni naeraksime // Lapseliku lihtsusega unistaksime / unustades, et mandariin on hapu“ (lk 87). Teoses on ka kaks hinnatud luuletust, üks sai eripreemia luulevõistlusel „Viieviisi“ ja teine¹⁶ pälvis Prima Vista kõige imelikuma luuletuse konkursil auhinna kategoorias „kõige delirioossem luulepiiritus“. Selles vaimus võiks ka luulekogu nimetada aasta kõige imelikumaks debüüdiks ja soovida lustakat edasi deliiritsemist.

6. Sigrid Salundo, „Tramm“ (Trükiviis)

Slämmiväljal nime teinud Sigrid Salundo (kirjanikunimega 6, Instagramis @six.oclock.thoughts) esimene luulekogu „Tramm“ on terviklik armastusluulekogumik, millele annavad viimase lihvi Kelli Lepiku illustratsioonid ning roosade kaante kuma. „Tramm“ on viieosaline lõppriimiline rännak läbi ühe suhte ilusate ja keerukate faaside. Tekstid kirjutati nelja aasta jooksul ja nende kaudu saab käia läbi pika teekonna suvistest ringreisidest sügiseste vihmadeni. Pikkade tiraadide kõrval paiknevad lehekülgedel ka ühe- kuni kolmerealised mõtisklused nagu „südame keskjaam ei orienteeru“ (lk 33) või „nägin unes, / et jooksid mulle rimi piimaletis vastu – / otsustasin, et

16 Vt <https://www.youtube.com/watch?v=OG5E6lsqvtQ>.

nüüdsest käin vaid selveris“ (lk 58).

Kui suurema osa teosest võtab suhte lahti harutamine, siis viimases, viiendas osas on luulemina taas omaette, saamas tagasi enda häält, tahet ja tegemist, ning fookus liigub naiseks olemise probleemkohtadele: „nad ütlevad, / et oleme suhkrust, jahust ja maasikavahust, / kuid seda öeldes nad räägivad / vaid meie pehmemast tahust“ (lk 102). Kui enne oli konflikt mina ja sina vahel, siis nüüd on olukorda sisenenud keegid nemad, kes pusletükkidena mina konstrueerivad. Veel eelviimasel lehel lebab: „vahel unistan, et oleksin naine vaid kord aastas, / sest ehk siis saaksin vähemalt osakesegi enda elust / elada inimesena“ (lk 119), et siis viimasel paberil nentida: „Olen õnnelik / mis nüüd edasi?“ (lk 120).

—

Mis nüüd edasi saab, on see, et aasta on ammu läbi ja aastal 2024 enam debüteerida ei jõua. Aastast jäid kõlama (just kõlama) luuledebüüdid, mis mängivad suulise keele või lausutavusega. Selle võib tinglikult siduda slämmirahva kõrge kontsentratsiooniga debütantide seas (vähemalt 2/6). Proosadebüüte oli sel aastal vähem kui mullu, kuid silma tasub peal hoida Joonas Kollo järgmistel kirjutistel. Silma jäi ka see, et esikteostest enamik (5/6) on paigutatud Tartusse. Sündmuspaik ei pruugi olla tematiseeritud, näiteks „64 ruudus“ silkab vaid korra sisse üks Karu park, aga ainult üks raamat viiest jätab Tartu täiesti puutumata. See on „Tramm“, mis põhiosas on ruumiliselt paigutamata, kuid kord selgub, et „jätsin meie õnne tallinna / linnakooli trepile“ (lk 75).

Ja ega ma nalja pärast kõiki saadaolevaid debüütidest ilmunud arvustusi kokku ei korjanud. Selle aasta kahanenud debüütide arvu juures ei saa üle ega ümber skaalast „liiga vähe — liiga palju“, mille hindamist tahan enda olult maha raputada. Ühe orientiirina saabki võtta kasutusele teostest ilmunud arvustuste arvu. Pole arvustajat — pole väärtust? Aga nii nagu ka päris järeldada ei sobi, sest töö on tehtud, paber on trükitud ja palju kallist aega on kunsti loomisele kulunud. Tahaksin, aga ei saa nõuda, et igale ilmunud raamatule PEAKS arvustaja leiduma, aga selliste väikeste numbrite juures SAAKS ja VÕIKS nii siiski olla — arvustagu siis kas noored ise või miks mitte ka vanad. Siin käsitletud debüütteostest jäid möödunud aastal arvustuseta lausa pooled, millest tõstan esile Salundo „Trammi“, mis sobiks selgepiirilise sisu ja vormiga kenasti mõne kriitikadebüüdi aluseks. Seega luuletage, proosutage, arvustage ja võibolla kunagi ääri-veeri uisapäisa ja täitsa selge sooviga avaldage! Sest kunagi pole liiga hilja kirjutama hakata.

Emili Kolke

Oksakohalind

Vastsüandinuna
laman voodis
vaatan oksakohalindu
tema kuju lael on kord paisuv
siis kajakana kriiskav
pehmed ümarad tibud
ja kõrrejalgsed kured
juba homme aga
tuleb mul kodust välja kolida
õue – tuule ja vihma meeevalda
ka lõõskav päike ja armutu tuisk
ning pikad hallid pilvised päevad
saavad mu elupaigaks
hakkan välja kolima
õõtsuvate mändide vahele
oks oksa haaval kokku kandma pesa
trepil mu ema ja isa
pakitud kottide kõrval
nad naeravad
nad ei ole kurvad
et hakkan minema
see on sügavalt kõhupõhjast tulev naer
kõmisev naer
mis paneb verandatrepigi värisema
ning ma ei muretse
mu õlal istub oksakohalind
tuleb uskuda ta laulu
sest tema on valvanud mind siis kui magan
kolm kaske – mu sõiduk on kohal
valju mootorimüha saatel
astun alla

Õnnelik tuba

Kahlan ja tuuseldan läbi tolmunud ajastute
 otsustan tüdinult mõne sekundiga asjade saatust
 just nagu keegi nende omanikel kord
 võta kohver ja õmblusmasin
 vii need kuuri
 pärast tundide viisi
 mineviku ühest ruumist teise paigutamist
 kihvatab korraks sees –
 nüüd on siis selle katusekambri
 viimane vaatus
 olgugi et kõik on tegelikult juba öeldud
 juba ammu mujale kolitud
 kardinad ette tõmmatud ja koristaja läinud
 siis ikkagi
 surun põse vastu raudkülma ahju
 ja lasen veelkord silme tagant läbi
 kõik ülemise toa nähtused –
 ahjupealsed pähklid
 tapeedijoonistused
 kollased hommikud
 heintest madrats...
 see on lihtsalt minu mälestus ühest toast
 ning tema ei koli ära
 hoopis teeb endale hubase olemise mu silmade taha
 et vajadusel leiaksin ta kiirelt üles
 ning saaksime veidi omavahel olla
 läbi teravalt jäise ahjupuute
 imbub minusse teadmine
 et see tuba on mind üles kasvatanud avatud uksega
 siin polnud riivi ega haaki
 võisin tulla ja minna
 olin oodatud
 nüüd on siis ka see asi omale kohale paigutatud
 võtan ta kaasa
 ja saan minna
 õhetava põsega õnnelikku õhtusse

Kahevahel

Olen kahe õhkolematu inimese vahel
vanem ja laps
üht pole enam ja teist veel
olen omapäi nagu tuul
öö ja päev saavad mu kätte
kevad tõukab otsusekindlalt
uude suvesse
olen sellest
ootamatult järjekorra
etteotsa sattumisest
ühekorraga uhke ja ärevil
selles tihedalt sõlmitud kohas
hetk pärast murdlaine taandumist
kahisevate vahuste kivide vali hingetõmme kõrvus
kerin end suure jaheda kalda peale kerra
lõug toetumas mitmesaja miljoni aasta vanusele pinnale
pilk viltusel horisondil
ootan mingitki vihjet
kuidas seda kõike tuhandendat korda läbi teha

*

Otsin taga oma õukonna narri
ehk on teda siin keegi näinud
küsin musta mantliga proualt
halli kaabuga mehelt
peeglikeselt seina peal
keegi pole näinud
uitan ja ukerdan
mööda sammaskäiku
otsin taga oma
sõltumatut tobukest
seda ei-tea-millel püsivat
püsitut olevust
on ta siin siis tüütab oma loraga
on ta läinud siis kuulen
kuidas mu sulgjalgsed sammud kajavad vastu
rõsketes naerukoridorides

Siinus, koosinus, tangens

Astra Irene Susi

Ma jõudsin kohale varem. Sulle pühendatud päeval. Pidime kõik ootama, et sina tuleksid, ja sind naeratades tervitama. Riina võttis mind uksele vastu ja pakkus ootamise ajal teed. Jah, tee on hea. Ootamiseks hea ravim. Ma olin närviline ja tassi hoidmine oli sellel hetkel hea lahendus ärevuse vältimiseks. Ma polnud sind näinud juba kaks kuud. Jah, kaks kuud. See viimane kohtumine lõppes nagu ikka lubadusega kohe varsti uuesti näha. Tee... tee on hea. Ühiselt tuldud tee on hea, tee tassis on hea, tee lõhn on hea. Hoidsin tassi käes ja üritasin leida selle põhjast teelehtede osakesi, et nendelt välja lugeda, mida toob minu potentsiaalne lähitulevik. Lehtede pisikestest täppidest moodustus siksak, mis meenutas siinuslainet.

~ või W või M

Marie Antoinette

Wolfgang Amadeus Mozart

Maxima

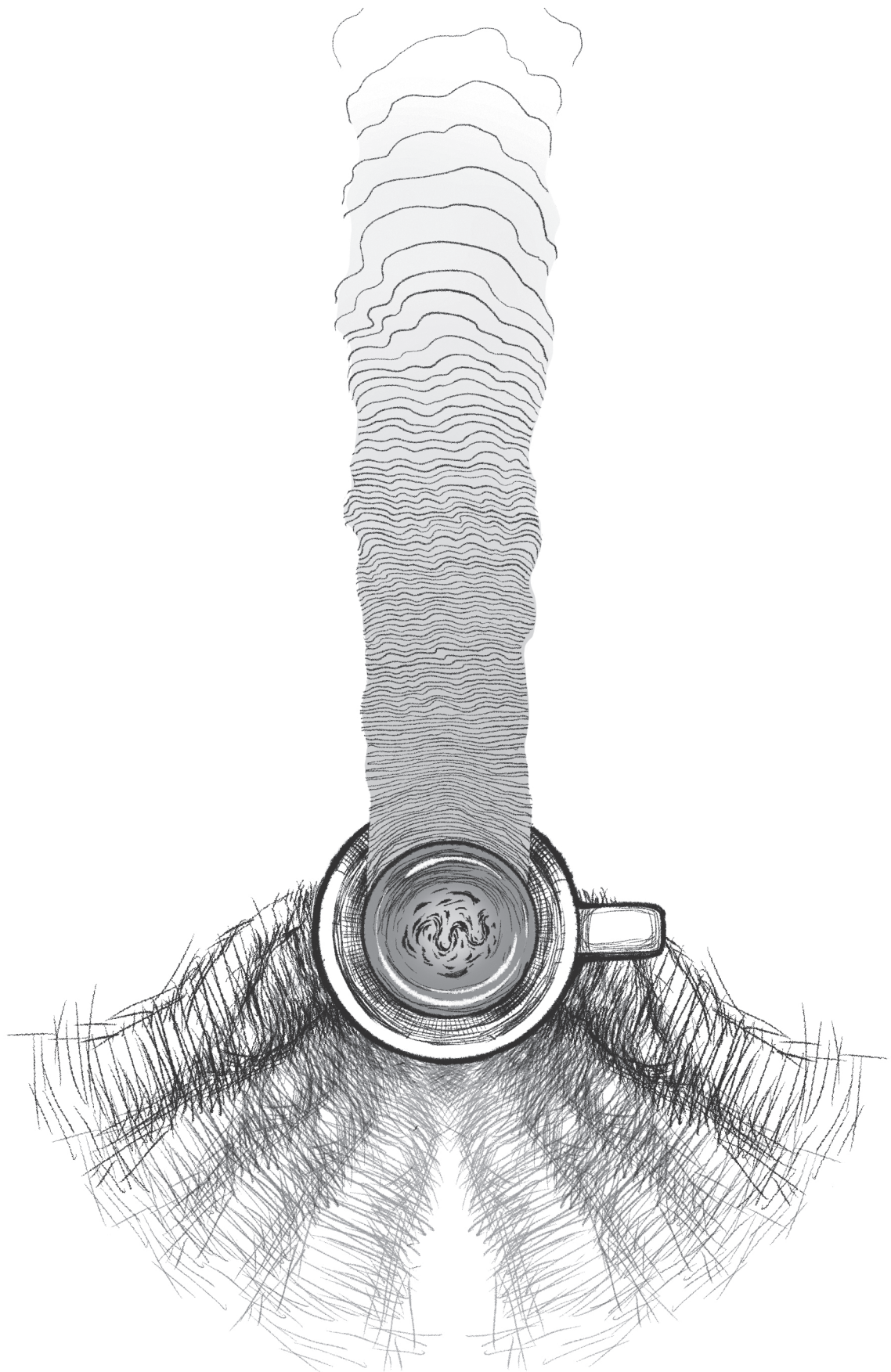
Wabadus

Peas hakkas kõlama Mozarti Reekviemi *Lacrimosa*. Mida see alateadvus tahab – teha pateetiline hetk veel pateetilisemaks? See oli juba koomiline. Minu elu ongi koomika ja traagika pidev võitlus. Selles hetkes oli justkui kõik koos, klassikaline tragikomöödia oli tuure võtmas. *Lacrimosa* kõlas minu oimus aina häälekamalt ja hakkas tormilist *accelerando*'t tegema. Sinna juurde hakkasid lööma tsirkuserütmides taldrikud. Tass minu ees laual hakkas värisema. Siinuslaine vibreeris taldrikute rütmide peale edasi. Jälgisin tassi põhjas kahe jõu kohtumisnumbrit. Laine pooldus justkui rakk: ühele poolele põhjast olid koondunud itkevad koorihelid ja teisele tugeva ironiaga rütmiseeritud taldrikud. Nad sööstsid iga uue võnkega teineteisele lähemale, kuni nad lõpuks nagu Punase mere lained kokku uhtusid.

Siis vaikus. Vaakum.

Kell tiksub, aga esimest korda elus ei häiri see mind. Mu kuulmis-meel on ühtaegu halvatud, aga samal ajal üliterav. Ma tunnen, et ka mina pooldun. Mu keha on nagu rakk, mis viimast korda pooldub. Ma kahestun. Järsku hoiab teetassi kaks käepaari. Istume teineteise kõrval, ma tunnen, kuidas minu süda hakkab lööma 12/8 taktimöödus. Vibratsioon mu sees on katkematu. 12/8 ja vahepeal, pärast iga kolmandat tsüklit imepisike lisalöök. Kõik karvad mu kehal on elektriseerunud ja seisavad püsti. Lõhnad on muutunud. Toas on tunda kanarbikulilla ja kuuseokaste teravate otsade lõhna. See kriibib mu ninaneelus iga kord, kui sisse hingam. Mu vaateväli on hägune, aga perifeersed alad on kriittravalt välja joonistunud. Asetan oma käe kõrvalistuva teisiku pulsile. Ma ei suuda tajuda tema nahaaluste tuksete täpset rütmi, aga tema võnked hakkavad minu omadega ühilduma ja ma tunnen, et karvad, mis on ka temal püsti, hakkavad nüüd meie kontaktiga allapoole vajuma. Sula. Haarame teineteisel käest ja teise käega hoiame koos kinni teetassist laual.

Sa tulid. Me tervitasime sind rahulikult. Rüüpasime viimase lonksu teest koos selle puruga alla. Tänasime meeldiva seltskonna eest. Vabandasime, et peame nii vara lahkuma. Ja astusime käsikäes rahulikult trepist alla, otse voolava jõe vastuvõtlikku sängi.

Astra Irene Susi (27)

Astra, sa oled tõeline multitalent: nii näitleja Endla teatris kui ka EMTA lõpetanud helilooja, lisaks lavastaja ja nüüd ka kirjutaja. Kuidas sa kõiki neid tegevusi tasakaalus oskad hoida, toetavad nad üksteist või pigem takistavad?

Tõepoolest on neid erinevaid tegemisi palju kokku saanud. Ma õpin ka praegu tegelikult EMTA heliloomingu magistrantuuris Helena Tulve juures. Kuna olen teatris näitlejana tööl ja saan seal lavapraktikat, on mulle väga oluline, et saaksin ennast ka heliloojana professionaalselt edasi arendada.

Eks see on olnud aastatepikkune kogumine ja õppimine, et multitalendiks kasvada. Ja nüüd on käes plahvatus. Selline tunne, et kõik ideed, mis on aastate jooksul kogunenud, tahavad minu seest välja paiskuda. Minu ülesanne on osata aega õigesti planeerida, et saaksin kõiki oma impulsse austada ja neile koha anda.

Ma ei oska näha erinevatel väljadel tegutsemist kui takistust. Tunnen, et minu suurim tugevus just see ongi. Kui ma olen üritanud kuulda võtta teiste soovitusi, et peaks

ikka ühele asjale keskenduma, on see mind hoopis tumedamatesse paikadesse viinud. Pärast neid enda allasurumise kogemusi otsustasin edaspidi ikka oma sisetunnet usaldada ja seni on see imeliselt töötanud.

Minu jaoks on kõik, mida teen, eneseväljendus, üks ei ole olulisem kui teine. Kunst avaldub lihtsalt erinevates vormides. Kõik väljendusviisid rikastavad, võimestavad üksteist. Kõik on tegelikult üks.

Kuidas sa tunned, et sinu teised loomingulised ettevõtmised kirjutamist mõjutavad? Kõlad siin tekstis ka väga isiklikult: kuidas on näitlejana püüda just võimalikult ausalt mõjuda, maskidest ja rollidest lahti õelda?

Usun, et helilooming mõjutab kirjutamist väga. Ma hakkasin kirjutama siis, kui esimest korda adusin, et kirjanduses nagu muusikaski on vorm minu enese kehtestada. Ma proovin teksti võtta kui heliteost: muusika on abstraktne, aga sõna konkreetne. Olen proovinud leida kirjutades viisi, kuidas luua sõnadega sarnast abstraktset tunnetuslikku maailma, nagu teen seda heliloomingus.

Maskidest saab jagu ainult iseendale otsa vaadates. Näitlejana peab endale otsa vaatama. Kui sa varjad ennast enda eest, siis ei ole võimalik ka laval end kõigiti avada. Tuleb olla sõber oma tumedamate pooltega, austada ennast. Ja teha asja koos inimestega, kellega saab vaba olla.

Kultuurisoovitus! Mis on aidanud sul iseendast paremini aru saada, mis aitaks lugejal sinust paremini aru saada?

Lugeja saab minust kõige enam aru, kui ta paneb kõrvaklapid pähe, lülitab sisse Michelle Gurevichi või Jaak Joala ja alustab jalutuskäiku Vabaduse platsilt mööda Harju tänavat mere poole. Meri kutsub, aga jalutada tohib ainult sinnapoole, kuhu sisetunne viib. Iga hetk on luule või proosa või muusika. Sina otsustad vormi. Tunne seda kõike.

Joosep Matis Tõnisson

Puhas esteetika

Raadame minema metsad,
 peletamaks pimeduse puhmastest,
 vedamaks välja varjus varitsevad võõrad,
 et taanduma sundida hundid,
 kes kuuldavasti varsti
 kohe
 kellegi meist maha murravad;
 ja haldjad ka,
 kes kõneledes salakeeli
 salaplaane sepitsevad meie vastu –
 tõenäoliselt.
 Tambime tõmbiks seejuures
 seened,
 sest
 keegi kogemata kombel
 tuhande tundmatu hulgast
 vale võib valida.

Viimase ehakuma valenduses
 aletame lõplikult kummastava kuningriigi viljakaks tuhaks,
 et seda harides võrsuda võiks
 turvaliselt haigutav monokultuur,
 kus ühtegi pole, keda nimetada
 ei suuda.

Nõudlus-pakkumine on toksiline suhe

Hoiad peopesil sütt,
mille kuumav hõõg kätkeb kooriku all kogu
maailma „peidetud ilu, varjatud tähendust“.
Sa tahad seda nii väga,
mis see ka poleks,
neelata
nagu šokolaadišampooni.
Su pilgu peegeldus on astunud
õhupallipaisunud pupillide saatel
vestlusse punase kumaga,
mis ei taha lahti lasta;
sa ei taha lahti lasta,
kuigi kõrvetus kastab
pisaraga kurku ja higiga
otsmikku.
See on talumatu,
nii talumatult magus.
Silme eest lööb õliloigukirjuks,
virvendab mustavat valu ja
sa surud sõrmed ümber
sõe.

Kasvaja

Tung enama järele sündis raku tasemel,
tekkis tõrge, loomus kooldus.
Soov sai võidukaks vajaduse asemel.
Mis kunagi korra kohaselt pooldus,
nüüd musttuhandeks vooldus, avardus arvutult.
„Enam oleks kindlasti kenam,
mis teha, et tervik kõnnib karvutult.
Olgu uhkem, tootkem rohkem.“
Laiendus suundus elunditesse,
sumbus pundus paisetesse.
Umbsus koondus kopsudesse,
koolnuhingetõmbe helidesse.

Areng paiskus seisakusse,
toorainetarne hakkas lakkama ja
varustusteed olid omade poolt suletud.

Muuseas, ma armastan sind

Pole me siin miskit
liitriik.
Tuletagem meelde,
oleme riikide liit
ning ma võin lahkuda,
mil iganes soovin.
Käige minema oma
„autonoomiaga“.
Mina olen mina!,
täiesti suveräänne,
ja ma vetostan teid räbalateks,
kui te,
vereimejad,
tihkate minu vabadusi kärpida.
Tahate mind hoida
lõa otsas, et oleksin
teie väike mängukann,
tean küll.

Hästi. Hoian teil
silma peal.
Seniks aga liikmesus
kõlbab kah.

20%

Keset oja seisab onu,
jalgupidi, säärest saati,
ilmel ripub totter irve,
hahkjast varjund tuhmis silmis.
Enda meelest kahmab kõiksust,
kamaluga kõikesugust,
päiksekirkust, linnulaulu,
tuulehela, loodustaiest,
õite lõhna, mulla mekki.

Meie sõber aga äkki
seirab enda kõrval paati
vete tasa triivi kulus,
astub sisse ja ta märkab:
kuidas!? jalad kuivaks ju jäid.

Hommi­kue­tüüd

Hommi­ku­vaikust lä­bis­tab
terasteel hiiliv müraorkester,
see sümfoonia ei valmi eal
ja kuulajatel on alati
kiire järgmisele kontserdile.
Teadmata pealkirja,
tundmata autorit,
vaatuste vahel vahe-
pause ei ole,
nad ei kuula muusikat,
ent sellest pole
midagi, esitajad
mängivad nangunii
endale.

Omandiseadus – üldsätted

- (1) Need on minu mõtted:
ma võin mõelda mõtteid mis tahes.

- (2) Need on minu silmad:
mida vaid soovin, seda näen.

- (3) Kui tihkan kuulata, siis ka kuulen –
need on minu kõrvad.

- (4) Nuusutan, kui maldan, maitset valdan –
nina ja keel.

- (5) Minu tahtejõud on mu saatuse valuvorm ja

- (6) selle peegeldus mu keha:
olgu ta selline, olgu ta taoline.
Haigestumine on hooletute
päralt.

- (7) Minu riided:
täpselt nõnda, nagu peab.

- (8) Mu tuba
on äranägemise järgi kujundatud
- (9) ning sõbrad
valisin parimad parimate
hulgast.

- (10) See on
minu
elu.

Pohmell

Joonas Väli

1

Tilk-tilk-tilk. Jälle on ülemised naabrid vannis käinud, mõtles detektiiv Pets unesegaselt, piisku enda rasuselt pealaelt maha pühkides. Sitakotid, tõdes ta ning lasi kontoritooli tagasi istuvasse asendisse. Töölaualt vaatasid vastu poolik pakk sigarette, kümme-kond tühja õllepurki ning korgita odav viskipudel, lisaks täissoditud märkmik ning mõned pilla-palla paberilehed. Midagi näis paigast ära. Ei, see ei olnud trana ta laual, see oli tavaline värk. Ei, see ei olnud ka higilebra, mis nii räigelt ta mustast triiksärgist õhkus. Pets tõusis püsti ning valmistus uurima, mis õieti toimub. Detektiivi vaist ei saanud valetada – midagi oli mäda.

Teinud paar lonkavat sammu – põlved olid juba aastate-pikkusest kaabakate jälitamisest pudedad –, mõistis Pets, et tal ei ole pohmelli. Kadunud. Tina tuhka. Vits vette. Ta võttis taas istet ning ohkas sügavalt, sest alguse oli saanud järjekordne juhtum, mille eest talle raha ei maksta. Pohmell tuleb üles leida. Kohemaid! Detektiiv pööratas rusikaga vastu lauda, nii et õllepurgid pörandale pudenesid, võttis suure sõõmu viskit ning keeras teise poole paberilehel, kuhu ta täis peaga oli sirgeldanud oma palja eksabikaasa.

Nõndaks, oli aeg hakata küsimusi esitama. Millal viimati pohmelli nähti? Eelmisel hommikul, päeval? Öhtul oli pohmell uue joobe tõttu kadunud. Vot! Kadumisaeg on nüüd kindel, samuti -koht. Seesama laud, pomises Pets ning virutas uuesti, nii et suitsupakk talle sülle kukkus. Ta läitis ühe sigareti ning jätkas pahvides tööd. Kedagi teist kontoris eile öhtul ei olnud, vähemalt ta ei märganud, seega ilmselt hiilis varas sisse peale seda, kui Pets oli magama jäänud. Mhm-mhm, see oli kahtlemata vargus, mitte süütu kaotamine. Tema ei kaota midagi, tema paneb asju tähele. Nagu kotkas. Tuleb teada saada, kes oli see õnnetu hing, kes linna karmimalt detektiivilt varastama tuli, muheles Pets ning kustutas suitsu pörandasse, pani selga augulise nahktagi ning pähe musta soni. Aeg minna põllule.

2

Petsi kontori all asuvas nurgapoes töötas Ivan Daniilovitš Rotšenko, kes praegu müüs kaltsudesse mässitud vanadaamile tomatikastet.

„Spasiba, baabuška,“ tänas ta klienti alandlikult. Kaupluses ei käinud just palju inimesi ning kui selle kõrvale varsti Rimi või Selver tehakse, peab ta oma bisnessi ilmselt kinni panema.

„Ivanka!“ hüüdis Pets trepist alla koperdades.

„Oo, Pjets! Tjere!“ oli Ivan millegipärast rõõmsalt üllatunud.

„Tere-tere, vanapoiss! Kuule, mul on sulle paar küsimust.“

„Ei, Pjets, ma ei sjaa sjulle jenam viskit vjolgü müüa, ma ei tjule omadega toime nii...“ kurvastas Ivan juba ette.

„Ah, mis?! Ei, sellest ei tahtnud ma praegu rääkida, mul on paar küsimust ühe juhtumi kohta.“

Ivani silmad läksid põlema. Midagi nii põnevat polnud ta elus juhtunud sellest ajast saati, kui kolm krõpsupakki kaduma olid läinud. Pärast tuli välja, et Pets oli need pihta pannud, aga see selleks.

„Jaa-jaa, ma jaitan kuidas sjaan! Kjüsi aga!“

„Nii. Kas eile, nii kella üheteist-kaheteist ajal käis siin keegi?“

„Ei, Pjets, jahjuks mitte,“ langes Ivan norgu.

Pets märkas Ivani tujumuutust ning mõistis – too oli rahus leti taga silma looja lasknud ning kõik kelmid kõndisid temast mööda kui lambipostist. Ahhaa, kui nii, siis nii. Ikka leidub logardeid, kes enda ümbrust ei jälgi, küll aga peavad nad oma tähelepanematus eest maksma.

„Selge, Ivan, selge,“ tegi Pets mõtliku näo ning hõõrus kleepuva käega oma kolmepäevast habet, „eks ma pean siis asjale kuidagi teistmoodi lähenema, jaa, hmm, anna mulle üks viski ka kaasa.“

„Vjabandust, Pjets, sa ju tjead, et ma ei saa,“ ajas Ivan silmad suureks.

Pets pani rusikaga vastu letti.

„Praegu segad sa detektiivi tööd, Ivan! Tahad, et bandiidid, vägistajad ja mõrtsukad sul siin poes käivad?!“ röökis ta nii, et ebameeldiv hingeõhk Ivani taanduma sundis.

„Ei-ei, mitte sjeda,“ täitusid Ivani silmad veega.

„Aga mida siis, kulla Ivan?“ haaras Pets mehel särgiesisest kinni ning tõmbas ta näo vastu ennast. „Aga mida siis,“ sosistas ta mõjusalt.

„V-vjabandust,“ piiksus Ivan, „jannan tjeile viski.“

„Vot see juba läheb,“ lasi Pets vaese müüja lahti ning hõõrus rahulolevalt peopesasid kokku.

3

Võidetud viskipudel käes, astus Pets kärbselaipade ning vereplekkidega kaunistatud klaasukse poole, kuid enne veel, kui ta selle jalaga lahti jõudis pörutada, märkas ta tänaval midagi veidrat. Punases kleidis naine, tõeline jumalanna, seisis teisel pool tänavat ning jöllitas veidra irvega poe poole. Pets peatus ning surus nina vastu ust, et kahtlast tegevust täpsemalt inspekteerida. Tõepoolest, olevus oli piltilus, justkui ajakirjast või romantilisest komöödiafilmist välja kukkunud. Kuid ei tohi välimusel lasta ennast haneks tõmmata, tuletas Pets enesele meelde. Süütu kesta all peidab end tihti verejanuline kriminaal.

Tundus, et naine märkas Petsi, igatahes keeras ta kanna pealt ümber ning hakkas tõtlikul sammul kõndima. Detektiiv ootas hetke, pani siis jalaga paugu vastu ust ning astus seejärel tänavale. Kuhu sa küll tormad, muheles Pets ja asus naisele sabaks.

Kiiresti kõnnib, kuramus, mõtles detektiiv, korkis viski lahti, istus pingile ning võttis suure sõõmu. Väike paus, see pole ialgi paha teinud. Annab aega mõtteid koguda. Egas ta minu käest ei pääse, selline silmatorkav iludus, leiaksin ta ka heinakuhjast üles, mõlgutas ta ning niisutas veel keelt. Okei, aeg paar väledamat sammu teha.

Peagi aeglustas jälitav tõtlikku sammu ning pööras kitsale kõrvaltänavale. Pets piilus nurga tagant, kuidas naine astus kõrtsi, mille kohal kõikuval neoonsildil seisis nimi Kolm Kuningat. Et siis jooma, keset päist päeva, muigas ta ning järgnes.

4

Kõrtsus oli hämar, vaid surisevad, elutee lõpus olevad laelambid kumasid sumedat valgust. Vaikselt mängis melanhoolne džäss. Detektiiv tellis väsinud baarimehelt kolm suurt õlut ja sibularõngad ning libistas end nurgalauda. Tumedat ruumi kotkapilguga skannides avastas ta enda sihtmärgi teiselt poolt kõrtsu: elavalt sädistamas laiaõlgse nahkvestis mehega, kes istus seljaga Petsi poole. Detektiiv mugis isukalt liisunud snäkke, loputas need õllega alla ning jälgis mängu.

Äkitselt nõjatus naine üle laua ning sosistas mehele midagi kõrva, mille peale too pilgu Petsi poole heitis. Kas teda oli märgatud? Vaevalt. Ta liigub kui ninja, kui kerge suvebriis. Märkamatu.

Petsi eneseusku mõrandas see, kui mees joogile paksud tegi, kurgu puhtaks kõhatas ja püsti tõusis. Ta oli tõesti suur, pea kaks meetrit pikk ja teist samapalju lai, normaalne külmik. Too kast sammus kaalutletult detektiivi laua juurde ning pidi põlvedest veidi alla laskma, et Petsile silma vaadata.

„Tervist,“ kostis mees igati austavalt.

„No tere-tere,“ porises Pets vastu.

„Selline lugu, et mu kaaslasele hakkas silma, et jälitasite teda. Kas see vastab tõele?“

„Jaa, jälitasin, aga kas teate, miks?“ oli Pets vihane, et naine oli teda tähele pannud.

„Noh, üllatage mind,“ muheles kapp vastu.

„Sest see naine on varganägu! Mina olen eradetektiiv Pets, meeldiv tutvuda,“ sirutas ta käe välja, lootes mehe oma ametinimetusega araks lüüa, kuid sellest ei olnud eriti tolku.

„Esiteks, ta ei ole mingi varganägu, vaadake, kuidas te mu kaaslasest räägite! Teiseks, kui te kohe tema ees ei vabanda, ootab teie ülbet nägu ees üks korralik klobimine!“

„Kuule sina, paksmagu! Su tots röövis mu pohmaka ära, miks ta muidu nõnda põgeneb?! Aju asemel kapsas sul? Pistan teid koos kongi, kudrutage seal edasi!“

Jõujunn muutus näost punaseks ning pühkis laua taldrikust ja õllekappadest puhtaks, tõmbas klaasiklirina saatel Petsi üle laua ning virutas talle korralikult vastu näolappi. Aga Pets polnd miski papist poiss, ajas end püsti ja tuikus südikalt Koljati poole. Baarimees poleeris tuima näoga klaase, naine kõlgutas jalga ja imes kõrrest džinntoonikut. Seekord tabas Petsi maksakas, kuid tal oli varuks riukalik salarelv, nimelt koukis ta põuest välja pooliku viskipudeli ning lõi tolle vastu lauda pooleks. Petsi verejanulist ilmet nähes kohkus vastasleer korraks, kuid ei saanud südamedaami ees nõrkust demonstreerida ning asus maailmaklassi poksija kiirusega vaenlast taguma. Paremmaak. Vasak. Maksakas. Pudeli käest, pudeliga pähe. Jalaga kõhtu. Suust jooksis verd. Jalaga tagumikku, nalja pärast. Pets kaotas teadvuse. Kapp heitis pilgu esmalt naisele, kes võitlusest erutatuna meelalt jooki limpsis, ning seejärel baarimehele, kes tüdinud ilmel peaga ukse poole viipas.

Kapp haaras nahktagi reväärist ning lohistas detektiivi tänavale, kergendas end ta kõrvale ja liikus rahulikult sammul tagasi Kolme Kuningasse, et kohting edukalt lõpetada.

5

Pets avas silmad uue hommiku hallis udus. Keegi oli otsustanud ta koljusse kaevanduse rajada. Suus oli vere maitse, end püsti ajades toetas ta käed kuseloiku. Nagu trammi alla oleks jäänud. Kobas taskuid, kuid juua polnud miskit. Kolm Kuningat oli kinni, neoonsildil vilkus nüüd olm uningat, K-d olid kustunud. Majaseinale toetades ning sigaretti läites mõistis Pets aga äkitselt, miks tal nii sitt olla oli. Pohmell oli tagasi. Juhtum oli lahendatud. Edukalt. Detektiiv heitis udusse mähitud ärkavale linnale verise naeratuse ning mõtles, et türa küll, ma olen ikka nii kõva vend.

Laudes*Ulile*

Loodan, et sa käid aeglaselt ja kahtlevalt,
oma sassis juuste ja pilkuvate silmadega,
ja selle õrna õuna- ja märja puidu lõhnaga,
mida sinu nahalt unes aurustub.
Jah, ma loodan, et see koidikupassaaž,
kus sa tõesti ei tea,
kas sa oled ikka veel unes
või oled ärkvel;
kas sa oled üldse maganud
või pole ikka veel ärganud,
kestab täna veidi kauem,
just seni, kui päikesevalgus kuivatab
seda haruldast kastet, millega meid igal hommikul õnnistatakse.

Liiliate Valgus

Lillale

Ootan sind,
 samal ajal kui joon seda valgust,
 mis peegeldub liiliatega kaetud jõe veel.
 Minu taga elustuvad luuderohuseinad
 moodustavad vaikse labürindi:
 põgenenud mälestuste vangla,
 täis kajasid nagu põlevaid ämblikke,
 nagu tuli, mis möirgab taeva poole,
 ja kasvab, rabav, väljakutsuv, just enne kadumist.

Minu jalgade all hingav muda magab.
 See laiendab oma lompe nagu peegleid,
 aknaid, mis piiluvad mittetäielikesse maailmadesse.
 Vaata! Meie väljaütlemata lubadused:
 kõik need asjad, mida me ei suutnud öelda,
 iga puudutus, mida me kunagi ei tundnud.

Ja siis saan aru, et olen tolmust, savist,
 jäätmetest tehtud.
 Olen vaid musta ja tuule järeltulija.
 Sellesama tuule, mis liigutab meresid, neid puid, sinu juukseid.
 Jah, tunnistan, et ma olen sina, aga sa ei ole minu oma.
 Et sina oled mina, kuid mina pole sinu oma.

Seega suudlen sind purskkaevu ääres
 ja hoian sind endas täielikult,
 nagu hoitakse hinge kinni
 külma vee all.
 Kuid sa põgened nagu suits mu soontes,
 jättes luudesse lõhna
 ööst ja lumest,
 talgist ja piimast.

Ma siis jälitan sind igal tänaval selles linnas,
 kus puidust majad on madalad ja vanad
 ja kus iga uks avaneb sinu sammul
 – kahisedes, krigisedes –,
 jäljendades hilise hommiku heli, väsinud ja unetu.

Ma jooksen su järel,
aga ei suuda sind kunagi kätte saada.

Sa naerad ja pilkad mind,
minu hapruse, minu tühisuse, minu poolikult elatud elu pärast.
Ja su hambad helisevad nagu kellad
mis plahvatavad mu silmadesse, hiilgavad nagu valge müristus
ja harutavad mu keha lahti õrnadeks suitsukiududeks.

Üle Musta jõe
Charonile

Randunud, tahtlikult randunud.
Öö avas end meile. Ja me avasime end talle.
Musta jõe ääres leidsime koha, kus peatuda.
Ja sinna me jäime.

Randunud, tahtlikult randunud.
Proovisime oma saladusi välja põletada.
Toitsime neid pimedatele lainetele.
Aerutavad mured, sosistatud ohe, häbelikud naeratused.
Oleksime võinud sinna jääda.
Äkki oleksime tahtnud.

Meid oli kaks, siis oli meid kolm.
Kõik oleksime võinud sinna jäädagi.
Meil polnud pakkuda lohutust, vaid kohta peatumiseks.
Randunud, tahtlikult randunud.

Hoolimata kõigest olime hetkel õnnelikud.
Jah, sinuga, seal, jah, meil oli vist mõnus.
Vähemalt me olime koos.
Võib-olla oli see lõppude lõpuks koht, kuhu tahtsime jääda.
Tahtlikult randunud musta jõe kaldale.

Kas enda kriitikuks nimetamine on *cringe*? Noorte kriitkute vestlusring

Johanna Rannik

Fotod: Mia Tohver

Iga-aastane noorte kriitkute konkurss on tänuväärne võimalus nii uusi kriitikuid leida kui ka ise sellena alustada. Pole midagi parata, tunnustus loeb ja innustab – tean, sest kui 2021. aastal peapreemia sain, andis see väga palju enesekindlust ja -usku. Noorte kirjanike üha tõusvast tasemest annab aimu see, et 2024. aastal anti välja lausa kolm peapreemiat ja üks eripreemia. Istusime ühel jaanuariõhtul **Meribel Leppiku, Rasmus Politanovi, Erin Ruudi ja Lena Kurega Von Krahli** baaris maha (**Gregor Mändma** liitus ekraani kaudu) ja arutasime, kuhu nad end täna loomeväljal asetavad.

Johanna Rannik: Kõigepealt tahaks teie kõigiga tutvuda. Kes ja kust?
Kuidas ja kellena maailmas ringi liigute?

Erin Ruudi: Ma praegu pigem veel hõljun maailmas ringi ja vaatan, kuidas ja kellena. Aga gümnaasiumis käin ka.

Meribel Leppik: Mina olen Meribel, käin ka gümnaasiumis. Veel meeldib mulle tantsida (hiphoppi peamiselt), aeg-ajalt kirjutan.

Rasmus Politanov: Ma olen Rasmus, õpin ka gümnaasiumis. Üldiselt mulle ei meeldi midagi väga tõsiselt võtta. Teen nii, nagu tuleb, ja vahel tuleb hästi. Teen rahvatantsu juba kaua. Peamiselt kirjutan luulet, Rõhku olen ka saatnud.

Lena Kurg: Mina olen Lena. Õpin neljandat aastat ülikoolis riigiteaduste bakas, kõrvale õpin kirjandust. Ma olen ka hetkel kuidagi omadega vahepeal – ma ei tea veel täpselt, mida ma tahan või kas ma tahan neid asju teha, millega praegu tegelen.

Gregor Mändma: Aa, tsau, Lena, ma ei näinud sind! Mina... Ma ei tea, ma olen ka fookuseta, ei ole mingit sellist konkreetset asja väga. Ja isegi füüsilises maailmas ei ole päris enda kohta veel. Tulin Prahasse, proovin minna Ukrainasse, enne olin Eestis...

Johanna: Millest te kirjutate, kui te kirjutate?

Rasmus: Mulle meeldivad tohutult looduskujundid, aga ma arvan, et see on suht tavalikas... Hiljuti hakkasin lihtsalt igavusest oma kirjutisi ühte faili koondama ja märkasin, et mulle meeldib kindlate inимтүүpidе üle natuke nalja teha. Seda võiksin isegi rohkem teha, ühiskonnakriitika on ju suur hea asi kirjanduses. Ja mulle meeldib, kui mu tekstid on hästi metafoorsed ja allegoorilised ning pole otsa vaadates kohe aru saada, millest jutt on.

Erin: Ma kirjutun üldiselt ainult endale. Proovin maailma lahti kirjutada. Ma ei oskagi konkreetselt öelda, kaua seda teinud olen, sest ma kirjutun märkmikusse igasuguseid mõtteid juba pikalt. See Värske Rõhu tekst oligi tegelikult esimene konkreetne asi, mida kirjutada. On hea, kui antakse raam ette, et milleks või kuidas kirjutada.

Meribel: Jaa, mulle meeldis ka, et oli koht, kuhu kirjutada. Mul on tavaliselt nii, et kell 3 öösel ei suuda magama jääda ja mõtlen asjade peale liiga kaua ja siis kirjutun end välja. Ja alati, kui raamatu läbi loen, kirjutun Goodreadsi. Sõbrad, keda on seal umbes viis, väga naudivad neid kirjutisi. Viimati lugesin Clarice Lispector'i „Tähetundi“, tsiteerisin sealt midagi ja kirjutasin, et nüüd ma olen märg põrandalapp. Selline kiire kriitika.

Lena: Ma pigem kogun mõtteid, vahel käin need üle ja panen neist siis midagi kokku. Olen midagi avaldanud küll ka, aga need tekstid pole nii loomingulised – rohkem kindla raami ja vormiga, pigem ülevaatlikud ja ei peegelda mind ennast liiga palju. Ma arvan, et konkursil tahtsin proovida teistmoodi kirjutada, sest lugesin millalgi tagantjärele eelmise aasta töid ja need olid hästi ägedad ja eksperimentaalsed. Tundus, et selliseid asju on tore kirjutada, sest tekib dialoog minu ja teose vahel; et ma saan sellele midagi lisada ja sellega kaasa eksperimenteerida ning olen vähem mingis kriitikapilgus kinni.

Gregor: Mina ei oska näiteks mingit originaalset teksti ise kirjutada – sellist klassikalist fiktsiooni kolmandas isikus. End väga distantseerida tundub keeruline mu jaoks. Äkki mul pole lihtsalt loovust, et uut maailma luua; kirjutun sellest, mis on juba olemas ja mida ma proovin läbi enda sünteesida.

Johanna: Meribel ja Rasmus, teie kirjutasite Valge Tüdruku albumi „Emo G“ lüürikast. Ma kuulasin teie Delta intervjuud ka ja seal te ütlesite, et küsite endalt vahepeal, kas üldse tohiks kirjutada – et see on miski, mis on „suurem kui mina“.

Rasmus: Kui me koos seda arvustust kirjutasime, siis me jagasime ta seksioonideks – et kes millest räägib –, aga kui ma meenutan oma muljeid selles tekstis, siis ma ei teagi, kas seal üldse minavormi kasutasin. Kuidagi ju millestki rääkisin ja ikka oma perspektiivist. Ilmselt lihtsalt kaudsemalt kui et „ma arvan“ või „mul tekkis tunne, et“.

Meribel: Ma kirjeldasin ka seda albumit enda kogemuse pealt, aga mul ei olnud seda mõtet küll otseselt, et kes mina olen, et midagi öelda, sest ma tunnen, et väga vahet ei ole... Rohkem on mul see probleem, et kui ma midagi loen või kuulan, siis mul on kinnisidee, et mina saan valesti aru. Ilmselgelt võib ükskõik kuidas asju tõlgendada, see ongi kunsti põhimõte, aga see on ka põhjus, miks ma pärast raamatu lugemist teiste arvustusi loen – et aru saada, kas mina sain „õigesti“ aru. Mul vist puudub veel see enesekindlus.

Johanna: Kas kahekesi on lihtsam?

Meribel: On küll. Kui Rasmus mõne mu ideega kaasa läks, siis see täiega aitas mind. Sain aru, et mu ideed on head. Aga raske oli see, et enne kui ma ise kirjutama hakkasin, lugesin ühisdokumendist Rasmuse osa ja meie stiilid on päris erinevad. See teeb esiteks kokkukirjutamise keeruliseks, aga ma hakkasin end temaga võrdlema ka ja mõtlesin, et „okeiii, ma ei taha kirjutada enam“. Vajas natuke eneseületust.

Rasmus: Ma arvan, et kaks on piisav arv, et ei läheks liiga suureks mõttemüraks. Pärast tunniajast rääkimist arvad, et isegi mingid esmapilgul totakad või liiga *out there*-ideed on täiega plaan. Kui sa kellegi ideedega kaasa lähed, võib sellest midagi päris huvitavat tulla. Mingi vastastikune ülalhoid ja vastutustunne oli meil ka: kui ma oleks üksi teinud, olekski võibolla saatmata jäänud. (*Bondime selle üle, kui viimasel hetkel me oma teksti ära saatsime.*)

Johanna: Aga mille põhjal sa, Erin, teksti välja valisid? Kirjutasid Alice Ženiteri romaanist „Kes neid jõuaks lahuta“.

Erin: Ma hakkasin läbi vaatama, mis üldse eelmisel aastal välja tuli. See Ženiteri teos jäi silma, sest lugesin seda suvel ja mäletasin, et sellest täitsa annaks kirjutada. Mul oli ideid, mida seal analüüsida, sest ma vist täitsa mõistan prantsuse konteksti mingil algelisel tasandil (*kiire aa-sa-ka-lütseumist-hetk Erini, Johanna ja Lena vahel*).

Johanna: Rääkides kriitikast ja kriitiline olemisest: mis teid viimati närvi ajas? (*Ootamatult keeruline küsimus, pikk vaikus.*)

Gregor: Kui sa küsid kriitika kontekstis, siis mingi Mihkel Kunnuse Sirbis avaldatud pläust ajas räigelt närvi. See oli päris tükk aega tagasi juba.

Rasmus: Tallinn ajab närvi. Tallinna Bussijaamast läksime bussile ja Meribel ütles, et kui üle 10 minuti peame sõitma, siis... Kirjanduses äkki see, kui autori valikud pole lõpuni teadlikud — kui see kaante vahele saab, siis on see nii lõplik ka. Vahepeal saad aru, et mingi sõna on seal, et lünka, mitte funktsiooni täita. Ja ma nüüd ei tea, kas ma julgen seda öelda, aga... selline rupikaurilik või lauriräpilik kirjutamisstiil, millel on ka muidugi koht ja aeg ja sihtgrupp... Lühidalt äkki siis põhimõttevabadus: miks sa üldse kirjutad, staatuse pärast?

Erin: Ma mõtlesin sarnase asja peale, aga mitte kirjanduse kontekstis. Lihtsalt mingi pealiskaudsus, tegemine tegemise pärast. Otsused, mis pole süvenenult tehtud.

Meribel: Kui ma lugesin suvel „Peenart“, siis mul tekkis nii palju küsimusi — et miks mingid valikud on tehtud. Minu jaoks ei moodustanud see tervikut, samas selle vorm ise oli nii lähedalt suvaline, nii et see justkui mõjuski loogiliselt. Aga kui on tajuda, et see pole taotluslik, siis on teine asi.

Lena: Mind ajab sotsiaalmeedia närvi. Seda ei saa ka täiesti maha teha, sest omad plussid tal on, mingid asjad on väga head, aga kogu nüansseeritus on kõigist diskussioonidest kadunud. Pahane ei saa olla mitte inimeste, vaid olukordade peale, mida sotsiaalmeedia tekitab. Kultuurisõjad ajavad ka närvi.

Gregor: Aa, sa mõtlesid mitte ainult kirjandust, vaid üldiselt? Siis on nii palju asju... Viimati mind ajas väga närvi — tahtsin kirjutada sellest ka —, et Andrei Hvostov oli vist Terevisioonis mõned nädalad tagasi, rääkis Palestiinast ja EKA hiljutisest otsusest ja konkreetselt ajas valet. See ajas kettasse. Karistamatus ka: riigiportaal ERR jagab seda ja ei suvatse tema väiteid parandada.

Johanna: Küsin teistpidi ka, et oleks ikka helge. Mis viimati innustas või meeldis? (*Veel keerulisem küsimus, pikem mõttepaus.*)

Rasmus: Sattusin nägema klippe möödunud Kuldgloobuste jagamisest ja Demi Moore võitis oma näitlejakarjääri esimese auhinna. Ta kõne oli küll klišee — et sul pole mingit liivakella, et vanus ei määra midagi ning et „keegi mõjukas inimene ütles mulle, et ma ei saa hakkama, aga ma sain“ —, aga see tundus nii loomulik ja ta rääkis seda nii emotsionaalselt. See oli hästi armas ja siiras.

Meribel: Mind teevad rõõmsaks hästi suvalised kokkusattumused. Olin Apollos ja vaatasin uueks aastaks seinakalendreid. Pikalt mõtlesin, kas võtta Pärsia vaipade mustritega (sõbranna ütles, et see on väga minulik), aga lõpuks võtsin Hieronymus Boschi maalidega. Ja siis mingi sisulooja ja kirjanik, keda ma jälgin, pani instasse, mis on 2025. aastal *in F out*, ja Bosch oli *in*. Mingid sellised väiksed asjad.

Lena Kurg

Rasmus Politanov

Gregor: Ühes kohvikus, kus me Ukrainas käime, oli üks vanamees, kes elas vist samas majas. Ja siis ta tuli alla ja küsis inimestelt alati telefoni, et kellelegi helistada. Ma keelt ei oska, nii et ega ma palju aru ei saanud, millest ta rääkis. Istus maha – seal on sellised lauad, et istud teistega ühe pingi peal laua taga – ja helistas. Ja läks siis kohvikust ära. Selline nunnu.

Erin: Mind on inimesed rõõmustanud – ja see, kui aktiivsed nad on. Nii palju huvitavat toimub ja nii äge, et viitsitakse!

Lena: Ma olen suht palju muusikat kuulanud viimasel ajal. Kui on aega, siis ma kuulan asju, mida pole varem kuulanud. Näiteks mul on üks bänd, mille igal hommikul peale panen ja iga kord olen sama elevel. Jockstrap on nende nimi. Üks on klassikalise viiuli ja folgi taustaga ja teine on produtsent, teeb sellist elektroonilist *dubstep*'ilikku produ. Täiega lähedat asja teevad, soovitan!

Johanna: Kuidas te ise praegust kultuurimaastikku tajute? Kas kultuuril on teie arust ühiskonnas mingi reaalne sõnaõigus või võim? Sest näiteks hiljuti ju tekitas inimestes mingit väga intensiivset reaktsiooni, kui kõrgharitud kultuuritöötajate palkadest räägiti või kui lavaka tudengid *drag*'i tegid. Justkui mingi osa inimestest ei tohiks ikkagi poliitikaga tegeleda. Saab kirjanduskriitika ühiskonda päriselt mõjutada?

Meribel Leppik

Erin Ruudi

Lena: Ma arvan, et saab küll. See on üks meedium, kus on vabadus nüansseeritult kirjutada — saad viidata ja põhjendada ja seoseid luua. Teiste kunstivormidega saab ka kindlasti, lihtsalt teistmoodi. Rääkisime just eesti kirjanduse ajaloo aines sellest, kuidas tekstidega on mingeid diskussioone läbi aja elus hoitud. Tekst on kättesaadav, sellega on lihtne dialoogi astuda.

Gregor: Poliitilisest kriitikast üldiselt rääkides: keegi ütles mulle vestluse käigus, et mees, sa peaks veits rahulikumalt võtma. Et maailm ongi selline ja nii lihtsalt on — et kui ise ei oska mingit positiivset programmi asemele pakkuda või paremini kirjutada (ja eks need mõtted ole endal ka lihtsad tulema), siis mis õigus sul on üldse midagi öelda. Väga populaarne asi, mida kriitikutele öelda. Aga kriitika kogu ülesanne ongi olla negatiivne, eriti poliitikas ja eriti maailmas, kus iga päev tapetakse inimesi, imikuid põletatakse, looduse kaitsmise sildi all hävitatakse seda ja nii edasi. Sellise maailma eitamisest või kritiseerimisest piisab — sa ei pea oskama öelda, milline oleks perfektne maailm. Kirjanduskriitikas samamoodi.

Lena: See viibki ju diskussiooni edasi. Okei, ma ei oska ise lahendust pakkuda, aga äkki keegi võtab sabast kinni ja me saame koos edasi mõelda. Sõnadel on ju nii palju võimu.

Gregor Mändma

Rasmus: Looming, olgu ta kirjalik või füüsiline, peaks alati olema mingil määral poliitiline — esindama neid gruppe, kel pole häält, või olukordi, kus ei saa nii otse oma mõtteid välja öelda. Nii oluline on, et kriitikakonkursid julgustavad inimesi veel enam seisukohta võtma ja sellest omakorda kirjutama, et tekitada loomingu ja lugeja (või vaataja või kuulaja) vahel dialoog.

Meribel: Ma hakkasin ka dialoogi peale mõtlema. Mingi osa poliitilisust võiks ikka olla sees, et tänapäevaga suhestuda ja diskussiooni algatada. Inglise keele tunnis on meil praegu ülesanne kirjutada mõnest klassikust arvustus. Vana kuulus raamat, kõik on lugenud — kuidas ma sellist asja arvustan? Kui võtad klassikaraamatu ja ei arvesta üldse, et see sündis teisel ajal, siis oleks vist päris karm arvustus.

Johanna: **Mis rolli näete endal kriitikuna sellises maailmas, kus kriitik saab kanda mingit ühiskondlikku muutust? Osa kriitikuid on ühiskondlikult aktiivsed, osa ei ole, kõik variandid on olemas ja võimalikud, aga missugused te ise tahaks olla?**

Lena: Ma ei ütleks, et mul mingi koht on leitud või et ma teaks veel, mida ma teha tahan. Kui mul on tunne, et ma saan vestlusesse midagi juurde anda või mul on mingi nägemus, siis miks mitte kirjutada. Eestis see on nii tehtav ja ligipääsetav. Aga mul on vaja

aega ja ruumi, et süveneda, keskenduda ja eksida. Tahaks, et meil kõigil oleks rohkem seda aega – keskenduda, kuulata ja arutada kuidagi teistmoodi kui seni.

Gregor: Ma olen Lenaga nõus: sildade ehitamine on minu hinnangul kõige olulisem, eriti kuna olen viimasel neljal-viiel aastal suht vähe Eestis olnud. Kirjutamine on aidanud kõige paremas mõttes sarnaselt mõtlemaid inimesi leida – tekib mingi organiseerumine. See on äkki isegi kõige olulisem.

Rasmus: Ma arvan, et kväärkunst ja -looming võib olla juba eos kriitiline. Juba see, et sa oled ja lood. Ja kui millegi kohta struktureeritult kirjutada, siis see tagab sulle mingi uue julguse – et saad teha ühiskonnakriitilisi asju väljaspool lihtsalt olemist. Annad iseendale hääle selle asemel, et lihtsalt olla. Olemine võib ka muidugi võimestav *statement* olla, aga vahel lihtsalt oled väikse o-ga, mitte suure O-ga. Lugejale ja ka abstraktsemalt ühiskonnale on see kasulik, kui keegi on mingi võimestatuse lisakihi juurde toonud.

Meribel: Minu ja Rasmuse tekst sai üsna ühiskonnakriitiline, aga ma ei ütleks, et ma olen poliitikaga väga kursis. Mina proovin kirjutada hästi isiklikult, isegi kui ma ei tea, mida mu vaated kellelegi tähendavad või mida see minu kohta ütleb – lihtsalt kirjutati, mida ma arvan ja kuidas aru saan; juba see võib poliitiline olla.

Erin: Ma ise ei peagi end kriitikuks. Aga kui juba sinna kalduda, siis ma kindlasti usun, et sellel peaks olema mingi sügavam baas, mingi poliitiline baas.

Lena: Ma arvan ka, et ma pole kriitik. Ma olen suht iga teine tüüp.

Meribel: Või on kõik kriitikud?

Rasmus: Kes peab end üldse päriselt kriitikuks? Veits *cringe* ju...

Inimesed ju pigem ütlevad, et nad on ajakirjanikud, aga et eraldi amet või tiitel...? (*Arutame, et kunagi olid täiskohaga kriitikud, aga enam mitte. Kultuuritoimetustes pole ka vist kuskil enam in-house-kriitikuid?*)

Gregor: Samas, kas meil siis enam üldse kultuuriajakirjanikkegi on?

Kas meil kirjanikke on üldse? Kui määratleda selle järgi, et see on su põhitöö ja saad stabiilset palka selle eest. (*Veendume, et Eestis on praegu ainult viisteist kirjanikku.*) Pigem siis öelda, et kõik on kriitikud, nii on kuidagi ägedam. Kõik käivad ja „tarbivad“ kultuuri, kõik arvavad ju tegelikult midagi. See on seesama põhimõte, mis tY/ral on: kriitika saab olla sõpradega söögilaua taga, mitte ainult kuskil elevandiluuust tornis või kultuurilehe veergudel.

Johanna: Lõpetuseks vana hea: soovitage midagi! Võib olla kultuura, ei pea olema.

Erin: Kuulake koledat muusikat rohkem. Eestis tehakse head koledat muusikat, see skene on hästi elus. Näiteks Düsentroop, kelle albumi leiab ainult kassetilt või Youtube'ist – neid ma olen väga palju kuulanud viimasel ajal.

Rasmus: Võibolla selline südamlük sõbralt sõbrale soovitus, et kui teil on millegi püsitellimus, siis lugege kindlasti läbi ikka ka. Ei saa lõputult öelda, et kunagi loen või et võtan bussi kaasa. No sa ei loe seda bussi ju. Võta ja leia see koht, kus sa hoiad neid *to-be-read* või küll-ma-jõuan-asju, ning loe ja mõtesta. Aa, ja vii raamatukogu raamatud tagasi, et viivist ei tekiks.

Gregor: See on nii intiimne küsimus... Jaburam vastus oleks, et peeretage sõprade juures rohkem ja tundke end kaasinimestega lähedaselt. Rääkige nendega tabuteemadest. See võib olla mingit moodi kultuurisoovitus. Aga ma eelmisel aastal lugesin ühte raamatut ka, millest ma ei saa ikka veel lahti: Roberto Bolaño „Metsikud detektiivid“. Räägib noortest luuletajatest, nii et Värske Rõhu lugejale hea soovitus! Seitsmekümnendate tšiiili-mehhiko noored luuletajad, kes on oma ajastule väga vastu ja ajavad oma asja, ühesõnaga täiega äge raamat.

Lena: Ma olen viimasel ajal teinud rohkem seda, et ma ei kuula muusikat, kui kuskile lähen. Lihtsalt istun, proovin niisama olla ja kuulata argiheliseid ka. Aga raamatutest... ma olen viimasel ajal ainult kooliasju lugenud... aga ma näiteks polnud varem „Tõe ja õiguse“ teist osa lugenud ja see oli päris hea raamat. Släppis.

Meribel: Kuulake teiste soovitusi rohkem. Kui ma soovitan teistele midagi ja nad päriselt vaatavad või kuulavad, siis see on nagu eraldi *love language*. Hästi armas on, kui inimesed kuulavad soovitusi – neid antakse ju põhjusega.

Erin: Eriti armas on, kui keegi midagi sulle endale ka soovitab! Näed, et inimene on päriselt mõelnud su peale ja et sulle võiks näiteks mingi raamat meeldida.

Meribel: Rohkem soovitamist ja soovitude kuulamist!

Miks nii emo, G?

Meribel Leppik, Rasmus Politanov

Valge Tüdruk
„EMO G“
Amazing OÜ, 2024

Meribel

Tahtsin minna La Kumusse, a see oli kinni

Rasmus
La Kumu?

Meribel

Laku mu perset.

Rasmus
Kas sa tahtsid Madisega minna

Meribel

See Madis, kes mulle speedi myys v :p

Rasmus
Madista mu mune

Meribel

Täna ma sulle syya ei tee

Biit käib taustal nkn ehk Võta nii tõsiselt, kui tahad

Mida teeksid siis, kui oleksid tulinahingeliselt põnevil, et külastada Eesti Kunstimuuseumi uut püsinäitust „La Kumu“, ja leiaksid saalist pisut määratud vetsupaberi, millele on kiuslikult kirjutatud „Laku mu perset“? Oleks see sinu viimane samm tõdemuseni, et nüüdisaegne kunstimaastik lihtsalt pole enam sulle, inimesele, kes otsib midagi traditsioonilist, midagi filigraansete pintslitõmmetega, midagi, mida saaks kartmatult lähemalt uurida?

Valge Tüdruku album „EMO G“ sammub enesekindlalt ebatäiusliku naise lõuendi poole ega karda kuulajas külmavärinaid tekitada. Album ei pea maitsekuse või filigraansuse lubadusest kinni kauem kui avaloo poolteist minutit. Kolmas lugu „La Kumu“ mõjub kui viimane hoiatus, et edasine kuulamiskogemus on üdini ebatõsine või täpselt nii tõsine, kui kuulaja tahab, et see oleks. Hetked, mis saadavad su nii tuimalt perset lakkuma, et toovad aastast 2016 täie rammiga tagasi väljendi *rekt*. See ning Cardi B „WAP-i“ interpolatsiooni saatel kõlav narkojoobes müra taaselustab sinus 2020ndate Tartu Rüütli tänava läbipõlenud tudengi ja on „EMO G“ multiversumi verstepostideks. Albumi kuues pala „I Don’t Cook“ on nagu kahekümne esimese sajandi meemikultuuri raamatust rebitud leht – seks- ja homopositiivne, vaimselt ebastabiilne ja raevunult feministlik. Loo mitmekülgsus avab mitu tõlgendusvarianti: Mõku baari püsikliendist nutisõltlasena kuulaksid seda silma pilgutamata oma tipsudega *pregame*’il, sotsiaaltöötajast kognitiivpsühholoogina vaevaks sind narkootikumide ja vaimsete defektide tempokas ülistamine, Valge Tüdrukuna oled kuskil kahevahel. Nimelt on Valge Tüdruk täpselt nii edukas aktivist, kui mitu korda sa oma kulmu pooletunnise esitlusloendi vältel kergitada jõuad.

Rasmus

Mis naine sa yldse oled?

Meribel

Naine, kes tahab, et sa armastaksid mind

Rasmus

Armastan su perset, aga iseloom jätab soovida

Tere, päevik! Täna olen ikka veel naine, aga ehk veidi virtuoossemalt

Olen naine, aga kahtlused jäävad. Ärkan oma pehmes roosas voodis, võtan siidised silmaklapid peast, ringutan naeratades. Olen naine! Ja siis... tuleb meelde, et lähen täna kohtingule ja pean võitlema karvaeemaldusega. Miski pole enam roosa ega naeratamist väärt. Olen nädal aega enda *everything shower*’it edasi lükanud. Naised peavad ette võtma tohutuid palverännaku taolisi toiminguid nagu kõigesellepahnadušš, aga mehed loputavad end kergelt Old Spice’iga ja ongi valmis. Tegelikult ei sunni ju keegi karvu eemaldama, aga lihtsam on alluda normile, kui tegeleda sellega, et karvane kaenlaalune mõnda inimest ebaproportsionaalselt palju solvab.

„Tere, päevik!“ annab võimaluse saada käsi valgeks naine olemises. Valge Tüdruk koondab kõikide naiste viha karvajumala vastu (ja mitte jumalanna, sest mehed on need kõige karvasemad ja võimukamad), aga on soonormide suhtes samal ajal protestimeelne ja alandlik. Teatraalne kirjeldus vahatamisest, koletust mentaalsest pingutusest ja enese veenmisest lubab paljudel laulusõnadega samastuda. Järgmine kord, kui just sellisel hommikul üles ärkan, panen selle laulu üürgama ja proovin vähendada oma tõrksust karvajumala vastu.

Kui tuss on siledaks saanud, siis järgmine lugu järjekorras on kindlasti „Suur Lesbi“. Valge Tüdruk on tõesti lüüriline geenius, isegi rohkem nagu keeleuudendaja. Miks on siiaaani puudunud eesti keelest sõnad nagu vagitaarian, vitumiin või tussidiiler? Kui kogu lesbism kõrvale heita, on „Suur Lesbi“ otsene armastusavaldus tussile. See meenutab kahetuhandendate aastate alguse meesrapparite ingliskeelseid lugusid (nt Snoop Doggi „Drop It Like It’s Hot“ või Lil Wayne’i „Lollipop“), mis panevad aga omakorda mõtlema, et jumal tänatud, et ma ei pea kuulma, mida mehed saunas naistest räägivad. Juba see trääna on midagi ülemealikut ja vulgaarset. Kuulamiskogemus on aga hoopis teistsugune ja kummaline, kui laulab naine ja veel eesti keeles.

**Valge
Tüdruk
on tõesti
lüüriline
geenius!**

Meribel

Mu eksile küll meeldis

Rasmus

Teeme kolmekat?

Vahel teeme nalja ehk Lobotomiseerime kväär-raevu

Valge Tüdruku dünaamiline lesbismirännak ja keeruline suhe teda ümbritsevaga võtab albumi jooksul mitu kuju. „Polüamoorsuse hümn“ ehk lobotomiseeritud biseksuaalne raev on peaaegu hirmuäratavalt rõõmsameelne lastelaul, mis edevalt kuulutab monogaamia aegunuks. „Hümn“ erineb teistest plaadil kõlavatest lugudest just nimelt tooni poolest – Valge Tüdruk astub sammu tagasi eksistentsiaalsetest ja roppudest päevikusissekannetest, et õpetada kuulajale mitmiksuhte lusti. Refraään „Laulame laule / tantsime tantse / saame polüamoorse lapse“ on nii tabavalt ebatõsine, et teeb „EMO G-st“ korraks komöödiaalbumi, ja seda kõige paremas mõttes.

Kui „Polüamoorisuse hümn“ on leplikult irooniline, tõdedes, et mõned moodsad romantilised kontseptsioonid tuleb edastada nagu kuueaastasele, siis „Fucking yeah“ on kvääri idaeurooplase esteetika katekismus – *punk-rock* suitsiidne ja iseennast alandav, kuid kohati egoistlik ka. Valgel Tüdrukul on raha, suitsu, kanepit ja juppi, raha, mehi ja naisi, raha, suured tissid ja prinkis pepu, aga ometi on ta luuser. See lugu ei ole sugugi nii homopositiivne kui ülejäänud lesbihümnid „EMO G-s“. Valge Tüdruk justkui ühtlasi lepiks sellega, et naiste armastamine on tema ja Valge Mehe koostööprojekt – selle käigus muutub ta hullunud koomikuks, kes tunnistab nurruva hääletooniga vitumiini sõltuvust ja laulab polüamoorisusest nagu lasteaiakasvataja.

Meribel

Ma nussin su varuosadeks

Rasmus

Sa ei oska

Meribel

frl... seda ütleks see versioon minust, mille sa ise välja mõtlesid

Valge Tüdruk on väljamõeldis ehk Mind ei koti

Elina Masing on öelnud, et „Valge Tüdruk on röve ja kitsas definitsioon tänapäeva naisest“.¹ Valge Tüdruk pole lihtsalt Masingu artistinimi, vaid eraldi imago, kelle alt ühiskonnakriitikat avaldada. Aga miks ei võiks Masing ka igapäevaelus olla sama ropp ja julge nagu Valge Tüdruk? Miks on naistel ühiskonna kritiseerimiseks vaja tekitada endale uus ja ennast julgemalt väljendav isiksus, kelle taha pugeda? „EMO G“ ja selle sõnum jõuaksid ehk paremini kohale, kui albumil oleks vähem nalja ja rohkem autentset naist, kes avab oma südame kuulajatele ausalt ja paneb end veidi haavatavasse seisundisse. Samas ei välista nali tingimata teemade tõsidust. Irooniast saavad aru vaid need, kes on ise nendest probleemidest puudutatud või oskavad albumit õige kõrvaga kuulata. Kui albumi eesmärk on rääkida naiste probleemidest, siis ma sügavalt kahtlen, et isiksus nagu Valge Mees saaks nendest lauludest õigesti aru või üldse satuks seda albumit kuulama. Kriitika jääb ikka nende ringi, kes on ise kritiseeritava fenomeni ohvrid. Valge Tüdruku laulud pakuvad kindlasti samastumistun-

¹ Vt <https://feministeerium.ee/elina-masing-valge-tudruk-on-rove-ja-kitsas-definitsioon-tanapaeva-naisest/>.

net, kuid need pole mingid peavoolu-raadiohitid, mis masside silmad ja südamed avavad.

Keegi ei taha enam midagi tõsiselt võtta!! Ethel Cain, kelle muusika on Valge Tüdrukuga sarnaselt ühiskonnakriitiline, kuid iroonilise pealiskihita ja üdini melanhoolne, kirjutas hiljuti, et tema teosed pööratakse naljaks, nii sotsiaalmeedias kui päriselus.² Raske on luua midagi, mis paneks inimesi *tõsiselt* mõtlema. Valge Tüdruk on proovinud seda nalja abil teha, kuid ei tunge käsitletavatesse probleemidesse sügavamale sisse. Samas on albumi lõpulugu „Українка“ nii lüüriliselt kui ka meloodiliselt sünge ja ebamugav, jättes saabuvasse vaikusesse siiski hõljuma mõtte, et nalja võib ju teha, aga see ei õigusta maailma pahede ignoreerimist. Lõpuks peab tõdema, et ehkki tervikuna täidab „EMO G“ eesmärgi ühiskonda kritiseerida, ei tule see paraku humoorika edastuse tõttu palasid eraldi kuulates välja — kõik võiks naljaks pöörata.

„EMO G“ esmane kuulamine võib olla väga meeleolukas, sest Valge Tüdruk on selle albumi lüürika ja muusikaga rohkesti eksperimenteerinud. Parimad kväärteosed pungitsevad alati kuidagi piiridest välja ja on igas mõttes imelikud, luues uuenduslikkusega eraldi kunstivoolu. Samas kategoorias on näiteks samuti 2024. aastal ilmunud Charli xcx-i album „Brat“ või Gregor Kulla raamat „Peenar“. „EMO G“ sobib sellesse määratlusse täpselt ning seeläbi nagu ei ületa mingeid piire ega ole liialt uuenduslik või jalustrabav. Kuid kui lasta neid laule Annelinnas elavale vanaemale või Prisma, veel hullem Maxima kassapidajale, ütleksid nad kindlasti, et see on mingi ulmekraam. Võibolla on tänapäeva järjest julgem ja eksperimentaalsem kväärkultuuris levinud looming teinud mulle kõik sellesarnase rohkem seeditavamaks.

Rasmus

Tule koju, lepime ära

Meribel

Ma taksos juba

Näeme varsti

See Annelinna vanaema on ajast lahutamatu

Kui mina olen seitsmekümne aasta pärast samasugune nagu Бабушка Надежда, siis kirjutavad noored laule sellest, kuidas 3-generatsioon on kohutavalt vanamoeline ja kriminaalselt kitsukese maailmapildiga.

2 „ok honestly this is probably such a stupid rant but...“ — pulldrone, 18.10.2024, 10.31. @vacillator. Tumbli. Originaalne postitus kustutatud.

Inimene, sarnaselt kunstiteostega, on oma aja representatsioon – aja vastu võidelda on kahtlemata ajaraisk. „EMO G“ on vaieldamatult põnev kunstielamus ning näide sellest, millises suunas kaasaja progressiivsed noored mõtlevad. Võibolla mitte nii uuenduslik lähenemine naise parodeerimisele, aga väärrib kuulamist küll.

Arvustus pälvis Värske Rõhu noorte kriitikute konkursil peapreemia.

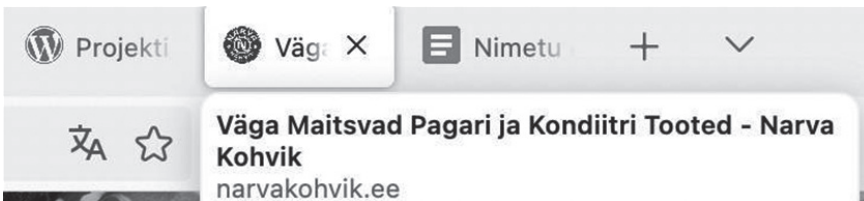
Miks mitte keegi mitte midagi ei küsi?

Lena Kurg

Hildegard Reimann
 „Kohvik Narva. Norms in Action“
 Värske Rõhk, nr 88, 2024

„...hmm, tegelikult vaataks nagu filmi“

Hildegard Reimanni luuletus „Kohvik Narva. Norms in action“ oleks nagu ironilises dialoogis selliste (tihti banaalsena mõjuvate) video-installatsioonidega, milles on (tihti põhjendamatult) segaste piltide vahele pikitud diipe, vahel suvalisi lauseid. Aga just nimelt ironilises, sest selles (minu peas filmina jooksvas) tekstis on igal pildil, sõnal ja järgnevusel oma koht. Kineskoopiteleri staatikat meenutavad lähikaadrid asfaldist mõjuvad proloogina ja juhatavad sisse tegevuse Narva Kohvikus. Kohvikus toimuvat ning selle aknast paistvat olustikku kujutavate fotode ja kirjeldustega on dialoogi asetatud (nagu allmärkusest selgub) tekstid Kumu 2023. aasta näituselt „Kunst antropotseeni ajastul“. Just antropotseeni mõiste seda teksti mõtteliselt kannabki – arusaam, et praegusel hetkel (ajaloos) on inimene rohkem keskkonna muutja kui sellele alluja. On nii, et „kopp künnab, kaevur kaevab, kallur kallutab...“.

Kohvikukeskkond on kirju: saame ülevaate tervest saialiste menüüst, saame teada luulemeie tellimuse (2 kohvi Must kohv ja Kohv piimaga) ning millised on aknataaguse dünaamilise vaatemängu värvikamad karakterid.

Aga antropotseeni paine kummitab, sest üles kaevatud sõiduteel on töö täies hoos, kannatlikud töömehed tegutsevad. Töömeestel on kindel visioon ja teadmine, vaatleja võib ainult aimata, mis tehakse. Ilmselt toimub tee(de) ümber ehitamine, või vähemalt midagi sellelaolist. Aga tegelikult polegi lõplik tulemus oluline, sest see on WORKLAND ja siin ei sea keegi lõpp-produkti küsimuse alla. Nii ongi elada antropotseeni ajastul. Internaliseeritud argielu normistik seotakse geriaatria¹ konseptiga (mida on hüpohondrikuna isegi veidi hirmus lugeda – kas teadsid, et vanadusega „suureneb sümpaatilise närvisüsteemi aktiivsus“ ja „põletikuliste mediaatorite süntees ???“). Kuidas siis on nii, et isegi seda inimkeskse toimimisviisi hävituslikkust ja arvestamatust teadvustades ei sea keegi kahtluse alla WORKLANDi masinlikku süsteemi ja kinnistunud norme? „... *Norms in action can kill...*“ tõdetakse luuletuse lõpus napisõnaliselt ja liigutakse edasi järgmisesse kohvikusse. Selline nihilismimaiguline on siis ühe vaatleva noore kirjaniku järeldus antropotseeniajastu argielu kohta! Äkki võiks luuletuse võimaliku järje aineseks olla mõni optimistlikum keelemäng stiilis *take action, don't kill, challenge norms...*

(Luuletust mitu korda lugedes jäävad mingid üksikud elemendid mind kummitama. Ütlen mitu korda oma peas sõna „geriaatria“, „geriaatria“ – niisama sümpaatne tähekombo nagu „meierei“ või „artriit“. Ja erksatele legokomplekte meenutavatele torudele mõtlen ka, kui Raadi Maximasse jalutades teetöödest mööda kõnnin.)

Arvustus pälvis Värske Rõhu noorte kriitikute konkursil parima lühiarvustuse eest eripreemia.

¹ vanemas eas kaasuvate haiguste ennetusega tegelev meditsiinivaldkond (Vikipeedia 2021, Geriaatria)

Alice Ženiteri radikaalne headus

Erin Ruudi

Alice Ženiter

„Kes neid jõuaks lahuta“

Loomingu Raamatukogu, nr 19–21, 2024

Tõlkinud Maria Esko

Keskkooliaegne rõõm, see on intensiivne ja kõikvõimas õnnetunne. Näha poeesiat justkui kõikjal, ka kõige tühisemates asjades. Alice Ženiteri romaan „Kes neid jõuaks lahuta“, mille lehekülgedel voolab radikaalselt elujaatav headus, räägib üleskasvamisest ja üha äärmuslikumaks muutuva maailmaga silmitsi seismisest. Autorinimeline minategelane ja tema lapsepõlvest saati lahutamatu sõber Mad abielluvad – mitte tahtest, vaid vajadusest. Ülevaade pulmapäevast vaheldub lugudega lapsepõlvest kuni fiktiivabieluelse õhtuni, taustaks Suur Rassismilugu, mis tegelastel alati silma peal hoiab. Mad, malilane, vajab Prantsuse kodakondsust, et jätkata elu aina parempoolsemaks muutaval Prantsusmaal. Tema viimane lootus on siduda end seaduse silmis verrega prantslase külge; Alice omakorda harutab lahti suhet oma Alžeeria juurtega ja tahab teha midagi reaalsemat, kui kleepida plakateid ja käia meelevaldustel. Ženiteri noorte avangardistide askeldamist saadavad aina süvenevad poliitilised pinged, mis on nüüdseks hullemaski seisundis, ja nii ei ole teos neljateistkümne aastaga aktuaalsust kaotanud.

Energiline ja soe keelekasutus, arusaamatult vahelduv mina- ja sinavorm, nagu miski, mida ma-sa iseendale kirjutaks (pudelipost tulevasele endale, kunagisele endale?), tõmbavad sügavale Alice'i maailma: nägema kõiges poeesiat, jooma garaažipõrandal Issiemme kapist näpatud õlut, karjuma tänaval lööklauseid ja mõttes selle tegevuse seksikuse üle juurdlema. (*À propos*, aktivism on küll seksikas.) Loo keskmes on nooruslik ja pidurdamatu maailmaparandamissoov. Tahaks kõik maailma probleemid lahendada ja kõigist pahadest *skinhead*'idest jagu saada, sest ma olen ju nii armas ja nii tark. See maailmaparandajalikkus ja püüdlik vastupanuvõitlus on hädavajalik – mõõdukate soovidega süsteemimuutusteni ei jõua. Eesti introvertse ja tagasihoidliku ühiskonna

kontekst paneb romaani mõjuma jõulisemaltki, kui ta ehk prantslastele tundus — meil siin on ju alateadlik arusaam, et kannatus on auasi, sellele vastu hakata pole väärikas.

Tunnen, et aina apaatsemaks ja küünilisemaks muutuvaid noori sööb seest lootusetus, mille kaitsekilp on pohhuism või meelegeitlik pööre paremäärmusluse poole. Alice'il ja tema sõprade tuumikul pole see sära kustunud, nende jutus moonduvad poliitilised probleemid justkui suurte kihvadega ülepaisutatud karaktereiks, kellega nad vilkalt Suurde Võitlusesse asuvad. Kõige konkreetsem näide selle kohta on immigratsiooniseadust kehtastav kujuteldav perekonnaseisuametnik, kellele Alice ja Mad projitseerivad kogu kurja, mida nad kardavad abieluuehkel armujuurdlusel kohata. Antropomorfsus pisendab suure hoomamatu seadustiku üheks punasilmses psühhopaatiliseks tüübiks, kellega saab silmast silma kakelda. See on ühelt poolt armas ja edukas viis mitte langeda apaatsusesse, kuid teisalt moonutab probleemide tõsidust ja tõsiseltvõetavust.

Alice'i ja Madi suhe kosutab hinge. On vähe teoseid, kus mees ja naine, kelle sõprus on loo tuum, ei lõpeta kaasadena. Heteronormatiivses ühiskonnas on harjumus oletada, et sedalaadi sõprustel on vältimatult romantiline alatoon. Alice'i ja Madi kulg läbi lapsepõlve näaklemise ja teismeea kuraasitamise on loomulik ja südantsoojendav; autor armastab oma tegelasi läbi ja lõhki, nagu ka tegelased üksteist. Nende suhtlusest õhkub armastust ja hoolt, mis ületab romantilisuse ja piirdub platoonilise hingesugulusega. Lapsepõlve parimate sõpradega ongi üldiselt nii: nad hõljuvad kuskil sõbra ja lihase pereliikme piiril. Keegi, kellele võin alati loota. Keegi, kes on väljaspool seda performatiivsust, mida maailmaga suheldes alati rakendada tahan.

Lugu on kirjutatud ootamatul kombel autofiktsioonina — ei saa öelda, et raamatu-Alice otseselt erineks kirjanik-Alice'ist, aga teose tegevus on siiski fiktiivne. Alles raamatu lõpus sain aru, et tegemist pole päriselt sündinud loo ümberjutustusega. See on „tegelikel faktidel põhinev fiktsioon“, mis ähmastab žanritevahelisi piire.¹ Ženiter ise on öelnud, et autofiktsioon oli nullindate prantsuse kirjanduses küll moes, aga valdavalt (eriti meesautorite puhul) enda lähendamaks kirjutamise vahendina, et saaks rääkida naiste sebumisest ja Pariisi baaridest.² Sellele tendentsile teadlikult vastandudes kasutab Ženiter võitlevat fiktiivset mina, kes seisab silmitsi aktuaalsete poliitprobleemidega. Ta kasutab autofiktsiooni, et väljendada kaasahaaravalt haavatavas isiklikus

1 Dominique Viart. „Prantsuse nüüdisromaani muundumised“ — Vikerkaar, nr 7–8, 2007.

2 Maria Esko. „Saateks“ — „Kes neid jõuaks lahuta“, lk 131.

vormis ühiskonna seisundit. Ženiter ei suhtu poliitilistesse teemadesse politoloogliku külmusega. Need kõlavad noore inimese reaalse häälega, kelle elu, nagu meie kõigi oma, see otseselt mõjutab.

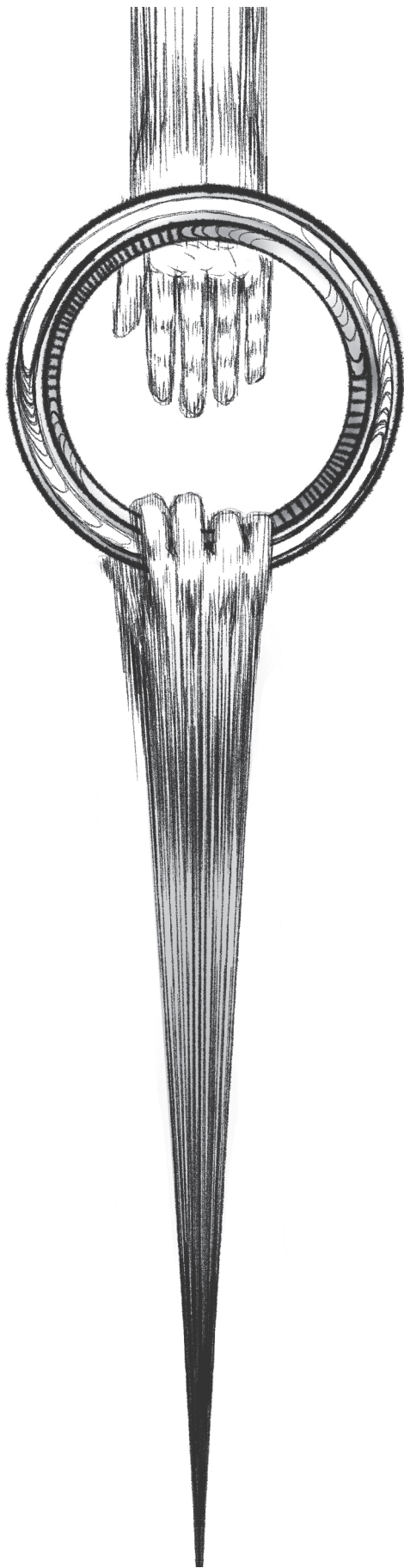
Teose eestikeelne pealkiri „Kes neid jõuaks lahuta“, arusaadav viide Eesti mullale ja südamele, on originaalis „Jusque dans nos bras“ – Prantsusmaa hümnist pärit rida, mis räägib vastuhakust vaenlastele, kes tulevad *otse meile sülle*, kägistama meie poegi ja meie kaaslasi. Rahvuslikku sümboolikat patriotismi katte all ära kasutatav paremäärmus-

Romaanist kumab lootusrikkust ja positiivsust, mida ei saa ignoreerida.

lus on kõikne. Tõlkija Maria Esko viide ärkamisaegseile tekstele, mida kuritarvitavad ka siinsed paremäärmuslased, on aga tabav. Ženiterile omast jõulist keelt, prantsuse noorte slängi ja *franglais*'d eestindab ta nii, et see ei kaota kirevust ega muutu ka totraks. Ka kohatine keelekasutuse topakus ainult rõhutab teismeliste stiilipüüdlust. (Kuigi mis püüdlust? Nemad määravadki, mis on stiilne (pesusamet, vinüülid, Ida-Euroopa, iserullitud suitsud, Kerouac, biseksuaalsus, iganevad sõnad...) ja mis ei ole stiilne (mantli kandmine ja etnotsentrism).) Loo keelekasutus plahvatab emotsioonidest ka tõlkes. Vahel kaob üles köetud tundlemise käigus tegelase jutu *point* peagu ära, aga säilib emotsioonipahvak, nagu ka päriselus sõbra tundeüllast ränti kuulates.

Mulle mõjus hästi tõuge elujaatamise suunas, mida „Kes meid jõuaks lahuta“ annab. Immigratsiooniseaduste teema on ju iseeneest masendav, eriti arvestades, et praegune olukord on hullempi ja ka ärevus paremäärmusluse tõusu suhtes on praegu kõikjal maailmas igati aktuaalne. Romaanist kumab aga lootusrikkust ja positiivsust, mida ei saa ignoreerida. Noorusega kaasneb küll äng, aga ka heas mõttes naiivne energilisus, millest tuleb kinni hoida, kasutada seda ära, et luua ja korraldada. Elagu headus! Ženiteri peaks lugema, kui tabab lootusetu itk päästmatu maailma tõttu.

Arvustus pälvvis Värske Rõhu noorte kriitikute konkursil peapreemia.

Rosa Montero oleks võinud lihtsalt „Hullude kirjanike entsüklopeedia“ kirjutada

Gregor Mändma

Rosa Montero
„Oht olla täie mõistuse juures“
Tõlkinud Eva-Stina Randoja
Puänt, 2024

Kirjanikel, mõtlejatel, kunstnikel ja teistel loomeinimestel on tihti teatud tõmme hullumeelsuse poole. Gogoli hullumeelse päevaraamat, Antonin Artaud' kerjuse sõge hambaplagin, Nietzsche turuhull, Simone Weili külauhullust tõearmastaja (kes on targem kui Sokrates) või Mehis Heinsaare Käru poe ees kohatud elujõust rõkkav asotsiaal on vaid mõned näited, mis kohe pähe tulevad.

Sellega käib kaasas teatav meeltesegaduse ja hullumeelsuse romantiseerimine. Ka Rosa Montero „Oht olla täie mõistuse juures“ reedab seda kalduvust — juba raamatu eesmärk jutustada „[s]eosest loovuse ja teatud ekstsentrilisuse vahel“ (lk 11) näib vihjavat, et nende kahe vahel *peab* olema mingi müstiline põhjuslik seos. Et kõik kirjanikud *peavad* olema veits kreisid. Või et kõikidel vaimuhaiguse käes vaevlevatel isikutel *peab* tingimata olema (veel avastamata) loomeimpulss. Kuid teisalt tuleb selgelt esile ka autori sümpaatia nende samade kirjanike elude, olude ja kannatuste vastu. Montero populaarseistlikku reportaaži võibki tõlgendada kui katset leida tasakaal veidi naiivsena mõjuva hullumeelsuse romantiseerimise ja vaimuhaigete kirjanike osavõtliku biografeerimise vahel.

Kahjuks osutus raamatu teema minu ettekujutuses palju huvitavamaks ja sügavamaks kui Montero teos. Sanna Kartau küsib rubriigis „Kümme küsimust [Müürilehele kirjutamiseks]“, kas peale Nietzsche,

Foucault' ja Bourdieu' leidub ka teisi mõtlejaid.¹ Võiks arvata, et Montero võttis retoorilist küsimust päris tõsiselt, kuna Foucault'd ei maini ta kordagi. Kuid kas just sellest, millest Foucault² oma raamatu kirjutamist alustas, ei peaks pärast teda algama kõik mõtisklused antud teemal: hullumeelsuse loob selle defineerimine.³

Enne kui keegi ütles, et keegi teine on hull, elasid hullud ja mitte-hullud kõrvuti. Teisisõnu, hullumeelsust võiks näha kui üdini diskursiivset moodustist: võim lausuda reaalsust; poliitiline võim öelda, kes on hull ja kes mitte. Montero teoses puudub hullumeelsuse poliitiline kriitika. Ta ei näi kahtlevat, et hullud on tõesti hullud, ei sea kordagi konkreetset kahtluse alla struktuuri, mis hulle defineerib (loe: loob). Keegi ütles, et kõige poliitilisemad on tegelikult just sellised raamatud, millel puudub eksplitsiitne poliitiline ideoloogia. Eeldades (nagu mina seda paraku tegin), et teos asub vaimuhaigust ja hullumeelsust mitmekülgset ja kriitiliselt analüüsima, viib aga selles peatumiseni.

See ei ole Montero uurimistöö ainus puudujääk. Teos laveerib aeg-ajalt üsna sobimatult traumade, vaimuhaiguste ja süütute kentsakuste vahel neid selgelt eraldamata. Autor ei ole sellest küll täielikult mitteteadlik⁴, kuid tekitatud üldpilt „mõjub aeg-ajalt kohatu ja pealiskaudsena“, nagu märgib Karola Karlson oma arvustuses.⁵ Ühel hetkel kirjutab Montero, kuidas Emily Dickinsoni isa ja vend teda vägistasid, kuidas see mõjus Dickinsoni vaimsele tervisele, tema loomingule ja elule, millest viimased kakskümmend aastat veetis ta toast lahkumata, aga juba järgmisel räägib ta sellest, kuidas „[e]ilsed Rosad on minust mingis mõttes erinevad“ (lk 154). Kas see viimane on siis päriselt nii „hullumeelne“ tähelepanek? Ja kui ongi, siis võiks ju lihtsalt nublut kuulata ja nentida, et jah, mind on mitu. Lihtsalt ebamugav hakkab, kui niivõrd erinevaid kogemusi ühes ja samas mõtte- raamistikus arutatakse. Montero asetab ühtede kirjanike – kaasa arvatud iseenda – ekstsentrilised kapriisid ja tundmused – *eilsed Rosad on minust erinevad* – vaikumisi samasse kategooriasse mõne teise kirjaniku tõsiste vaimsete traumadega.

Raamat räägib peamiselt kirjanikest ja mõjub nii, nagu ta oleks kirjutatud lugejale, kes ise samuti kirjutab. See on kahtlemata Montero teadlik taotlus. Lugeja poole pöördub ta tihti – ja seda familiaarses ainsuse teises

1 Sanna Kartau. „Kümme küsimust Müürilehele kirjutamiseks“ – Müürileht, 3, 2023.

2 *Sorry*, Sanna.

3 Michel Foucault. „Hullus ja arutus: hullumeelsuse ajalugu klassikalisel ajastul“ – Tartu: Ilmamaa, 2003. Tõlkinud Mirjam Lepikult.

4 Näiteks lk 16: „...minu õnneks ei saa minu vaimseid häireid tema [Virginia Woolfi] omadega võrreldagi.“

5 Karola Karlson. „Mine sa hullu tea!“ – Sirp, 30.08.2024.

või mitmuse esimeses pöördes. Mõnikord tasub see end ära, näiteks siis, kui autor räägib sellest, millega ilmselt paljud osavad literaadid, aga ka minusugused sullevedajad rinda pistavad: „Söövitav kahtlus on osa *meie* pagasist“ (lk 165, kursiiv lisatud) – see tunne, et kõik, mida sa pliiaatsist välja imed, on ilmselt täielik saast. Milan Kundera kutsub seda häbitunnet omaenda näiva viletsuse ees *litos*'eks (lk 166). *Cringe*, öeldakse vist tänapäeval. (Jaa, elu ongi pidev leppimine asjaoluga, et sa oled *cringe*.)

Kuid juba järgmisel hetkel võib autor mõjuda nagu mõni asendusõpetaja või noorpoliitik, kes, püüdes auditooriumiga kontakti luua, kasutab selles liminaalses ebamugavuses väljendeid nagu „kirevase päralt“ (lk 72) või „tulise päralt“ (lk 116), kuna ei julge „türa küll“ öelda. Asi võib muidugi ka tõlkes olla. Siia kategooriasse kuuluvad ka grotesksed kirjanduslikud atavismid stiilis „Tunnistan sulle midagi üles“ (lk 201) või kõiksugused las-ma-jutustan-sulled. See poolik autentsus ei tekitanud vähemalt minus autori taotletud samastumistunnet. Leidsin end päris mitmel korral Montero sõnakasutuse tõttu *cringe*'imas.

Raamat ilmub ajal – originaalis avaldatud 2022. aastal –, mil parem osa ühiskonnast püüab vaimsetest probleemidest rääkimise tabu tühistada. Mõnikord ei anna elu sulle sidruneid, mõnikord annab ta sulle näiteks onu, kes sind heal juhul ainult näperdab, mõnikord lasteaiakaaslaste, kelle issi on pedofiil, teinekord jälle ei anna midagi, vaid võtab hoopis su vanematelt enneaegselt kõik nende järelejäanud eluaastad, ning mõnikord ei vea lihtsalt geenidega. Kuid võib ka paremini minna – siis annab ta sulle näiteks lihtsalt püksid, mille oma elu teisel koolinädalal puhveti järjekorras täis situd. Elu annab ja võtab kõigilt midagi ning tulemus on see, et paljudel meist on oma rist kanda. See on üks järeldustest, milleni Montero jõuab – lapsepõlvetrauma ning selle tagajärjed on pahatihti loomingulise väljundi allikaks.

Mul ei jätku küll nii palju pretensioonikust, et end loomeinimeseks kutsuda (*miks sa siis kirjutad seda arvustust?*), kuid kõige suuremat empaatilist rõõmu pakkusid just kirjeldused kirjanike katsumustest omaeneste vaimuprobleemidega. Selles mõttes võiks Montero uurimus kanda näiteks pealkirja „Hullumeelsete ja ekstentriliste kirjanike mittetäielik entsüklopeedia“. Või midagi sellist. Sellises formaadis oleks ta kindlasti paremini mõjunud, sest see eemaldanuks Montero teelt tõkke, mida ta küll proovis ületada, kuid millega ta hästi toime ei tulnud: hullumeelsuse (kriitilise) mõtestamise. Sest tegelikult jutustab suurem osa teosest, olgugi fragmentaarselt, kirjanike tasakaalu otsivast võitlusest vaimuhaiguse ja loovuse vahel. Montero on võtnud kirjandusajaloo segasemast seltskonnast kamaluga erinevaid isiksusi ning pannud nende lood ühtede kaante vahele.

Arvustus pälvis Värske Rõhu noorte kriitikute konkursil peapreemia.

Kui hull võib olla

Emel-Elizabeth Tuulik

Rosa Montero
„Oht olla täie mõistuse juures“
Tõlkinud Eva-Stina Randoja
Puänt, 2024

Tartu Ülikoolis kunstiajalugu tudeerides olin veendunud, et olen peast hull. Tunnet süvendas toonane semiootika osakonna *magnum opus*, Juri Lotmani „Kultuur ja plahvatus“, mille märgilises peatükis „Hull ja loll“ jaotab Lotman inimesed kahte vastanduvasse leeri. Täna, 25-aastasena, lugenud hispaania kirjaniku Rosa Montero teost „Oht olla täie mõistuse juures“, võin täie tõsidusega tunnista, et mul oli õigus. Mõnes mõttes.

Raamatus räägitakse vaimuhaigustest, pedofiiliast, vägivallast, raskest lapsepõlvest, sõltuvustest, enesetapust, siis jälle pedofiiliast ja lapsepõlvest ning lõpuks vananemisest ja väärikast surmast. Montero kirjutab loomeinimestest (peamiselt kirjanikest) ja nende kõrgemast tõenäosusest eeltoodud teemadega mingis eluetapis silmitsi seista. Raamatu struktuur meenutab Pierre Bayard'i teost „Kuidas rääkida raamatutest, mida me pole lugenud?“, sest Montero söötab lugejale ette terve rea teravaid kirjandusfakte, kuid lisaks faktidele joonistub teoses välja ka teine, märksa omapärasem liin naisest, kes end aastate jooksul Rosa Montero nime all esitleb. Anonüümne Teine Naine saadab Monterole igasuguseid veidraid, nišikaid kingitusi, lilli, räägib inimestega, teeseldes autorit, ning aastakümnetega tekib nende kahe vahel üks isemoodi tunnetuslik suhe. Sel lool puudub otsene seos ajalooliste väidete ja eksistentsiaalsete spekulatsioonidega, kuid sobib tabavalt paletipuhastajaks. Raamatu lõpus on 1997. aastal Doris Lessingiga tehtud intervjuu, milles tänaseks kuulus autor elule tagasi vaatab.

Enne kui torman kedagi asjatult sildistama, tuleb mõista kesket arhetüüpi, mida Montero käsitleb. See arhetüüp kaldub kõrvale sotsiaalsetest normidest ja eirab tavapärast narratiivi. Pean end mõõdukaks romantikuks ja seega püsib minus lootus, et enamik meist on veidrad või peast segi, lihtsalt erinevat moodi ja mõned juhuse tahtel vähem. Mõni organiseerib paaniliselt arvutikaustu tähestiku, kuupäevade ja värvide järgi, samal ajal kui teine võtab kätte ja tapab allasurumatu tungi küüsis

teise ära. Mõlemad on omamoodi ebatavalised nähtused, kuid ühe eetiline koorem on teisest märksa suurem.

Raamatu pealisedeed on võimatu kompaktselt kokku võtta. Montero on koostanud ühe põneva fakte, huumorit ja *joie de vivre*'i ühendava kogumiku! Kas teadsid, et meie planeedil vaevleb depressiooni küüsis üle kolmesaja miljoni inimese ja see arv kasvab? Või et ühe kuulsa Rootsi uuringu andmetel on enesetapu sooritamine just kirjanike hulgas poole tõenäolisem kui teiste inimeste seas? Mida sa hommikuks söid? Muna? Normaalne. Sest kolmekümne seitsme aastase William Faulkneri hommikusöök koosnes kahest aspiriinist ja poolest klaasist džinnist, et kätevärin järele jääks. Arvad, et kolm kokteili on liiast? Hemingway jõi ühe ropsuga kuusteist *daiquiri*'t – kokteili, mis koosneb vaid rummist ja laimimahlast. Igasugu põnevaid, peaaegu kusekollase ajakirjanduse väärilisi fakte see raamat lugejale igatahes pakub.

Mida rohkem teoses ajaloolisi tegelasi, eriti loomeinimesi, analüüsitakse, seda rohkem vangutan pead ja tõden: kõik on ilgelt pehmoks läinud. Montero suitsetas mingi vahe ligi kaks-kolm pakki sigarette päevas, aga mina manitsen sõpru, kes neid jubedaid e-sigarette kimuvad. Tean isiklikult kahte loominguga tegelevat inimest, kes on EMOsse läinud ja piinlikkusega hiljem möönnud, et tegemist oli tühipalja gaasivaluga. Kahte! Ajad soosivad ettevaatlikkust ja radikaalsed riskid enese kulul pole enam moes. Kuid äärmused on Montero teoses sümpaatsel aukohal. Ta esitab kohvijoojate statistika, mille alusel jõi Voltaire viiskümmend tassi päevas, Balzac nelikümmend ja Flaubert kombineeris kümneid tasse jääkülma veega. Alkoholi nimetab ta kõikide kunstiinimeste kõige suuremaks deemoniks, tsiteerides Charles Bukowskit: „loomine küll aitab luua, aga ma ei soovita seda.“ (lk 127) Nietzsche oli sõltuvuses kloraalhüdraadist, Valle-Inclán tarvitas hašišit ning oopium oli hitt muu hulgas Cocteau, Shelley, Byroni, Flaubert'i ja Rimbaud' seltskondades. Kokaiin inspireeris Mark Twaini organiseerima Amazonase ümbruses kokalehtede korjamise, et seejärel kogu maailmas kokaiiniga kaubelda. Paraku polnud plaan eriti vettpidav ja äriplaanist jäi järele vaid ainesõltuvus. Twain oli ka see tüüp, kes väitis mingil hetkel, et lapsepõlves oli tal identne kaksikvend, kes ühel päeval vannis uppus. Keegi ei teadnud, millisele vennale elu saatuslikuks sai. Hiljem selgus, et see võimas, haruldane lugu on väljamõeldis, mis viib meid Montero ja „tõe“ tähenduseni.

Kõik, mis autori sulest valmib, pole autobiograafiline. Montero ütleb lause, mis mu ajusagarad korralikult lohku tõmbab: „Tahan sulle nüüd midagi üles tunnistada: ka selles raamatus, mida praegu loed, on väljamõeldisi. Mitte tsitaatide, andmete või minu teooriaid toetavate biograafiliste pisiasjade kujul. Ent sellegipoolest on mõned koostisosad

mõttekujutused.“ (lk 189) Hakkan Teises Naises kahtlema. Kas andekalt integreeritud proosaliin salapärasest *doppelgänger*’ist, kes autorit aastate jooksul distantsilt saadab, on tegelikult väljamõeldis? Olen juba jõudnud kiinduda sellesse kosmilisse reaalsusesse, milles anonüümne isik A huvitub fanaatiliselt isikust B ning ei lase tal mitte kunagi täiesti üksinda olla.

Mõistagi on eksistentsiaalse maiguga teoste vältimatu taak ise-ene psühhoanalüüsimine. Selgub, et mul on n-õ petturi sündroom, sest nagu paljud teised inimesed, istun mina vahel rahulikult televiisori ees ja tunnen, kuidas keha läbib judin. See judin peaks siis sümboliseerima häbitunnet, mis inimestel tekib eelkõige enda kujutelmas ja minevikus aset leidnu ees. Samuti leidsin raamatust seletuse hoogudele (paanikavõi ärevus-; kuna ma ei saanud ametlikku diagnoosi, ei hakka seda ka ise enesele panema), mida kuus kuud pärast peaaegu surmavat terviseriket iga päev kogesin. Need tekkisid seetõttu, et mul oli värskelt üle elatud traumast tulev surmahirm. Kui oled ühe korra abitult haigla põrandal valust ja hirmust röökinud, siis teist korda eriti ei taha. Paraku mõjutab see üks juhuslik kogemus kogu edaspidist elu, kui igast väiksemast täheldatud sümptomist saab sundmõte, et nüüd juhtub see uuesti. Suremiseks pole enamasti õiget aega. Alati on kusagil toimetaja, kes ootab teksti tagasi, ja inimene, kellele pidanuks juba viis aastat tagasi armastust avaldama.

Tean nüüd ka seda, et olen tundesõltlane, kes elab ookeaniliste tunnete nimel. Romain Rollandi vahune termin tähendab selliseid tundeid, mis ületavad kogemuse ja tunnetuse piire niisuguse intensiivsusega, et sul tekib tunne, nagu kõik sinu keharakud lahustuksid universumi ülejäänud osakestesse. Jaapanlased nimetavad seda *satori*’ks, mis zen-budismis tähendab virgumist ja sümboliseerib täielikku kohalolu. „Palju kordi sa seda läbi oled elanud?“ küsib autor (lk 172). Mõttes vastan, et „viis korda ikka“ ja registreerin end 10-päevasesse Vipassana vaikuselaagrisse.

Selle asemel, et pakkuda vastust küsimusele, kas ma olen peast hull, annab Montero ideaalse tööriista, millega mõõta, kui „hull“ üks inimene olla saab. Hullus ja normaalsus on pelgalt konstruktsioonid, millega inimest nurka suruda. Pole mõtet oma erisusi romantiseerida, sest, nagu ka raamatust selgub, on näiliselt originaalsed tendentsid *I’m-not-like-the-other-girls* ja *sadboy* tegelikult väga levinud. Kui iga indiviid on eriline, siis kas see ei tähenda, et me kõik oleme samasugused? Eelkõige pakub „Oht olla täie mõistuse juures“ võimaluse häbitult samastuda teemade, tunnete ja mõtetega, mis meid tegelikult inimeseks teevad. Nii saab hullumeelsuse vorme käsitleda ülinormaalse inimkogemuse osana, millega leppimine viib täisväärtuslikule elule sammukese lähemale.

**Hullus ja
normaalsus
on pelgalt
konstruktsioonid.**

 RAAMATUSOOVITUSED

Lydia Risberg

Lugesin 2024. aastal läbi ainult ühe ilukirjandusteose ja sedagi kohe jaanuaris. Õigupoolest arvasin nii neid soovitusi kirjutama hakates – siis meenusid mõned sõprade teosed, millele ju korrektuuri lugesin. Osa eelmisest lugemisaastast võttis ära mu doktoritöö, ent enda doktoritööd oleks vist *cringe* soovitada, nagu ka Roberto Calasso „Kirjastaja jälge“ (Komapäev, 2019), mille ise kirjastasin. Kirjastama ajendas mind Enrique Vila-Matase „Dublinesk“ (Toledo, 2014), mille Utopia raamatupoes (#rip) päris mitmele pähe määrasin. Võiksin une pealt soovitada ka üht enda lemmikuimat, Kristel Rebase luulekogu „Ah litad minge te kah“ (2019), otsustasin aga siin rääkida oma osaluseta raamatutest.

Sveta Grigorjeva
 „Kliitor on anarhist“
 Suur Rida, 2024

Läbinisti feministliku kriitikakogumiku „Kliitor on anarhist“ omandasin koos pühendusega jaanuaris, kui käisin Sveta sünnipäeval *slash* esitluspeol. Sveta on inspireeriv ja imetlusväärne, tema kirjutamisstiil väga nauditav ja tekstide sisu *on point*. Ma ei tee saladust, et olen Sveta fänn. Sain selleks, kui ilmus tema debüüt „Kes kardab Sveta Grigorjevaf?“ (Värske Rõhk, 2013) ja Helena Läks soovitas mul seda lugeda. Algul olin skeptiline, ent kui olin ostnud ühe kollaste kaantega eksemplari, sain aru küll, miks ta seda tegi.

Samuti kollane „Kliitor on anarhist“ meeldis mulle aga sekundist, mil seda Sveta postituses nägin. Mäherdune pealkiri! Esitlusel mainis ta, et on kõikide oma raamatute pealkirjad varastanud. Respekt! Vilja Kiisleri küsimusele, mida ta arvab enda nimetamisest naisluuletajaks, vastas ta, et kaaperdas sõna *naisluuletaja* tagasi. Jälle respekt! Sveta loeb ka väga palju raamatuid (ja teeb palju muud, millest annab tunnistust kogumiku mitmekesine sisu). Respektide kübaratrikk, ühtlasi: võtan eeskuju.

„Language Myths“

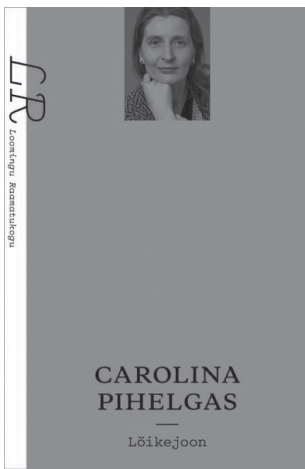
Penguin Books, 1998

Koostanud Laurie Bauer ja Peter Trudgill

Keeleteaduse raamatute vahel oli keeruline valikuid teha. Samavõrd soovitaksin lugeda näiteks David Crystali raamatut „How Language Works“ (Penguin Books, 2006) ja kahe Hayakawa „Keelt mõttes ja teos“ (Postimees Kirjastus, 2022), aga viimast olen Sirbis juba arvustanud. Keelemüütide raamatu valisin lõpuks seepärast, et selle avaldamisest on möödas 27 aastat, ent müüdid keele kohta püsivad ikka samad, 27 klubisse neil paraku asja pole. (Kunagi väga ammu täitusid ka nende müütide *tkday*'d, millest räägib Alex Horne raamatus „Wordwatching“ (Virgin Books, 2010) – üldiselt humoorikas tekst, aga defektiivselt paraku müüt, et sõna pole olemas enne, kui see sisaldub sõnaraamatus.)

Kohe esimene müüt on püsivalt aktuaalsel teemal: et sõnade tähendused ei tohi muutuda. Lühidalt ja lihtsalt on selgitatud, miks see müüt on jabur (pikemalt ja keerulisemalt saab lugeda minu doktoritööst). 21 müüdi seas käsitletakse veel selliseid levinud väärarvamusi nagu et meedia rikub keelt, et osa keeli on keerulisemad kui teised, et lapsed ei oska enam korrektselt rääkida ega kirjutada, et saksa keel on kole, ja muud säärast ekslikku.

PS. Sorri, Laurie, et sa mu doktoritöös oled Laura. Avastasin alles kaitsmispäeva hommikul, et sa oled mees.

Carolina Pihelgas

„Lõikejoon“

Loomingu Raamatukogu nr 1–2, 2024

„Lõikejoon“ oligi see eelmise aasta ainus ilukirjandus, mille läbilugemist mäletasin. Raamat on saanud päris palju kajastust, nii et kui leidub keegi, kes seda siiani lugenud ei ole, siis loetagu nüüd. Lihtsalt suurepärase raamat, aga sugugi mitte lihtsal teemal. Vaimsest vägivallast, sellega toimetulekust ja sellest vabanemisest ilmus eelmisel aastal ka Kristel Alvere „Teine kogu“ (hapax legomenon, 2024).

Neelasin „Lõikejoone“ alla ühekorraga – tekst haaras ega lasknud lahti enne, kui sai otsa. Siis lihtsalt olin sunnitud lahti laskma. Lühikesed pildid, millest lugu kokku on pandud ning mis vahelduvad ajalisel ja muuski, on väga hea *touch*. Mõjus ka teksti emotsioon. Carolina on emotsiooni loomises üldse väga oskuslik, näiteks tema luulekogu „Valgus kivi sees“ (Kaksikhammas, 2019) lõi samuti konkreetse meeleolu. Ehe ja vahetu.

00 AUTORID

Johanna Rannik (25)
elab udukookonis.

Lisanna Lajal (25)
on kirjandustoiimetaja jpm.

Kaarel Aadli (28)
peamine kultuuriline tegevus
seisneb kohvi ja kookide
hävitamises.

Joonas Väli (21)
on Tartu Ülikooli üliõpilane.

Annemarie Ní Churraéain (43)
on liri luuletaja, kes on avaldanud kolm luulekogu ning pälvinud nende eest mitmeid auhindu. Ta kirjutab sageli liri ajaloo varjukülgedest, naiste ja laste lugudest, asjadest, millest pereringis või koolitunnis parema meelega vaikitaks: näiteks emade ja laste kodudest, kuhu pandi – sageli vastu tahtmist – abieluväliselt lapseootele jäänud naised ning kus sündinud lastest paljud ka elu kaotasid. Inimkogemus põimub ta luules lahutamatu liri maastike ja pärimusega. Ta on öelnud, et luule kui protest on talle DNAsse kirjutatud, et luule võimaldab elavana liikuda mineviku ja oleviku vahel ning seista vastu patriarhaalse ühiskonna meelevallale.

Nora Raud (25):
„Minu VR94 helide kilekott: Only Skin (Joanna Newsom), Last Words of a Shooting Star (Mitski), Presumably Dead Arm (Sidney Gish).“

Emel-Elizabeth Tuulik (25)
ootab tuult.

Karin Orgulas (27)
armastab kõige muu hulgas hapukurke, Lätit ja Iraani filme.

Joosep Matis Tõnisson (20)
aitab ükskõik keda ükskõik millega, küsimusi esitamata.

Jaak Ammon (28),
loe lühiintervjuud lk 63.

*Astra Irene Susi (27),
loe lühiintervjuud lk 77.*

*Mattias Veller (26)
soovib kuulata vokaal-
instrumentaalansamblit ants!*

*Kadri Joala (23)
mängib enne uinumist
kujutlusega moldaavlasest, kes
leiab mere kaldalt kummalise
vormiga kivi ja veab eseme
ajaloolise leiuna koju, või jätab
selle hoopis luigeluude ning
katkise ämbri vahele lainetes
loksuma.*

*Emili Kolke (31):
„Kirjutamine on minu jaoks nagu
avatud uksega tuba – võid tulla,
minna, jääda kauemaks või üldse
mitte väljagi teha. Ning see,
kes seal ees ootab, selgub alles
siis, kui silmad on õuest tuppa
astudes pimedusega harjunud.“*

*Mia Tohver (22)
on fotograaf, kellele meeldib
indie-disco.*

*Getter Dolgošev (23):
„otsin igalt poolt mõtet, alati ei
leia, aga mulle vist meeldibki
teekond rohkem“*

*Hanneleele Kaldmaa (32):
„Olen selle kirjutamise ajal reisil,
kaasas mitte vähem kui kaksteist
raamatut, aga kui te ajakirja
käes hoiate, olen ilmselt juba
tagasi jõudnud ja loodetavasti
neist vähemalt pooli lugenud.
Heasse kohvrissi mahub palju
raamatuid!“*

*Eduardo Torres (32):
„Ma loen märke varahommiku
udus, kuid ma ei ärka kunagi
vara.“*

*Mirtel Ein (20)
õpib praegu Pallases meedia-
osakonnas. Armastab lumiseid
talveilmasid ja hiiglaslikest
tassidest teed juua. Püüab
jäädvustada kauneid hetki ja
mälestusi fotodena.*

*Milvi Tint (30)
kytab ahju ja loeb liiga vähe
raamatuid.*

VÄRSKE RÕHU TOIMETUS

Peatoimetaja:

Hanna Linda Korp

Tegevtoimetaja:

Saara Liis Jõerand

Luuletoimetaja:

Saara Lotta Linno

Proosatoimetaja:

Paul Raud

Tõlke- ja päevikutoimetaja:

Mirjam Parve

Keeletoimetaja:

Anett Pillmann

Kujundajad:

Pärtel Eelmere, Else Lagerspetz

KAASTÖÖD

Luule:

saaralotta.linno@va.ee

Proosa:

paul.raud@va.ee

Arvustused, esseed:

hannalinda.korp@va.ee

Tõlked ja päevikud:

mirjam.parve@va.ee

Pildid ja fotod:

vr@va.ee

Illustratsioonid:

Mirtel Ein

Vestlusringi fotod:

Mia Tohver

KOLLEEGIUM

Sveta Grigorjeva, Maarja Kangro,
Pille-Riin Larm, Carolina Pihelgas,
Johanna Ross, Mihhail Trunin,
Berk Vaher, Joonas Veelmaa,
Mart Velsker, Tõnis Vilu

VÄLJAANDJA

SA Kultuurileht

Voorimehe 9

10146 Tallinn

TELLIMINE

www.tellimine.ee

Tel 617 7717

Tel 501 7053

vr@va.ee

www.va.ee

Trükk:

Tallinna Raamatutrükikoda

Paberid:

Holmen Book White 70g

Munken Pure 240g

Kirjatüübid:

Self Modern (Bretagne Type Foundry)

Aktsidents (Tüpokompanii)

Värske Rõhk nr 94 (2/2025)

ISSN 1736-2954 (trükis)

ISSN 2228-1363 (epub)